

FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU
ODSJEK ZA KOMPARATIVNU KNJIŽEVNOST I INFORMACIJSKE NAUKE

**Pregled i perspektive razvoja nacionalne tekuće bibliografije Bosne i
Hercegovine**

Završni magistarski rad

Mentorica: prof. dr. Lejla Hajdarpašić

Studentica: Dženana Tuzlak

Sarajevo, 2021.

Posebno se zahvaljujem svojoj mentorici, prof. dr. Lejli Hajdarpašić na sveukupnoj velikoj stručnoj pomoći, savjetima, posvećenom vremenu, strpljenju i prijateljskom pristupu tokom izrade rada.

Zahvaljujem se i svojim dragim kolegicama i prijateljicama koje su vjerovala u mene i bile mi oslonac kada je bilo najpotrebnije - Nevenki Hajdarović, na stručnim savjetima, sugestijama, pomoći i podršci tokom pisanja rada kao i kolegicama sa Odjeljenja bibliografije - Dragani Bogdanović i Azri Smajić Gačević na pomoći i velikoj prijateljskoj podršci.

Zahvalnost za pomoć tokom studiranja dugujem i kolegici Jasmini Šuvaliji, bibliotekarki Odsjeka za romanistiku i Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Melisi Bihorac, bibliotekarki Biblioteke Sarajeva i mojoj kolegici veliko hvala na informacijama i pomoći u pronalaženju potrebne literature. Hvala i mojim kolegama Aldinu Huskiću i Huseinu Ćosoviću na pronalaženju literature u Nacionalnoj i univerzitetnoj biblioteci Bosne i Hercegovine.

Zahvaljujem se i svojoj porodici na razumijevanju i pomoći - mužu Kemal i kćerki Amini (maminjoj informatičarki), sestrama Lejli i Miladi, kao i dragoj prijateljici Sadeti Drpljanin koja me stalno bodrila i pomagala.

Dženana Tuzlak

FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU
ODSJEK ZA KOMPARATIVNU KNJIŽEVNOST I INFORMACIJSKE NAUKE

**Pregled i perspektive razvoja nacionalne tekuće bibliografije Bosne i
Hercegovine**

Završni magistarski rad

Mentorica: prof. dr. Lejla Hajdarpašić

Studentica: Dženana Tuzlak

Sarajevo, 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Bibliografija – osnove teorije.....	8
2.1. Bibliografija - definicija i vrste	8
2.2. Nacionalna bibliografija.....	10
2.3. Nacionalna tekuća bibliografija.....	12
2.4. Univerzalna bibliografska kontrola (UBC)	13
2.5. Obavezni primjerak.....	18
3. Nacionalna bibliografija Bosne i Hercegovine do 1945. godine	21
4. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine – osnivanje i rad	22
5. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine	25
5.1. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine : 1945.-1977. godine.....	25
5.2. Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut – JUBIN i nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine kao dio bibliografije Jugoslavije : 1950.-1992. godine	32
5.3. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine : 1977.-1992. godine.....	41
5.4. Obavezni primjerak u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini do 1992. godine.....	46
5.5. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine 1992.-1998. godine.....	49
5.6. Obavezni primjerak u Bosni i Hercegovini od 1995. godine.....	53
5.7. Sistem uzajamne katalogizacije - sistem COBISS, sistem COBISS Bosne i Hercegovine.....	55
5.8. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine : 1998.-2021. godine.....	60
6. Perspektive razvoja nacionalne tekuće bibliografije Bosne i Hercegovine.....	70
7. Zaključak	78
8. Popis slika.....	82
9. Popis dijagrama.....	82
10. Literatura.....	83

1. Uvod

„Mudar je onaj čovjek koji zna izvor znanja – gdje je zapisan i gdje da ga nađe.“

Archibald Alexander Hodge

Bibliografija je nauka koja popisivanjem podataka o duhovnoj baštini jedne zemlje doprinosi očuvanju svijesti o značaju njene kulture. Ona je izvor informacija iz svih područja ljudskog znanja i umjetnosti, neophodno sredstvo u naučnoistraživačkom radu. Nezamisliv je bilo kakav ozbiljniji rad na proučavanju knjige, bibliotekarstva, stamparstva, izdavaštva i cjelokupne kulturne djelatnosti bez uvida u objavljene bibliografske radove. Značajno mjesto među različitim vrstama bibliografije zauzima nacionalna bibliografija koja registruje izdavačku produkciju jedne države u manjem ili većem vremenskom razdoblju. Vrlo je složen i obiman bibliografski rad u kojem završni proizvod – bibliografija, zavisi od više različitih faktora. Dok retrospektivna nacionalna bibliografija otkriva sve što su u prošlosti jedne zemlje objavljivale generacije prije nas, tekuća nacionalna bibliografija vjerno pokazuje sadašnjost jedne zemlje kroz pisanu riječ njenih savremenika. Za izradu nacionalnih bibliografija zaduženi su nacionalni bibliografski centri, najčešće nacionalne biblioteke. Timovi stručnjaka u bibliotekama, na osnovu obaveznog primjerka, a u skladu sa međunarodnim bibliografskim standardima izrađuju nacionalnu bibliografiju - osnovni instrument koji omogućava temeljni program međunarodne bibliotečke zajednice – Univerzalnu bibliografsku kontrolu. Glavni cilj ovog programa jesu postupci koji će omogućiti univerzalnu dostupnost informacija o svim publikacijama koje se izdaju u svijetu, svim zainteresovanim korisnicima i to u obliku koji je međunarodno prihvatljiv.

Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine izrađuje se i izdaje u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine na osnovu zakonske obaveze i uloge Biblioteke u trajnom prikupljanju, čuvanju, zaštiti, stručnoj obradi i dostupnosti različitih vrsta publikacija koje pripadaju fondu *Bosniaca*.

Cilj ovom rada jeste pregled historijskog razvoja nacionalne tekuće bibliografije Bosne i Hercegovine prikazan kroz institucionalni bibliografski rad u okviru Biblioteke i kao sastavni dio

Bibliografije Jugoslavije koju je izdavao Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut u Beogradu, pregled štampanih bibliografija kroz razdoblja od prve *Bosanskohercegovačke bibliografije knjiga i brošura : 1945.-1951.*, koju je sastavio Đorđe Pejanović do elektronskih izdanja *Bosanskohercegovačke bibliografije monografskih publikacija* i *Bosanskohercegovačke bibliografije priloga u serijskim publikacijama*. Date su i naznake važnih uticaja na njen rad, prelazak na automatizaciju bibliografskog rada, smjernice i preduslovi za njen daljnji razvoj u kontekstu savremene informatičke infrastrukture i mogućnostima koje ona pruža.

Nakon uvodnog dijela, u drugom poglavlju navedena su osnovna teorijska razmatranja o bibliografiji, nacionalnoj bibliografiji, nacionalnoj tekućoj bibliografiji, programu Univerzalne bibliografske kontrole i obaveznom primjerku koji je osnova za izradu nacionalne bibliografije i segment nacionalne i Univerzalne bibliografske kontrole.

Slijedeće poglavlje sadrži podatke o prvim radovima na nacionalnoj bibliografiji Bosne i Hercegovine do 1945. godine u Institutu za ispitivanje Balkana u Sarajevu, koji su važni sa aspekta historije bh. nacionalne bibliografije.

U narednom poglavlju ukratko je prezentovano osnivanje i rad Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, bibliografskog centra za nacionalnu bibliografiju i depozitarne biblioteke za obavezni primjerak.

Istraživanje historijskog razvoja nacionalne tekuće bh. bibliografije podijeljeno je na vremenske periode. Prvi period od 1945.-1977. obuhvata period od prvih objavljenih bibliografija 1953. i 1954., do ponovnog ustroja tekuće bibliografije od 1977. godine na godišnjem nivou, u izdanju Biblioteke.

Od 1950. pa sve do 1992. godine izdavačka produkcija iz Bosne i Hercegovine registrovana je u Bibliografiji Jugoslavije koju je redovno objavljivao Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut, na osnovu zakonske uredbe i dostavljenog obaveznog primjerka iz cijele Jugoslavije. Zato je radu Instituta i pregledu izdanja jugoslovenske bibliografije posvećeno cijelo jedno poglavlje.

Drugi period izrade nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine jeste period od 1977.-1992. godine u kojem je počela primjena međunarodnih bibliografskih standarda u izradi bibliografije, usvajanje formata UNIMARC, izrađena prva automatizovana *Bibliografija bosanskohercegovačke knjige : za 1984.* u bazi podataka YUBIB i počela izrada CIP zapisa.

U narednom poglavlju dat je historijski pregled zakonskih propisa o obaveznom primjerku u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini do 1992. godine koji su osiguravali izradu nacionalne bibliografije, njen razvoj i pristup nacionalnom kulturnom naslijeđu.

Treći period od 1992.-1998. obilježen je tragičnim stradanjem Biblioteke 1992. godine, profesionalnim nastojanjima da se nastavi rad i u ratnim uslovima i bibliografskim radom za period 1992.-1996. godina. Ovdje su navedeni i podaci o važećem zakonodavstvu o obaveznom primjerku u Bosni i Hercegovini od 1995. godine i potrebi njegovog redefinisanja prema savremenim bibliografskim zahtjevima, uzrokovanim prvenstveno tehnološkim promjenama.

U posljednjem, četvrtom periodu od 1998.-2021. vidljiv je napredak na izradi tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine u sistemu COBISS koji pruža više mogućnosti automatizovanja bibliografskih poslova. Rad ovog organizacionog modela za povezivanje biblioteka u jedinstveni bibliotečko-informacioni sistem i njegovih servisa opisan je u zasebnom poglavlju.

U 2019. godini nastala su prva elektronska izdanja *Bosanskohercegovačke bibliografije monografskih publikacija* i *Bosanskohercegovačke bibliografije priloga u serijskim publikacijama*, dok je izrada *Bosanskohercegovačke bibliografije serijskih publikacija* ponovo obnovljena, nakon duže pauze, u inicijalnoj COBISS podbazi BIBSER.¹

Posljednje poglavlje analizira dosadašnje rezultate, navodi preduslove i poslove koji su potrebni za razvoj tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine u budućnosti.

¹ U toku su pripreme za elektronsko izdanje *Bosanskohercegovačke bibliografije serijskih publikacija*.

2. Bibliografija – osnove teorije

2.1. Bibliografija - definicija i vrste

Praktični rad iz bilo koje oblasti ljudske djelatnosti nije moguće stručno obavljati bez određenih teorijskih radova u kojima su sadržana razmatranja potrebna za provjeru u praksi. To važi i za bibliografiju kao nauku koja podrazumijeva jedinstvo teorije i prakse. To jedinstvo donosi stručne bibliografske rezultate. Treba napomenuti i važnost historije bibliografije jer teorija koristi saznanja do kojih dolazimo proučavanjem historije, a praksa je primjena svih teorijskih saznanja. Usklađenost i povezanost ova tri bitna obilježja bibliografije ogledaju se u konačnim rezultatima koji se u bibliografskim istraživanjima mogu postići. U teoriji bibliografije prisutne su i danas razlike u razmatranju onoga što pojam bibliografije označava. Zato se posebno ističe njeno proučavanje sa morfološkog aspekta.

Sa morfološkog aspekta termin *bibliografija* sažima u sebi dvije grčke riječi. To su *biblion* – knjiga i *grafein* pisati. Izraz bibliografija u početku je označavao prepisivanje knjiga, a riječ *bibliograf* označavala je prepisivača knjiga. Iako se javlja još u starom vijeku, u mezopotamskim kulturama, Egiptu, antičkoj Grčkoj i Rimu, njen značajniji razvoj uslovlila je pojava štampane knjige 1450. godine. Konrad Gesner, švajcarski naučnik i bibliograf sastavio je prvu opću bibliografiju svih dotada poznatih rukopisa i knjiga pod naslovom *Bibliotheca Universalis* (1545.). Građu je uredio prema abecedi imena autora, uz koja je dodao oznaku njihova zvanja ili zavičaja, naslov djela, mjesto i vrijeme nastanka, anotaciju, komentar, a ponekada i prikaz sadržaja djela. Prema Franji Peharu Gesnerova vizija i rad na univerzalnoj bibliografiji ponovo je oživjela u 20. stoljeću kada je uz pomoć IFLA-e počela provedba Univerzalne bibliografske kontrole (UBC).² Francis Bacon (1605.) bibliografiju označava terminom *historia literaria* i uočava da je njena vrijednost u usmjeravanju čitalaca prema korištenju literature.³

Sredinom 17. stoljeća bibliografija počinje da označava popis ili opis knjiga i drugih štampanih ili rukopisnih tekstova. U 18. stoljeću bibliografija podrazumijeva „umijeće davanja informacija o

² Pehar, Franjo. Od statističke bibliografije do bibliometrije : povijest razvoja kvantitativnog pristupa istraživanju pisane riječi. // *Libellarium* God. 3 (2010), br. 1, str. 4. Vidi i usp: Bourne, Ross. The IFLA International Programme for Universal Bibliographic Control (UBC). // *IFLA Journal* Vol. 12 (1986), iss. 4. DOI: <https://doi.org/10.1177/034003528601200428> (21. 6. 2021.).

³ Isto, str. 4.

knjigama.“⁴ U Francuskoj enciklopediji iz 1751. koju su uređivali Denis Diderot i Jean Baptiste Le Rond ne nalazi se pojam bibliografija, već samo pojam bibliograf koji označava osobu verziranu u poznavanju i dešifrovanju rukopisa. U 19. stoljeću (1885.), u Velikoj francuskoj enciklopediji, koju uređuje Berthelot Marcelin, bibliografija se definiše kao nauka o knjigama sa aspekta njihovog opisivanja i njihove klasifikacije.⁵ U ovom stoljeću pojavljuju se i tri inovacije koje su značajne za razvoj bibliografske teorije i prakse. To su bibliotečka kataloška pravila, serijski popisi tekućih sadržaja i formalna istraživanja knjiga sa aspekta fizičkih objekata. Tek u 20. stoljeću naglašava se da je bibliografija nauka i navodi se njena definicija preuzeta iz američke enciklopedije prema kojoj je „bibliografija naziv za nauku, djelatnost i najkarakterističnije proizvode te djelatnosti. Kao nauka, bibliografija je skup sređenih znanja koja obrađuju knjige sa svih gledišta, kako kao fizičke predmete, tako kao nosioce ideja. Kao djelatnost, bibliografija predstavlja tehniku za utvrđivanje, sređivanje i prezentiranje informacije o knjizi. Kao karakterističan proizvod ove djelatnosti bibliografija je sistematizovan popis knjiga zajedničkog obilježja za određenu namjenu.“ Ova definicija potvrđuje višeslojnost njenog značenja. U našem vremenu prihvaćeno je primarno značenje riječi *bibliografija*, koje podrazumijeva popis ili opis knjiga i drugih štampanih ili rukopisnih radova, kao i ostalih vrsta bibliotečke građe. Objedinjenost nauke, praktičnog rada i tehnike za sređivanje i prezentovanje informacija o bibliografskoj građi ima svoje višestoljetno trajanje, mijenjanje i dopunjavanje značenja u skladu sa vremenima i naučnim razvojem.⁶

Vrste bibliografija određene su njenim sadržajem, predmetom njenog opisa, obimom, vremenom, metodom obrade, svrhom, oblikom i načinom rasporeda bibliografske građe. Osnovna podjela ističe dvije najvažnije vrste bibliografije – opšte i specijalne. Ova podjela proističe iz obima, širine i vrste predmeta koji se bibliografski popisuje. Tako opšte bibliografije obuhvataju svu objavljenu bibliografsku građu, različitu i po obliku i po sadržini, daju informacije iz raznih oblasti znanja koje je nastalo na velikom prostoru (državna teritorija) i u dugom vremenskom razdoblju. Zbog toga je njeno glavno obilježje veliki informativni značaj. Specijalne bibliografije obuhvataju građu koja se odnosi na određenu struku, predmet ili osobu. Mogu da obuhvataju i jednu manju ili zasebnu teritoriju (grad, region, oblast), ili da popisuju određenu vrstu tekstova (inkunabule,

⁴ Aparac-Gazivoda, Tatjana. Teorijske osnove knjižnične znanosti. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993, Str. 54.

⁵ Vraneš, Aleksandra. Osnovi bibliografije. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2001, Str. 6.

⁶ Isto, Str. 7

enciklopedije, bibliografije, rječnici). Za ovu vrstu bibliografije karakteristična je raznovrsnost predmeta bibliografskog opisa.⁷

Osim ove jednostavne podjele prema kojoj je moguće razvrstati sve oblike bibliografskog rada, postoje i posebne podjele prema kojima se bibliografije detaljnije označavaju i sistematiziraju, na osnovu nekih posebnih zajedničkih i karakterističnih elemenata. Nazivi pojedinih bibliografija koji postoje u teoriji, preciznije određuju te bibliografije.

Aleksandra Vraneš navodi podjelu bibliografije koju je sačinila Vera Sečanski koja je odavno prihvaćena u teoriji, uz manja preoblikovanja. To je podjela prema tri kriterija - razvrstavanje bibliografija prema obuhvaćenoj građi, razvrstavanje bibliografija prema sadržini (koja se često može izjednačiti sa formalnim rasporedom bibliografskih jedinica) i razvrstavanje prema cilju i namjeni bibliografije.

Razvrstavanje prema sadržini bibliografije obuhvata podjelu prema hronološkom kriteriju: tekuće, retrospektivne i perspektivne bibliografije, po geografsko-jezičkoj pripadnosti: zavičajne, regionalne, nacionalne, međunarodne i univerzalne bibliografije, po predmetu obrade, kao i po načinu rasporeda bibliografskih jedinica: personalne, hronološke, stručne, predmetne i unakrsne bibliografije.⁸

2.2. Nacionalna bibliografija

Nacionalna bibliografija se definiše kao cjelovit popis pismene produkcije jednog naroda ili jedne države u manjem ili većem vremenskom razdoblju. Kongresna biblioteka u Vašingtonu (Library of Congress, Washington) dala je definiciju nacionalne bibliografije koja obuhvata: knjige štampane i izdate u jednoj zemlji, knjige autora koji su u njoj rođeni i tu žive, knjige stranaca pisane jezikom te zemlje, knjige kojima je ta zemlja predmet interesovanja.⁹ Iako je nastala na početku 20. stoljeća ova definicija je najbliža savremenom tumačenju pojma nacionalne

⁷ Bibliografija. // Proleksis enciklopedija. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/11017/> (10. 6. 2021).

⁸ Vraneš, Aleksandra. Osnovi bibliografije. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2001, Str. 20-23. U navedenom djelu autorica je dala i Tabelami prikaz sistematizacije bibliografija. Vidi i: Sečanski Vera. Bibliografija : skripta za stručni ispit. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 1975, Str. 21-22.

⁹ Vraneš, Aleksandra. Osnovi bibliografije. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2001, Str. 7. Vidi i: Srdanović-Barać, Olga. Osnove bibliografije : principi, problemi, praksa, primena. Beograd : Institut za spoljnu trgovinu, 1972.

bibliografije. U narednim decenijama dolazi do malih izmjena ili jednostranog tumačenja ove definicije, gdje su u pojedinim zemljama politički, teritorijalni, historijski ili jezički parametri bili dominantniji.

Na Međunarodnoj konferenciji bibliografa u Varšavi, od 19.-22. septembra 1957. godine, pokušala su se ujednačiti osnovna terminološka i suštinska poimanja pojma nacionalne bibliografije. Pojedini bibliografi su polazili od toga da se nacionalna bibliografija isključivo oslanja na princip „jedinstva jezika ili teritorije“. To shvatanje je bilo prihvatljivo i za druge, samo onda kada su u pitanju tekuće nacionalne bibliografije, dok retrospektivne bibliografije, prema zahtjevima poljskih bibliografa, treba da prikažu kulturno bogatstvo jedne nacije i veze te nacije sa drugim narodima. Rasprave su završene preporukom da „Međunarodna konferencija bibliografa konstatuje da postoje razlike u shvatanju pojma nacionalna bibliografija i smatra da je nemoguće doći do jedinstvenog shvatanja. Pojam nacionalna bibliografija iziskivao bi nova teorijska proučavanja“¹⁰. Različita mišljenja prisutna su i u današnjem vremenu, bez obzira na afirmaciju nacionalne bibliografije na međunarodnom nivou.

Kroz historiju bibliografije, od prve nacionalne bibliografije u Francuskoj u 16. st. (*Bibliothèque française*), preko 19. stoljeća kada su 1895. u Bruxellesu dva belgijska odvjetnika, bibliografa, Paul Otlet i Henri La Fontaine osnovali Međunarodni institut za bibliografiju (International Institute of Bibliography), pa do 20. stoljeća kada je osnovana Međunarodna asocijacija bibliotečkih društava i ustanova – IFLA (International Federation of Library Association) i kada izrada nacionalnih bibliografija postaje obaveza svake zemlje, nacionalna bibliografija je čest predmet razmatranja bibliografa u okviru pojedinih zemalja i na međunarodnim skupovima. To potvrđuje njen značaj i funkciju.

Danas se nacionalna bibliografija definiše kao opis u kojem se objavljuje sva građa jedne zemlje, u određenom vremenskom razdoblju, na osnovu obaveznog primjerka. U *Smjernicama za nacionalne bibliografske agencije i nacionalnu bibliografiju* (1979.) navodi se da je to potpuna zbirka bibliografskih zapisa o izdavačkoj produkciji neke zemlje, koja redovno ili sa što manjim vremenskim zakašnjenjem izlazi u štampanom ili u nekom drugom materijalnom mediju.¹¹ Ona je

¹⁰ Mišić, Smilja. Međunarodna konferencija bibliografa u Varšavi i pitanje definicije pojma nacionalne bibliografije. // Bibliotekar 9 (1957), 3/4, str. 177.

¹¹ Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography : (PGI/79WS/18). Paris : UNESCO, 1979.

temeljni oblik bibliografije, pa joj s obzirom na vrijednost koju ima pripada vodeća pozicija među vrstama bibliografija. Vrlo je složen i obiman bibliografski rad. Smatra se prvim i mjerodavnim izvorom bibliografskih podataka u svakoj zemlji.

Uloga nacionalne bibliografije je registracijska, edukativna, referentna, statistička, historijska. Njenom izradom ostvaruje se nacionalna bibliografska kontrola, koja je dio Univerzalne bibliografske kontrole.

2.3. Nacionalna tekuća bibliografija

Prema vremenu kojeg obuhvata nacionalna bibliografija se dijeli na tekuću i retrospektivnu bibliografiju. Tekuća bibliografija popisuje savremenu građu, dok retrospektivna popisuje građu u određenom vremenskom razdoblju. Rad na retrospektivnoj bibliografiji je traganje i dokazivanje trajanja i uticaja koji je pisana riječ u jednoj zemlji ostavila u naslijeđe generacijama koje će doći, dok tekuća bibliografija vjerno odslikava sadašnjost kroz pisanu riječ savremenika. Tako i Barbara Bell uobličava modernu definiciju tekuće nacionalne bibliografije i ističe kako je: „Nacionalna bibliografija ogledalo koje odražava kulturu neke zemlje. Pogled u nacionalnu bibliografiju upućuje nas u jedinstvenost te zemlje. Iz nje je moguće izlučiti sve, od značaja poljoprivrede i tehnologije, izgradnje društva kroz publikacije na različitim jezicima, specifične običaje i ceremonije važne za život nacije, značaj obrazovanja, književnosti i znanosti, važne književnike pojedinog razdoblja, te političke, društvene i vjerske trendove. Nacionalna bibliografija trebala bi odražavati interese i jedinstvene karakteristike zemlje baš kao što ogledalo odražava jedinstvenost osobe.“¹²

Pravovremenost i kontinuitet u informisanju o nacionalnoj izdavačkoj produkciji jedne zemlje bili su osnovni motiv za izradu tekuće nacionalne bibliografije. Njena izrada bila je početak jedne nove, kvalitetnije faze u historiji bibliografije. Razumljiva je potreba za izradom najprije retrospektivne bibliografije koja otkriva pisanu riječ u prošlosti, ali ako bilo koji naučnik želi da sazna aktuelna i savremena dostignuća u okviru nauke kojom se bavi, potrebna mu je tekuća

¹² Bell, Barbara L. An annotated guide to current national bibliographies. 2nd completely rev. ed. München : K. G. Saur, 1998. Str. XVIII.

nacionalna bibliografija. Ona ima dokumentarnu vrijednost za buduća vremena i buduće istraživače. Može biti osnova za izradu opštih ili posebnih retrospektivnih bibliografija.

Prve tekuće nacionalne bibliografije pojavile su se u Francuskoj u 17. stoljeću. Bio je to rezultat rada Louisa Jacob de Saint-Charlesa koji je popisao pariška izdanja od 1643.-1648. kao *Bibliographia Parisina* i knjige štampane u Francuskoj od 1643.-1653. kao *Bibliographia Gallica universalis*. Karakteristike tekućih bibliografija istraživači su prepoznavali u velikim sajamskim izdavačkim katalozima u to vrijeme, posebno u Njemačkoj. Zbog ažurnosti u objavljivanju novih knjiga, nacionalne tekuće bibliografije često su se pojavljivale kao prilozi u periodičnim publikacijama. Tekuće nacionalne bibliografije bile su dominantne u 19. stoljeću kada postaju sredstvo nacionalne bibliografske kontrole. U tom vremenu sistem nauke i kulture pojedine zemlje zasnivao se na razvoju nacionalne biblioteke čiji je zadatak bio da trajno prikuplja i čuva nacionalnu štampanu građu, zatim na obaveznom primjerku i razvoju tekuće nacionalne bibliografije – vodećem informacionom sredstvu za praćenje kulturnog razvoja kroz izdavačku produkciju. Razvoj humanističkih nauka uticao je na stvaranje tekućih nacionalnih bibliografija koje popisuju različite vrste građe. Tako je početkom stoljeća nacionalni bibliografski popis *Index to periodicals* obuhvatao 109 periodičnih publikacija iz Velike Britanije i sadržavao popis članaka iz različitih časopisa. U 20. stoljeću tekuća nacionalna bibliografija uvedena je u razvijenim i manje razvijenim zemljama. Uz pomoć Društva naroda nastaje međunarodna bibliografija tekućih bibliografija *Index bibliographicus* i međunarodna bibliografija prijevoda *Index translationum*. U periodu nakon Drugog svjetskog rata, poslove za unapređenje bibliografskog rada na međunarodnom nivou preuzeo je UNESCO, na osnovu savjeta i prijedloga koje daje Međunarodni bibliografski komitet (Consultative Committee on Bibliography).

2.4. Univerzalna bibliografska kontrola (UBC)

Rad bibliotečkih stručnjaka i bibliografa na svjetskom nivou imao je vrlo jasan cilj koji se sastojao u tome da se što bolje i efikasnije, i na najkraći način, dođe do brojnih i potpunih bibliografskih podataka za svaku vrstu bibliotečke građe, iz bilo koje zemlje i na bilo kojem jeziku. Za dostupnost i obuhvatnost tih podataka posebno je bila važna automatska obrada podataka i primjena računara. To je podrazumijevalo i standardizaciju bibliografskog opisa različitih vrsta bibliotečke građe. Bez

tog preduslova nije bilo moguće uspostaviti koordinaciju i povezanost nacionalnih i međunarodnih sistema informacija u kojem veliku ulogu imaju različite vrste bibliografija. Stvaranje međunarodnih standarda za bibliografski opis (ISBD), uvođenje međunarodnog standardnog broja za knjige (ISBN), međunarodnog standardnog broja za serijske publikacije (ISSN) i uspostavljanje Međunarodnog sistema podataka za serijske publikacije (ISDS)¹³ pomogli su nastanak svjetskog sistema informacija i njegovo lakše i brže korištenje. Istim ciljevima u osnovi težila je i prvobitna zamisao o stvaranju Univerzalne bibliografske kontrole (UBC), najvećeg projekta međunarodne bibliotečke zajednice.

Na Simpozijumu o evropskim nacionalnim bibliotekama održanom 1958. godine u Beču razmatrana je uloga nacionalnih biblioteka kao centralnih bibliotečkih službi u zemlji i upozoreno je na postojeće razlike u načinu prikupljanja i obuhvatu nacionalne bibliotečke građe u nacionalnim bibliotekama. Iako ovaj skup nije bio direktno posvećen nacionalnim bibliografijama, jasno je ukazao na činjenicu da su se razlike u praksi prikupljanja bibliotečke građe, a posebno one građe koja zaslužuje trajno čuvanje i koja je kulturno naslijeđe jedne zemlje, morale odraziti i u nacionalnim bibliografijama.¹⁴

Počeci nastanka Univerzalne bibliografske kontrole upravo se vežu za prvu polovinu 20. stoljeća, kada se razvija svijest o problemu građe koja treba da bude uvrštena u nacionalne bibliografije. Međunarodna asocijacija bibliotečkih društava i ustanova – IFLA težila je stvaranju međunarodnog standarda koji bi nalagao katalogizaciju građe u zemlji u kojoj je publikacija nastala, te bi tako katalogiziranu građu, koristile sve biblioteke koje tu publikaciju posjeduju. Radnim sastankom Međunarodne konferencije o kataloškim pravilima 1961. godine u Parizu, započeo je proces međunarodne standardizacije, koji je dao temelj razvoju Univerzalne bibliografske kontrole. Na daljnji razvoj ideje o UBC uticao je i program katalogizacije „Shared Cataloging“ Kongresne biblioteke u Washingtonu, brojne diskusije na skupovima IFLA-e¹⁵ i na Međunarodnom sastanku kataloških stručnjaka u Kopenhagenu 1969. Ideja prerasta u zahtjev da

¹³ ISDS koji je u okviru UNESCO-a predstavljao tijelo za kontroliranje dodjele ISSN-a tokom 1993. prerastao je u ISSN mrežu – svjetski sistem za identifikaciju serijskih publikacija u okviru Univerzalne bibliografske kontrole.

¹⁴ Horvat, Aleksandra. Nacionalna tekuća bibliografija u službi Univerzalne bibliografske kontrole. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 43 (2000), 1/2, str. 1-8. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nac_tekuca_bibl.pdf (9. 4. 2021.). Vidi i: Lešković, Ana; Danijela Živković. Efemerna građa i sitni tisak : opseg pojmova u Hrvatskoj i svijetu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 54 (2011), br. 1/2, str. 131. Dostupno na: file:///C:/Users/Iznogoud/Desktop/vbh_54_1_2_7.pdf (9. 4. 2021.).

¹⁵ U Frankfurtu 1968., u Grenoblu 1973.

se svaka štampana ili grafički umnožena publikacija katalogizira „jednom zauvijek“ u zemlji u kojoj je nastala, kao dio određene nacionalne bibliografije.¹⁶

Iste godine Herman Liebaers (tadašnji predsjednik IFLA-e) postavlja temelje i smjer za rad programa Univerzalne bibliografske kontrole. Nakon toga, 1974. godine UNESCO odobrava ovaj program i na taj način Univerzalna bibliografska kontrola postaje praktična osnova koja se koristi za razvoj nacionalnih bibliografija. Osnivaju se nacionalni centri za Univerzalnu bibliografsku kontrolu i Međunarodni ured za bibliografsku kontrolu (International Office for UBC) u okviru IFLA-e, koji je počeo sa radom 1. septembra 1974. u Nacionalnoj biblioteci Velike Britanije (The British Library) u Londonu. Njegov rad bio je namijenjen rješavanju zadataka u okviru Univerzalne bibliografske kontrole koji su definisani na sastanku održanom 19. i 20. septembra 1974. u Londonu. Na tom sastanku razgovaralo se o tekućim nacionalnim bibliografijama, Međunarodnom standardnom bibliografskom opisu za serijske publikacije - ISBD(S), transliteraciji, međunarodnom standardnom broju za knjige – ISBN, abecednom redoslijedu kataloških i bibliografskih jedinica.¹⁷ Jedan od glavnih zadataka Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa je u tome da omogući Univerzalnu bibliografsku kontrolu. ISBD ima svoje tri glavne svrhe:

1. omogućiti razmjenu zapisa iz raznih izvora, tako da se zapisi izrađeni u jednoj zemlji lahko mogu primjenjivati u bibliotečkim katalogima ili drugim bibliografskim popisima bilo koje druge zemlje
2. pomoći u razumijevanju zapisa unatoč jezičkim preprekama, tako da zapisi izrađeni za korisnike jednog jezika budu razumljivi i korisnicima drugih jezika
3. olakšati prijenos bibliografskih zapisa u elektronski oblik.¹⁸

Uloga Univerzalne bibliografske kontrole je u tome da omogući univerzalno raspolaganje bibliografskim zapisima, u obliku koji je međunarodno prihvaćen, sa osnovnim bibliografskim podacima o svim publikacijama, izdanim u svim zemljama. Svaka zemlja treba da slijedi međunarodni bibliografski standard u izradi nacionalne bibliografije, istovremeno zadržavajući

¹⁶ Verona, Eva. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka. Zagreb : Sveučilište, Centar za studij dokumentacije i informacionih znanosti. Dostupno na: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/verona.htm> (10. 5. 2021.).

¹⁷ Verona, Eva. Međunarodni ured za univerzalnu bibliografsku kontrolu (International Office for UBC). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 20 (1974), br. 1/2, str. 51.

¹⁸ Verona, Eva. Međunarodni ured za univerzalnu bibliografsku kontrolu (International Office for UBC). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 20 (1974), br. 1/2, str. 13-14.

vlastite tradicionalne prakse u željenom obimu. Neke od preporuka UNESCO-a za provođenje Univerzalne bibliografske kontrole su:

- nacionalni bibliografski centri trebaju prihvatiti odgovornost za izradu konačnog bibliografskog zapisa vlastitih publikacija u skladu sa dogovorenim međunarodnim standardima
- treba postojati međunarodno priznanje definitivnog bibliografskog zapisa koji je izradio pojedini nacionalni bibliografski centar
- nacionalni bibliografski centar treba prihvatiti odgovornost za uspostavljanje normativnog oblika imena, osobnih (individualnih) i kolektivnih, za autore svoje zemlje i normativne popise za autore, osobne i kolektivne iz svoje zemlje
- nacionalna biblioteka treba da prihvati odgovornost za odobravanje transliteracije nacionalnih pisama u latinicu, vodeći pri tome računa o savremenim praksama transliteracije
- postoje međunarodno prihvaćene transliteracijske šeme koje odobrava nacionalna biblioteka
- nacionalna udruženja biblioteka trebaju podržavati nacionalnu bibliografsku kontrolu, poticati primjenu međunarodnih standarda i učestvovati u njihovoj pripremi.¹⁹

Program Univerzalne bibliografske kontrole poboljšava nacionalne bibliografske kontrole, utiče na razvoj nacionalnih bibliografija, međunarodnih bibliografskih standarda i formata za razmjenu mašinski čitljivih bibliografskih zapisa. Katalogizacija publikacije samo jednom u zemlji njenog nastanka uticala je na prevagu teritorijalnog (državnog) principa u odnosu na etnički (kulturni) princip.

U Preporukama prve Međunarodne konferencije o nacionalnim bibliografskim službama u Parizu 1977. godine, jasno je definisan odnos prema principima teritorije i jezika, dok je princip vrste dokumenata ograničen samo na dio štampanih publikacija (knjige, serijske publikacije i službene publikacije), ostavljajući nacionalnim bibliografskim centrima da odrede prioritete koje će uvrstiti u nacionalne bibliografije. Tekuće nacionalne bibliografije trebaju popisivati svu građu objavljenu

¹⁹ Kuch, T. D. C. Universal bibliographic control - a long term policy, a plan for action. // Journal of the American Society for Information Science Vol. 87 (1976), str. 186-187.

na svim jezicima i pismima na kojima se piše u određenoj zemlji, uključujući i jezike nacionalnih manjina. Nacionalna bibliografska kontrola koja prikuplja informacione izvore u jednoj zemlji treba da ima odgovornost za bibliografski zapis svake nove publikacije, odnosno takav bibliografski zapis treba biti u skladu sa međunarodnim bibliografskim standardima i propisima.

Pariške preporuke su slijedeće:

1. izrada nacionalne bibliografije prema obaveznom primjerku
2. uključivanje nacionalne produkcije prema kriterijima nacionalnog bibliografskog centra
3. upotreba ISBD-a za formalni opis građe
4. razvrstavanje građe prema jednom od svjetskih usvojenih stručnih rasporeda (UDK, DDK ...)
5. ažurnost u izlaženju
6. automatska obrada podataka.²⁰

Na drugoj Međunarodnoj konferenciji o nacionalnim bibliografijama u Kopenhagenu, 1998. godine, date su preporuke čija je svrha u tome da pomognu u rješavanju problema koje imaju izdavači nacionalnih bibliografija. Te preporuke se oslanjaju na koncept Univerzalne bibliografske kontrole, kao dugoročnog programa koji treba da uspostavi svjetski sistem kontrole i razmjene bibliografskih informacija. Zbog toga se nacionalna bibliografija definiše kao cjelovit popis zapisa o nacionalnoj kulturnoj baštini, ali i sredstvo kojim se ostvaruje potpuna bibliografska kontrola.²¹

Savremeni razvoj nauke i tehnologije donosi nove vrste bibliotečke građe u nacionalnim bibliotekama. Zato se od savremenih nacionalnih bibliografija očekuje da obuhvate te nove, različite vrste bibliotečke građe, jer se i same objavljuju kao elektronski izvori. U prikupljanju bibliografskih izvora za nacionalnu bibliografiju može učestvovati više biblioteka, ali odgovornost za nacionalnu bibliografiju, prema preporukama IFLA-e, imaju i dalje nacionalne biblioteke. Jačanje nacionalne bibliografske kontrole, uslov je za djelotvornu svjetsku bibliografsku kontrolu.

²⁰ Pažameta, Irina. Tekuća nacionalna bibliografija monografija u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici Zagreb – povijesni pregled i izrada Hrvatske bibliografije, Niza A – danas. // Radovi Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“. Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku Knj. 10 (2001), str. 277. Dostupno na: <http://www.lzmk.hr/images/radovi10/irina%20pazameta.pdf> (15. 5. 2021).

²¹ Horvat, Aleksandra. Nacionalna tekuća bibliografija u službi Univerzalne bibliografske kontrole. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 43 (2000), 1/2. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nac_tekuca_bibl.pdf (9. 4. 2021.).

Gotovo istovremeno sa Univerzalnom bibliografskom kontrolom, IFLA je promovisala i program Univerzalne dostupnosti publikacija (UAP) u cilju obezbjeđenja Univerzalnog pristupa informaciji (UAI). Ovaj program zahtijeva od svake zemlje da prihvati odgovornost za prikupljanje nacionalnih publikacija u potpunosti i da ih učini dostupnim korisnicima iz drugih zemalja. Realizacija Univerzalnog dostupa publikacija u jednoj zemlji, preduslov je za realizaciju Univerzalne bibliografske kontrole.

U savremenoj bibliografskoj praksi temelj Univerzalne bibliografske kontrole čini objedinjeno izdanje ISBD-a koje je 2011. objavila IFLA pod naslovom: ISBD : International Standard Bibliographic Description, Consolidated edition.²² U elektronskom okruženju za primjenu Univerzalne bibliografske kontrole i ujednačavanje kataloških postupaka najvažniju ulogu ima format UNIMARC (Universal Machine Readable Cataloguing) koji omogućava međunarodnu razmjenu bibliografskih podataka, kao i format UNIMARC/A za normativne zapise.

Različite elektronske publikacije, objavljene i javno dostupne na Internetu, koje se uvrštavaju u nacionalne bibliografije uticale su na potrebu preoblikovanja postojećih praksi u nacionalnim bibliografskim centrima.

2.5. Obavezni primjerak

Obavezni primjerak je neophodna i pouzdana osnova na kojoj počiva cjelokupna izrada nacionalne bibliografije. Njegovo organizovano prikupljanje, trajno čuvanje, bibliografska obrada i korištenje imaju veliku važnost za države i nacionalne biblioteke u njima koje izgrađuju svoje fondove obaveznim primjerkom. U *Smjernicama za zakonodavstvo obaveznog primjerka iz 2000. godine*, koje je izradio Jules Lariviere,²³ obavezni primjerak je definiran kao zakonska obaveza koja propisuje da je svaka organizacija, privredna ili javna i svaki pojedinac koji proizvodi bilo koju vrstu dokumentacije u više primjeraka, obavezan pohraniti jedan ili više primjeraka u imenovanu

²² Međunarodni standardni bibliografski opis : (ISBD) : po preporukama Radne grupe za ISBD odobrio Stalni odbor Sekcije IFLA-e za katalogizaciju / [priređivač] Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija ; prevela sa engleskog Ana Savić. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2016.

²³ Smjernice iz 2000. godine sadrže revidirane istoimene smjernice Jeane Lunn iz 1981. godine.

nacionalnu instituciju.²⁴ Tu definiciju preuzima i IFLA u *Izjavi o obaveznom primjerku 2011*, uz isticanje da je obavezni primjerak ključni sistem za očuvanje i pristup kulturnom naslijeđu jedne zemlje.²⁵ Osnovna uloga obaveznog primjerka je:

- izgradnja nacionalne zbirke objavljenog materijala u različitim formatima
- sastavljanje i objavljivanje nacionalne bibliografije radi osiguranja bibliografske kontrole nad cjelovitom depozitnom zbirkom
- osiguravanje građanima i istraživačima u zemlji i cijelom svijetu pristup i korištenje istraživačke zbirke objavljenog materijala.²⁶

Program Univerzalne dostupnosti publikacija temelji se na činjenici da svaka država sistematski prikuplja i obrađuje svoju nacionalnu izdavačku produkciju, a to se najpotpunije može postići zakonskim odredbama dostavljanja obaveznog primjerka. Svaka država svojim zakonima određuje funkcionisanje obaveznog primjerka od strane izdavača, štampara i drugih proizvođača građe, kao i od strane biblioteka i/ili drugih sličnih ustanova. Zakonski su regulisane osnovne funkcije i zadaci obaveznog primjerka, vrste i obuhvat građe, ustanove koje primaju obavezni primjerak, njihova međusobna koordinacija i osiguravanje nadzora, kazne u slučaju neispunjavanja obaveza, finansiranje publikacija, distribucija, stručna obrada, pohranjivanje, korištenje i trajno čuvanje. Posebno je važno da se u zakonskim propisima o obaveznom primjeru u 21. stoljeću, uz štampane, audio-vizuelne i mjesno dostupne elektronske publikacije, uvrste i mrežne publikacije koje su dio nacionalnog kulturnog naslijeđa, omogući njihovo trajno čuvanje i dostupnost. *Smjernice za očuvanje digitalne baštine* iz 2003. ističu da se odluka o kriterijima za odabir elektronskih publikacija od nacionalnog značaja treba da temelji „na vrijednosti materijala u podupiranju misije same organizacije koja preuzima odgovornost za očuvanje.“²⁷

Obavezni primjerak ima svoju dugu historiju i tradiciju. Njegove izvore nalazimo u dalekoj prošlosti, u zakonima koji se javljaju nakon pronalaska štampe, a primjenjuju se na autore, štampare, izdavače ili knjižare. To su zapravo propisi koji se odnose na cenzuru, na davanje privilegija ili na zaštitu autorskog (izdavačkog) prava. Svi uključuju obavezu besplatnog davanja

²⁴ Golubović, Vesna. Obvezni primjerak Republike Hrvatske : zakonodavni oblik. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 63, br. 1/2 (2020), str. 164. DOI: <https://doi.org/10.30754/vbh.63.1-2.821> (21. 1. 2021.).

²⁵ Golubović, Vesna. Obvezni primjerak Republike Hrvatske : zakonodavni oblik. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 63, br. 1/2 (2020), str. 164. DOI: <https://doi.org/10.30754/vbh.63.1-2.821> (21. 1. 2021.).

²⁶ Nav. dj.

²⁷ Guidelines for the preservation of digital heritage / prepared by The National Library of Australia. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003, str. 71. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000130071e.pdf> (21. 1. 2021.).

jednog ili više primjeraka određenim ustanovama ili pojedincima.²⁸ Postoje i dobrovoljni obavezni primjerci koji se uređuju sporazumom između izdavača i biblioteke.

Svijest o dokumentarnoj važnosti i značaju obaveznog primjerka treba postojati i na strani koja daje (autora, izdavača i štampara) i na strani koja prima (biblioteke), jer dolaskom u biblioteku obavezni primjerak prestaje biti roba i postaje državno kulturno naslijeđe. Biblioteka čuva to naslijeđe, objavljuje nacionalne ili regionalne bibliografije, omogućava njegov pristup, pomaže nauku i kulturu. S druge strane, izdavači imaju dokumentaciju o svojoj djelatnosti, registraciju svojih izdanja u nacionalnim bibliografijama, zaštitu autorskih i drugih srodnih prava. Obavezni primjerak je nacionalno kulturno dobro, koje uz nacionalnu bibliografiju i bibliografski centar sačinjava tri temeljne sastavnice nacionalne bibliografske kontrole u savremenom informacionom okruženju.²⁹

²⁸ U 14. stoljeću pojavljuju se tragovi preventivne cenzure koja nije dopuštala da se djelo objavi bez prethodne dozvole određenih organa, najčešće univerziteta. Pojavom štampe u 15. stoljeću cenzura dobija svoje pravo značenje, izdaju se i provode propisi o cenzuri, jer su vlasti ubrzo uvidjele moć štampe. Jedan primjerak svake štampane stvari predavao se cenzoru, kako bi ga uporedio sa predatim rukopisom, a taj primjerak je ujedno služio i kao odšteta cenzoru za njegov rad. Prvi poznati zakonski propis koji je propisivao da se sve štampane stvari namijenjene cenzuri pohrane u biblioteku na čuvanje izdao je francuski kralj Franjo (François) I, 1537. godine, poznat kao „Propis iz Montpelliera.“ Njime su izdavači i štampari bili dužni dostaviti po jedan primjerak svake štampane publikacije Kraljevskoj biblioteci u Bloisu. U slučaju da izdavač ne postupi po kraljevskoj naredbi predviđeno je konfiskovanje cijelog izdanja, kao i velika novčana kazna. Ova obaveza izdavača vršena je u cilju kontrole i državnog nadzora nad izdavaštvom, bez izrade i objavljivanja bibliografije. Ukinuta je u vrijeme Francuske revolucije i ponovno uspostavljena 1793. godine u cilju rješavanja autorskih prava. Od 16. stoljeća crkveni i svjetovni vladari davali su privilegije autorima, izdavačima i štamparima koji su za biblioteke tih vladara davali određen broj svojih štampanih primjeraka. U historiji obaveznog primjerka ostala je zabilježena privilegija iz 1538. godine, koju je Franjo I izdao kraljevskom štamparu Conradu Néobaru za grčke i latinske knjige. Po jedan primjerak svake privilegirane knjige morao se deponovati u Kraljevsku biblioteku. Bio je to prvi propis o obaveznom primjerku sa aspekta čuvanja građe od propasti za buduće generacije. U Veneciji, gradu gdje je štamparstvo doživjelo najveći razvoj, tadašnja vlast je 1544. godine osnovala državno tijelo „Riformatori dello Stato di Padova“, sa sjedištem Univerziteta u Padovi (Università di Padova) kao cenzuru za štampu. Krajem 16. stoljeća jedan primjerak štampane knjige morao se slati Univerzitetu u Padovi kao cenzorski primjerak, a drugi nacionalnoj biblioteci, Biblioteci Marciana (Biblioteca Nazionale Marciana), koja je ove publikacije čuvala kao italijansko kulturno blago. U Belgiji je 1594. godine postojao zakon koji je regulisao sistem obaveznog primjerka. Zakon je ukinut 1886. godine nakon potpisivanja *Bernske konvencije o zaštiti književnih i umjetničkih djela*, odnosno prvog međunarodnog ugovora koji uređuje zaštitu autorskih prava. Tada je više zemalja modifikovalo ovu Konvenciju u svoje sisteme obaveznog primjerka. 1626. godine Ferdinand II, njemački car, zahtijevao je da se po jedan primjerak svake štampane knjige dostavlja u biblioteku njegovog suda. Sistem obaveznog primjerka u većini evropskih zemalja počinje u 17. stoljeću. Zaštita autorskog prava u ovom stoljeću potiskuje cenzuru i privilegije u mnogim zemljama. Počinje se isticati naučna svrha obaveznog primjerka, ali tek krajem 18. stoljeća javljaju se zakonski propisi koji izričito zahtijevaju obavezni primjerak za popunjavanje fondova u bibliotekama, u cilju naučnog i kulturnog razvoja države. Ti propisi su najčešće bili vezani za zakone o cenzuri, zakone o štampi ili za zakone o zaštiti autorskih prava. Termin „obavezni“ ili „dužni primjerak“ koristi se u zakonskim aktima tek od 19. stoljeća, dok se u 20. stoljeću pojavljuju samostalni zakonski propisi o obaveznom primjerku za biblioteke.

²⁹ Hajdarpašić, Lejla. Nacionalna bibliografska kontrola u digitalnom okruženju. Sarajevo : Asocijacija informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa BAM, 2019, Str. 13.

3. Nacionalna bibliografija Bosne i Hercegovine do 1945. godine

Kulturna historija Bosne i Hercegovine bilježi prvi pokušaj izrade nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine u Institutu za ispitivanje Balkana, u Sarajevu, koji je vodio Carl Patsch, kustos Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. U periodu svoga djelovanja, od 1904. do 1918. godine, Institut je prikupljao građu o Balkanu i angažovao domaće i strane naučne radnike da izrađuju i izdaju djela o Balkanu. Carl Patsch je istovremeno pokušavao da organizuje i rad na bibliografiji. Ferdinandu Velcu, profesoru Velike gimnazije u Sarajevu, dat je zadatak da uradi bibliografiju o Bosni i Hercegovini. Ideja o opštoj bibliografiji *Bosniace*, nastala je 1909. godine, kada je Patsch ovaj posao povjerio Hamdiji Kreševljakoviću. Obavijest o ovoj bibliografiji, objavljena je u izdanju Instituta 1910. godine, kada se među knjigama koje su u pripremi za štampu navodi i knjiga „*Bosnisch-herzegovinische Schriftsteiler*“, Hamdije Kreševljakovića. Bibliografija nije objavljena, jer Kreševljaković svoj rad u Institutu prekida 1911. godine, ali je prikupljena građa korištena pri izradi djela „*Kratak pregled hrvatske knjige u Herceg-Bosni od najstarijih vremena do danas*“ (Sarajevo, 1912. godine) i „*Štamparije u Bosni za turskog vremena : 1529.-1878.*“ (Zagreb, 1920. godine). Prema Branku Čuliću i Kostu Grubačiću upravo je ovom publikacijom „*Štamparije u Bosni za turskog vremena : 1529.-1878.*“ dat temelj sistematskom radu na opštoj bibliografiji *Bosniace*.³⁰ Uz objavljenu građu o svakoj štampariji, Kreševljaković je dao i bibliografski popis svih publikacija koje je pojedina štamparija štampala tokom svoga postojanja. Bibliografska građa je sređena hronološki, uz glavni opis jedinica date su i korisne bilješke. Nakon Prvog svjetskog rata 1918. godine Institut prestaje sa radom, pa tako ostaje i neostvorena ideja o bosanskohercegovačkoj bibliografiji. Osnivanjem Narodne biblioteke Bosne i Hercegovine 1945. godine, stvaraju se nove mogućnosti za prikupljanje *Bosniace* i izradu bosanskohercegovačkih bibliografija.

³⁰ Narodna biblioteka Bosne i Hercegovine : 1945.-1965. / uredili Branko Čulić, Kosta Grubačić. Sarajevo : Narodna biblioteka BiH, 1965, Str. 83.

4. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine – osnivanje i rad

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine osnovana je kao *Narodna biblioteka Narodne Republike Bosne i Hercegovine* 22. maja 1945. godine, uredbom Ministarstva prosvjete Bosne i Hercegovine. U oktobru iste godine donesena je *Uredba Narodne vlade NR Bosne i Hercegovine o Narodnoj biblioteci Bosne i Hercegovine* koja je definisala njenu ulogu i zadatke. U Uredbi je navedeno da Biblioteka svojim radom treba da „čitaocima omogući svestrano poznavanje života i kulture naših naroda, posebno naroda Bosne i Hercegovine, da pojedincima i ustanovama omogući rad na području nauke i umjetnosti, da pomaže osnivanje biblioteka i unapređuje razvoj bibliotekarstva u Bosni i Hercegovini,“³¹ čime joj je dodijeljeno posebno mjesto i važne funkcije. Od početka svoga djelovanja imala je status centralne, državne, matične biblioteke Bosne i Hercegovine i pravo na obavezan primjerak. Vijest o njenom osnivanju objavljuje dnevni list „Oslobođenje“ (23. 5. 1945.), navodeći dva bitna cilja koja su uslovia njen nastanak. To su: „prikupljanje literature kojom će se široke mase i narodna inteligencija upoznavati sa našom i stranom naukom i književnošću, kao i nabavljanje i čuvanje djela svih bosanskohercegovačkih pisaca.“³²

U tu svrhu upućen je i poziv svim građanima, ustanovama i narodnim odborima da sakupljaju i poklanjaju knjige Biblioteci. Tokom maja i juna 1945. prikupljeno je oko 8.000 knjiga.³³

Prvo sjedište Biblioteke bilo je u privatnoj zgradi, u ulici Vojvode Putnika 39 (danas Zmaja od Bosne) i u tom prostoru je bila smještena prikupljena građa, sve do preseljenja, krajem decembra 1945. u prostorije samostana Svetog Ante, na Bistriku. Polovinom aprila 1947. Biblioteka je premještena u tri prostorije Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, gdje ostaje sve do preseljenja u Vijećnicu 1951. godine, koja postaje trajan simbol Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine.

Osnivanjem Univerziteta u Sarajevu 50-ih godina 20. stoljeća, vrlo rano stiče i univerzitetsku funkciju i postaje centralna naučna biblioteka. Nakon stručne pomoći bibliotekara iz

³¹ Bašović, Ljubinka. *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini : 1945.-1975.* Sarajevo : Svjetlost, 1977, Str. 61.

³² Isto, Str. 59.

³³ To su većim dijelom bile poklonjene knjige izdavačkog preduzeća „Svjetlost“ iz Sarajeva, Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković“ iz Beograda, Nacionalne i sveučilišne knjižnice iz Zagreba, Savezne narodne skupštine iz Beograda, Ministarstva za nauku i kulturu Bosne i Hercegovine i drugih ustanova i pojedinaca.

Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković“ iz Beograda i Nacionalne i sveučilišne knjižnice iz Zagreba koji su obrazovali bibliotečke radnike i stručno obrađivali postojeći fond, Biblioteka 1948. godine počinje da izrađuje više kataloga - abecedni, matični, mjesni i katalog *Bosniace*. Nakon objavljivanja prvih svezaka „Bibliografije Jugoslavije“ u kojima se primjenjivala Univerzalna decimalna klasifikacija, od 1951. godine izrađuje se i stručni katalog. Centralni katalog knjiga i periodike Bosne i Hercegovine formira se na osnovu fondova bh. biblioteka. Izrađuju su i Centralni katalog jugoslovenskih knjiga i periodike i Centralni katalog inostranih knjiga i periodike. U Izvještaju posebne Komisije koja je 1959. godine analizirala organizacionu strukturu, uslove rada i rad Biblioteke istaknuto je da je u njenom daljnjem radu neophodno popisivanje cjelokupnog fonda, kompletiranje publikacija *Bosniace* koje su štampane izvan Bosne i Hercegovine, nabavka priručnika iz različitih oblasti, nastavljanje izdvajanja arhivskih publikacija iz fonda i ujednačavanje kataloške obrade.³⁴

Kompletiranje bibliotečkog fonda ostvaruje se planskom nabavnom politikom. Putem kupovine nabavljena je građa koja pripada kulturnom naslijeđu Bosne i Hercegovine („Bosanski vjestnik“ iz 1866. godine, zbirke fermama, berata, bujurudija iz 17. i 18. stoljeća). Sve je više i poklona od pojedinaca i organizacija iz zemlje i svijeta. Osim knjiga i časopisa putem poklona fond je obogaćen i foto-snimcima, plakatima, originalnim rukopisima, raznim dokumentima, zaostavštinom znamenitih ličnosti. Osniva se Odjeljenje za rijetke knjige i rukopise u okviru kojeg je tokom vremena prikupljena i građa za formiranje četiri kolekcije: kartografske, grafičke, muzičke i muzikalija. Po ugledu na druge nacionalne biblioteke formiraju se 1973. godine i dva nova odjeljenja: Odjeljenje kataloga literature o Bosni i Hercegovini i Odjeljenje za izradu leksikona Bosanaca i Hercegovaca čiji je rad unaprijedio naučna istraživanja i izradu nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine. Tada je formiran i Centar za naučnu i stručnu informaciju i dokumentaciju koji je nastao objedinjavanjem nekoliko najvažnijih službi u Biblioteci. Centar pomaže razvoj naučnoistraživačkog rada i nastavu na visokoškolskim ustanovama.

Kao članica Zajednice jugoslovenskih nacionalnih biblioteka, Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine 1977. godine potpisuje *Samoupravni sporazum o primjeni međunarodnih*

³⁴ Članovi Komisije bili su: dr. Esad Pašalić, dr. Midhat Šamić, Vojo Kreco, Branko Čulić, Risto Besarović, Radmila Begović i Desa Hrisafović. Izvještaj o radu Komisije podnesen je upravi Biblioteke 1959. godine (ARSZUB NUBBiH 01-4/1959). Rad Komisije trajao je u periodu od 2. 3. do 8. 4. 1959. godine. Vidi: Bašović, Ljubinka. Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini : 1945.-1975. Sarajevo : Svjetlost, 1977, Str. 69-70, 80.

standarda za bibliografski opis, centralizovanu katalogizaciju i međusobnu razmjenu kataloških listića u bibliotekama Jugoslavije. To je podrazumijevalo zaključenje starih kataloga koji su izrađivani po pariškim pravilima i formiranje novih, uvođenje međunarodnog standardnog bibliografskog opisa, klasifikacije i predmetne obrade. Sve nacionalne biblioteke Jugoslavije prihvataju UNIMARC kao standard za elektronsku obradu bibliografskih podataka. Bibliotekari zajedno sa informatičarima iz UPI-ja rade na izradi softwera za obradu građe, tako da se 1984. godine *Bosniaca* obrađuje u programu koji omogućava štampanje bibliografskih listića po Međunarodnom standardnom bibliografskom opisu za monografske publikacije - ISBD(M). Četvrto Jugoslovensko savjetovanje o primjeni računara u bibliotekama, koje je održano 1986. godine u Sarajevu, imalo je veliki uticaj na razvoj bibliotečko-informacionog sistema. Nakon temeljitih priprema, iste godine uvodi se i Katalogizacija u publikaciji – CIP (Cataloguing in Publication). Ovaj program izrade preliminarnih, skraćениh kataloških zapisa za publikacije koje su u pripremi za štampu, doprinio je uspješnosti centralizovane katalogizacije. Stalna saradnja Biblioteke sa bh. izdavačima i štamparima u okviru CIP-a, imala je veliki uticaj na blagovremeno dostavljanje obaveznog primjerka, a time i na izradu nacionalne bibliografije. Naredne 1987. godine Biblioteka učestvuje u projektu izgradnje *Sistema naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije*, zajedno sa ostalim bibliotekama, članicama Zajednice jugoslovenskih nacionalnih biblioteka. Tada je prihvaćen sistem COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi). Generalni izvođač projekta u periodu od 1989. do 1992. godine bio je Institut informacijskih znanosti iz Maribora. Od tada počinje primjena novih tehnologija u bibliotečkom poslovanju i uspostavljanje sistema uzajamne katalogizacije i uzajamne bibliografsko-kataloške baze podataka YUBIB (Jugoslovenska bibliografsko-kataloška baza podataka).

Razvoj Biblioteke naglo je prekinut ratnim događanjima 1992. godine. U agresiji na Bosnu i Hercegovinu, u noći između 25. i 26. avgusta 1992. godine Vijećnica je bila meta artiljerije Vojske Republike Srpske i bivše Jugoslovenske narodne armije. Pogođena mnoštvom fosfornih projektila njena unutrašnjost je gotovo uništena u plamenu. Tada je spaljeno 90% knjižnog fonda Biblioteke, katalozi, oprema, znanje, hiljadugodišnja historija. Uništavanje Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine krajem 20. stoljeća može se porediti s paljenjem Aleksandrijske biblioteke ili spaljivanjem knjiga u Kristalnoj noći.

Dio spašenog fonda Biblioteke smješten je u prostorije Bosanskog kulturnog centra i druge lokacije u Sarajevu, a Biblioteka svoj rad započinje ponovo 1993. godine u prostoru Ministarstva za obrazovanje i nauku Federacije Bosne i Hercegovine. Odlukom Univerziteta u Sarajevu 1996. godine dobila je privremeno rješenje u Kampusu Univerziteta (bivša kasarna „Maršal Tito“) i tu djeluje i danas. Projekat *Računarsko povezivanje biblioteka BiH preko Interneta* u 1997. godini, označio je povratak na automatizovanu obradu i uzajamnu katalogizaciju. Obrada bibliotečke građe u sistemu COBISS počela je ponovo 1998. godine. COBISS je prihvaćen od svih javnih univerziteta i brojnih biblioteka iz Bosne i Hercegovine. Značajan projekat Biblioteke jeste osnivanje Virtualne biblioteke Bosne i Hercegovine 2005. godine koja povezuje elektronske kataloge 57 biblioteka u Bosni i Hercegovini u jedinstveni uzajamni elektronski katalog.

5. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine

5.1. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine : 1945.-1977. godine

Izrada nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine proizlazi iz zakonske obaveze i uloge Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine u trajnom prikupljanju, stručnoj obradi, čuvanju, zaštiti i dostupnosti fondova. U Uredbi tadašnje centralne, državne Narodne biblioteke Narodne Republike Bosne i Hercegovine iz 1945. godine (Službeni list FBiH, br. 22/1945) navedena je njena obaveza „sistematskog rada na opštoj bibliografiji „bosnijake“ i planiranja bibliografskih radova u Bosni i Hercegovini.“³⁵

Kasnije je to potvrdio i Zakon o bibliotekama Bosne i Hercegovine iz 1957. godine, u čijem se članu 21. navodi da Biblioteka „izrađuje tekuću i retrospektivnu bibliografiju i druge posebne bibliografije.“³⁶ Iste godine kada je osnovana Biblioteka, zakonodavac je donio i *Uredbu o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Bosne i Hercegovine*, što je omogućilo dostavljanje obaveznog primjerka svake štampane publikacije iz cijele Bosne i Hercegovine. Na osnovu Odluke Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, 8. februara 1945. godine donesena je i *Odluka o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije* u kojoj je

³⁵ Bašović, Ljubinka. Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini : 1945.-1975. Sarajevo : Svjetlost, 1977, Str. 67.

³⁶ Narodna biblioteka Bosne i Hercegovine : (1945-1965) / uredili Branko Čulić, Kosta Grubačić. Sarajevo : Narodna biblioteka BiH, 1965, Str. 90.

navedeno da je svaki štampar na području Jugoslavije prije raspačavanja, dužan dostavljati po osam primjeraka od svake štampane ili drugim grafičkim putem umnožene građe, i to dva primjerka Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije i po jedan primjerak federalnim jedinicama.³⁷ Na taj način Biblioteka je dobijala i građu iz jugoslovenske izdavačke produkcije. To je činilo pouzdanu osnovu za izradu nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine.

Organizacija bibliografske službe i sistematski rad na bibliografiji *Bosniace* nisu odmah mogli biti realizovani jer nisu bili ispunjeni svi neophodni uslovi za to. Zbog toga je bibliografski posao tekao postepeno i u zavisnosti od stepena stručne izgrađenosti Biblioteke i stručnosti njenih bibliotekara. Početak izrade bosanskohercegovačke nacionalne bibliografije datira od prelaska Đorđa Pejanovića, bibliotekara glavne Biblioteke Srpskog kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ iz Sarajeva u Narodnu biblioteku Bosne i Hercegovine 1949. godine. Polovinom te godine, vlast zabranjuje rad nacionalnih društava, te fondovi „Prosvjetine“ biblioteke, središnje knjižnice Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“ i biblioteke Kulturnog društva Muslimana „Preporod“ (koja je prethodno preuzela „Gajretovu“ biblioteku) bivaju dodijeljeni Narodnoj biblioteci Bosne i Hercegovine. Đorđe Pejanović je bio stalni bibliotekar „Prosvjetine“ biblioteke od 1912. do 1949. godine, imao je stručno bibliotečko iskustvo, pisao je naučne i stručne radove, prikupljao građu za bibliografiju štampe Bosne i Hercegovine do 1941. godine i zbog toga mu povjeren zadatak izrade bh. tekuće bibliografije knjiga.

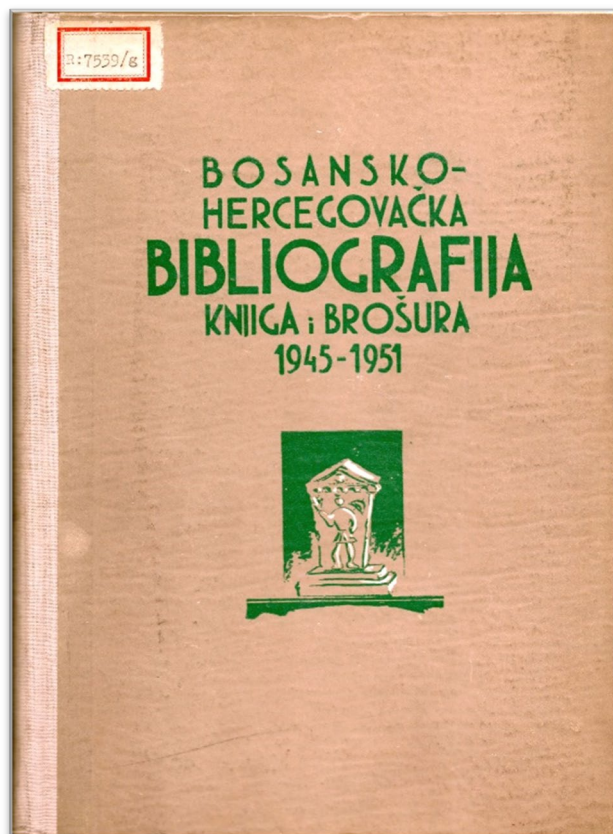
Prva bibliografija koju je sastavio Đorđe Pejanović bila je „*Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i brošura : 1945.-1951.*“ (štampana 1953.). U njenom predgovoru ističe se želja da se pokažu rezultati rada na polju izdavačke djelatnosti nakon oslobođenja u Bosni i Hercegovini, ali i da se svim naučnim i stručnim radnicima dâ koristan priručnik, jer kako kaže autor „samo prosvijećen narod može stvarno da napreduje i da se razvija u svakom pravcu.“³⁸ Bibliografija sadrži 1.600 bibliografskih jedinica (1.600 knjiga i brošura u 439.450 primjeraka).³⁹ Svaka

³⁷ Hebrang Grgić, Ivana. Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 43 (2000), br. 3, str. 118. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10834/1/306575%20Hebrang%20Grgi%C4%87VBH2000.pdf> (21. 1. 2021.).

³⁸ Pejanović, Đorđe. *Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i brošura : 1945.-1951.* Sarajevo : Narodna biblioteka BiH, 1953, Str. 5.

³⁹ Bibliografske jedinice su podijeljene u 10 glavnih grupa - 1. Filozofija. Dijalektički materijalizam. Psihologija, 2. Društveno politička pitanja, 3. Istorija. Geografija. 4. Nauka o jeziku (filologija). 5. Prirodne nauke, 6. Primijenjene nauke, 7. Književnost, 8. Umjetnost. Sport. Igre. Sletovi, 9. Religija i 10. Opšta pitanja (nauka, popularna djela, bibliografija, bibliotekarski rad, enciklopedije, rječnici). Zanimljivo je da su u ovu 10. grupu pored raznih kataloga, imenika i adresara uvrštene i serijske publikacije – kalendari, godišnjaci i almanasi.

jedinica sadrži elemente bibliografskog opisa koji je identifikuju. To su podatak o autoru, naslovu, izdanju, mjestu izdavanja i izdavaču, mjestu štampanja i štamparu, materijalnom opisu, nakladničkoj cjelini. Područje napomena sadrži podatak o jeziku i pismu publikacije, tiraž i cijenu. Na kraju bibliografije dat je tabelarni pregled knjiga i brošura izdatih u Bosni i Hercegovini : 1945.-1951. po godinama izdavanja, glavnim grupama i podgrupama UDK, Registar nakladničkih cjelina (u okviru svake cjeline spisak izdatih publikacija po godinama izdavanja) i Registar imena (autora).

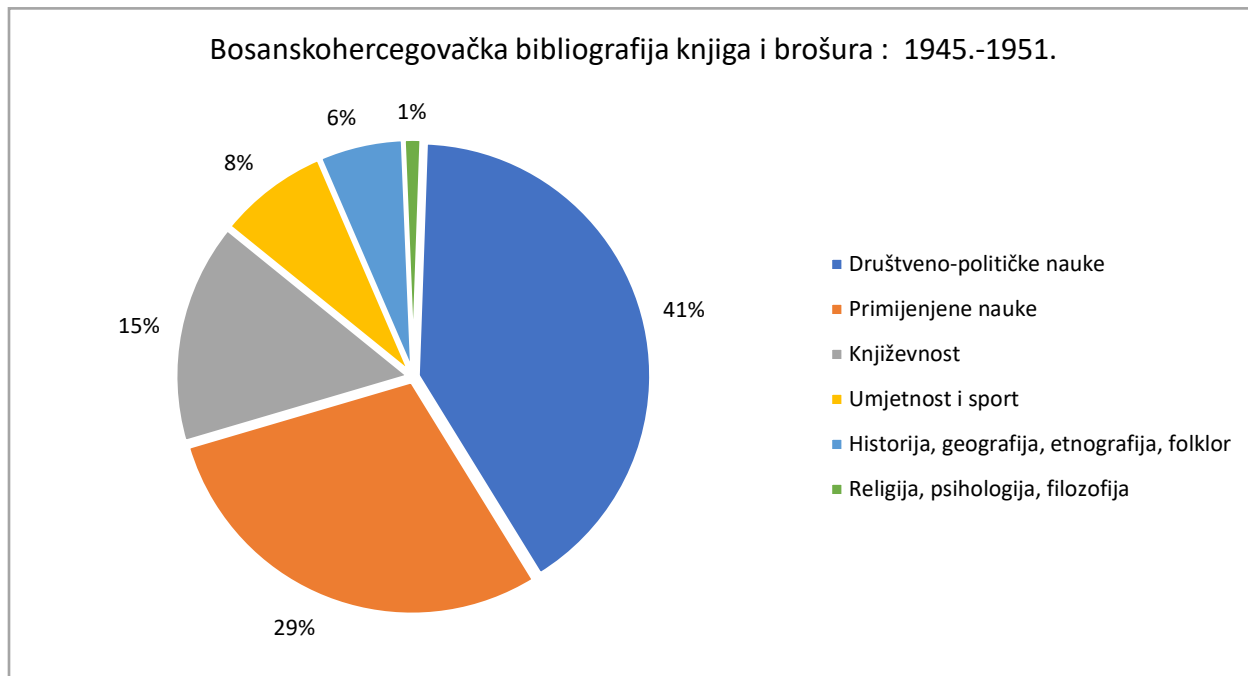
Slika 1. Bosansko-hercegovačka bibliografija knjiga i brošura : 1945.-1951.

Razvoj izdavačke djelatnosti u tom periodu pored škola i tečajeva za opće obrazovanje, znatno je uticao na razvoj pismenosti i obrazovanja. Vlada Bosne i Hercegovine sistematski je planirala i organizovala izdavanje knjiga, listova i časopisa u cilju širenja „stručnog znanja, popularisanja nauke, ideološkog obavještavanja, širenja i uzdizanja opšte kulture, političko-socijalnog osvješćivanja i obrazovanja.“⁴⁰ Neke od popisanih brošura u bibliografskom zapisu nemaju

⁴⁰ Pejanović, Đorđe. Izdavačka djelatnost u Bosni i Hercegovini poslije oslobođenja : (1945.-1951.). // Bibliotekar : organ Društva bibliotekara NR Srbije God. 4 (1952), br. 1/2, str. 20.

navedenu cijenu jer nisu ni bile u prodaji, već su dijeljene besplatno, od strane organizacija i ustanova koje su ih izdavale.

U slijedećem dijagramu dat je procenat zastupljenosti knjiga po oblastima u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji knjiga i brošura : 1945.-1951. Podaci su preuzeti od autora, Đorđa Pejanovića, iz njegovog osvrtu na Bibliografiju objavljenog u članku pod naslovom „Izdavačka djelatnost u Bosni i Hercegovini poslije oslobođenja : (1945.-1951.).“⁴¹

Dijagram 1. Procenat zastupljenost knjiga po oblastima u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji knjiga i brošura : 1945.-1951.

Najviše izdatih knjiga je iz oblasti društveno-političkih nauka (djela iz marksizma, lenjinizma ekonomije, političkih nauka, privrede, zadrugarstva, ekonomske geografije, trgovine, politike, obrazovanja) – 600 knjiga ili 41% od ukupnog broja popisanih knjiga. Slijede djela iz primijenjenih nauka (medicina, inženjerstvo, hemijske nauke, poljoprivredne nauke) – 426 knjiga ili 29%, zatim djela iz oblasti književnosti – 200 knjiga ili 15%. U manjem obimu zastupljene su knjige iz umjetnosti i sporta – 8%, knjige iz historije, geografije, etnografije, folklor – 6%, knjige iz religije, psihologije, filozofije – 1%. Djela su prevedena sa ruskog, turskog, francuskog,

⁴¹ Pejanović, Đorđe. Izdavačka djelatnost u Bosni i Hercegovini poslije oslobođenja : (1945.-1951.). // Bibliotekar : organ Društva bibliotekara NR Srbije God. 4 (1952), br. 1/2, str. 20-21.

engleskog i njemačkog jezika.⁴² Registrovanje objavljenih knjiga u Bibliografiji vjerno odslikava vrijeme u kojem je nastala, politička, ekonomska i društvena zbivanja iz tog perioda.⁴³

Druga Pejanovićeva bibliografija bila je „*Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga za 1952. godinu*“ (izdata 1954.). Ona sadrži 423 bibliografske jedinice koje su raspoređene prema glavnim skupinama i podskupinama Univerzalne decimalne klasifikacije, bez dodjeljivanja UDK broja pojedinačnim bibliografskim jedinicama. Iako je naslovljena kao bibliografija knjiga u njoj su bibliografski obrađene i brošure, muzikalije, godišnjaci, almanasi i kalendari koji su izdati u Bosni i Hercegovini 1952. godine. U predgovoru se navodi da je „opis knjiga sastavljen na osnovu pregleda knjiga, na osnovu podataka koji su dobiveni od izdavačkih i štamparskih preduzeća NR BiH, i uz pomoć „Bibliografije Jugoslavije“ za 1952. godinu.“⁴⁴ Bibliografija sadrži i Pregled zbirki (abecedni popis nakladničkih cjelina sa podacima o knjigama), Registar imena autora i naslova anonimnih djela knjiga izašlih u 1952. godini, Sumarni pregled knjiga izašlih u 1952. godini, Prilog – Dopuna „Bosanskohercegovačkoj bibliografiji knjiga i brošura 1945.-1951.“ i Registar autora i naslova anonimnih djela za dopunu „Bosanskohercegovačkoj bibliografiji knjiga i brošura : 1945.-1951.“

Rad na tekućoj nacionalnoj bibliografiji Bosne i Hercegovine proširen je izradom bibliografije periodičnih publikacija i bibliografije priloga i članaka u periodičnim publikacijama. Dio ovih bibliografija povremeno je objavljivan u „*Biltenu Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine i Narodne biblioteke NR Bosne i Hercegovine*“, u periodu od 1955.-1960. godine.⁴⁵ Opis periodične publikacije (izvora u kojem je objavljen članak) sadrži naslov i podnaslov publikacije, podatke o urednicima, brojčane podatke periodične publikacije za određenu godinu i podatke o priložima.

⁴² Pejanović, Đorđe. Izdavačka djelatnost u Bosni i Hercegovini poslije oslobođenja : (1945.-1951.). // Bibliotekar : organ Društva bibliotekara NR Srbije God. 4 (1952), br. 1/2, str. 20.

⁴³ Prilikom osnivanja svako izdavačko preduzeće dobilo je od zakonodavca određene zadatke koje je trebalo realizovati. Tako je „Svjetlost“ bila zadužena za izdavanje beletristike (književna djela bh. pisaca i stranih autora) i školskih udžbenika, „Seljačka knjiga“ dobila je zadatak da izdaje popularne naučne i beletrističke publikacije koje doprinose edukaciji stanovništva u ruralnim područjima, dok je izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“ prvenstveno radilo na izdavanju univerzitetskih udžbenika, priručnika i skripti za potrebe studenata. Rad izdavačkih preduzeća u osnovi je bio određen njihovim programom na temelju kojeg je formirano nekoliko veoma značajnih i korisnih biblioteka – nakladničkih cjelina. Vidi: Redžić, Enver. Društvo i kultura. Sarajevo : „Veselin Masleša, 1962, Str. 32.

⁴⁴ Pejanović, Đorđe. Predgovor. // *Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga za 1952. godinu*. Sarajevo : Svjetlost, 1954, Str. [7].

⁴⁵ Tako je u *Biltenu*, God. 1, br. 2 (1955) objavljen *Spisak periodičnih publikacija koje su objavljene u Bosni i Hercegovini od 1. januara do 31. marta 1955. godine* (77 periodičnih publikacija), u br. 3 (1955) *Spisak knjiga i brošura objavljenih od 1. januara do marta 1955. u Bosni i Hercegovini* (105 knjiga i brošura), u br. 4/5 (1955) *Spisak periodičnih publikacija koje su objavljene u Bosni i Hercegovini od aprila do 30. juna 1955. godine* (85 periodičnih publikacija) i *Spisak knjiga i brošura objavljenih od 1. aprila do 30. juna 1955. godine u Bosni i Hercegovini* (103 knjige i brošure), a u br. 6 (1955) *Spisak periodičnih publikacija koje su objavljene u Bosni i Hercegovini od 1. jula do 30. septembra 1955. godine* (67 periodičnih publikacija) i *Spisak knjiga i brošura objavljenih od 1. jula do 30. septembra 1955. godine u Bosni i Hercegovini* (119 knjiga i brošura).

Knjige i brošure identifikuje naslov i podnaslov publikacije, podatak o izdanju, podaci o izdavanju i štampanju, materijalni opis i podatak o tiražu. Spisak periodičnih publikacija sačinjen je prema abecednom redoslijedu naslova publikacije, a spisak knjiga i brošura prema glavnim grupama i podgrupama UDK. Od 1960. godine Bilten počinje izlaziti pod naslovom „Bibliotekarstvo“ i te godine se završava objavljivanje *Spiska knjiga i brošura* i *Spiska periodičnih publikacija za 1959. godinu*.

Osnovni priručnici za katalogizaciju, klasifikaciju i izradu bibliografije u tom periodu bili su: „Uvod u bibliografiju : skripta prema predavanjima Janeza Logara na bibliografskom seminaru u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici u Ljubljani oktobra-novembra 1955.“ (u prijevodu sa slovenačkog Bogdana Jarkovića), „Pravila za katalogizaciju“ u izdanju Društva bibliotekara NR Srbije iz 1957. godine, i „Uputstva za izradu sistematskog kataloga i sistematski smještaj knjiga na policama sa šemom klasifikacije“, u izdanju Bibliotečkog centra NR Bosne i Hercegovine, 1957. godine. Primjena Univerzalne decimalne klasifikacije u bibliotekama Bosne i Hercegovine počela je 1949. godine, kada je u okviru Ministarstva za nauku i kulturu FNR Jugoslavije formirana posebna Komisija koja je usvojila ovu klasifikaciju na nivou države. Iste godine formiran je Jugoslovenski bibliografski institut u Beogradu, koji postaje centralna bibliografska ustanova u Jugoslaviji. Na osnovu obaveznog primjerka koji dobiva iz tadašnje države Institut od 1950. godine izdaje tekuću nacionalnu bibliografiju Jugoslavije. Tokom 1955. godine održano je više sastanaka bibliografskih stručnjaka u Zagrebu, Beogradu i Ljubljani na kojima je raspravljalo o izradi retrospektivne nacionalne bibliografije u pojedinim republikama u cilju njenog objedinjavanja na nivou Jugoslavije. Tada se i u Bosni i Hercegovini pokreće pitanje izrade retrospektivne bibliografije.

Nakon osnivanja Univerziteta u Sarajevu, Naučnog društva Bosne i Hercegovine, raznih instituta u okviru pojedinih fakulteta i drugih srodnih ustanova povećavao se broj naučnih i stručnih radnika koji su inicirali ovaj bibliografski rad kao osnovu za poboljšanje naučnoistraživačkog rada u zemlji. Povoljna okolnost bila je u tome što je vlast u Bosni i Hercegovini u to vrijeme imala svijest o važnosti i značaju ove vrste nacionalne bibliografije, pa je već 1956. godine organizovala njenu izradu. Kako u Biblioteci, u to vrijeme nije bilo dovoljno stručnjaka za tako obiman bibliografski posao, Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR Bosne i Hercegovine obrazuje Komisiju za

retrospektivnu bibliografiju koju su činili najbolji stručnjaci iz tog perioda.⁴⁶ Komisija je najprije izradila „Pravila za izradu retrospektivne bosanskohercegovačke bibliografije“ kojima su postavljeni principi i data organizacija rada. U prvom članu Pravila navedena su osnovna načela – vremenski okvir i kriteriji za odabir *Bosniace*, stav u odnosu na vrstu štampane građe prema načinu njenog objavljivanja. Prihvatajući teritorijalni i nacionalni princip navedeno je da „*Bosniaca* obuhvata sve što je u Bosni i Hercegovini štampano i objavljeno, sve što su štampali i izdali Bosanci i Hercegovci, kao i knjige o Bosni i Hercegovini.“⁴⁷ Donesena su i „*Uputstva za bibliografsku obradu knjiga za retrospektivnu bibliografiju.*“ Za svaku publikaciju izrađena su po tri bibliografska zapisa na listićima (prema autoru, UDK i treći list za biblioteku kojoj publikacija pripada). Osim knjiga obrađivane su i periodične publikacije, članci, prikazi, separati, muzikalije, geografske karte i atlasi. Komisija je radila na bibliografiji sve do juna 1960. godine, kada Savjet Biblioteke donosi odluku da se rad nastavi u Odjeljenju bibliografije. Članovi Komisije bila su 3 lektora, 6 popisivača, 1 kontrolor opisa, 1 klasifikator i 1 glavni redaktor. Posao lektora bio je izuzetno važan, jer je on selektovao *Bosniacu*, prikupljao građu o bh. piscima, izdavačima i *Bosniaci* objavljenoj izvan zemlje.

Bibliografija je obuhvatala period od 16. stoljeća, od pojave prve štamparije u Donjoj Sopotnici kod Goražda, period u kome su naši autori štampali svoja djela izvan Bosne i Hercegovine – u Italiji, Austriji i Turskoj, period od 1866. kada je otvorena „Sopronova pečatnja“, pa sve do 1945. godine. Obrađeno je 3.055 bibliografskih jedinica.

Nažalost, ova bibliografija nikada nije štampana. Pojedine radove koje su izradili članovi Komisije i saradnici, Biblioteka je otkupila, kao izvore za svoj daljnji rad u ovome poslu. Tako su otkupljene bibliografije Hamida Dizdara „*Bibliografija Hrvatske tiskare Franjevačke provincije u Mostaru od 1873.-1941.*“ i „*Bibliografija „Male mostarske biblioteke*“, zatim bibliografije Đorđa Pejanovića „*Bibliografija kalendara i povremenih publikacija*“ i „*Bosanskohercegovačka izdavačka djelatnost : 1941.-1945.*“⁴⁸

⁴⁶ Članovi Komisije za retrospektivnu bibliografiju bili su: Marko Marković, Branko Čulić, Risto Besarović, Saveta Ćurković, Miroslav Đorđević, Vojo Kreco, Todor Kruševac, Matija Lopac i Đorđe Pejanović.

⁴⁷ O radu na retrospektivnoj bosanskohercegovačkoj bibliografiji u 1957. godini. // Bilten Društva bibliotekara BiH i Narodne biblioteke NR BiH God. 4 (1958), br. 1/2, str. 34.

⁴⁸ Od 1960. do 1965. godine na Odjeljenju bibliografije obrađeno je još novih 2.000 bibliografskih jedinica koje su trebale biti uvrštene u retrospektivnu bibliografiju. Uz obradu građe vršena su i stalna istraživanja i provjera podataka o bibliografskoj građi u drugim bibliografijama, enciklopedijama, izdavačkim i bibliotečkim katalozima. Iako retrospektivna bibliografija BiH nije tema

5.2. Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut – JUBIN i nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine kao dio bibliografije Jugoslavije : 1950.-1992. godine

U periodu od 1950. pa sve do 1992. godine tekuća nacionalna bibliografija Bosne i Hercegovine bila je sastavni dio tekuće Bibliografije Jugoslavije koju je izrađivao i izdavao Jugoslovenski bibliografski institut, jedina ustanova u Jugoslaviji koja ja posjedovala cjelokupni nacionalni fond izdavačke produkcije iz cijele države.⁴⁹

Sreten Ugričić zaključuje da se najviše zbog specifičnih historijskih, političkih, ideoloških, kulturološko-socioloških, a najmanje zbog specifičnih stručnih uslovljenosti, nikada nije formirala jugoslovenska nacionalna, državna biblioteka.⁵⁰ Kako je jedna institucija ipak morala da obavlja funkcije koje nisu legitimno u ime cijele države mogle da obavljaju pojedine nacionalne biblioteke po republikama, Uredbom Ministarstva za nauku i kulturu Jugoslavije od 6. septembra 1949. godine (Službeni list FNRJ, br. 77/49) osnovan je *Bibliografski institut Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (kasnije *Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut - JUBIN*), koji je obavljao funkcije nepostojeće nacionalne biblioteke.⁵¹ Tokom svog višedecenijskog rada Institut je obavljao različite poslove od nacionalnog značaja:

- prikupljanje, istraživanje i obrađivanje bibliografske građe
- izdavanje tekuće bibliografije Jugoslavije
- izdavanje ISBN/ISSN broja (jedinственog identifikacionog broja za monografske, odnosno serijske publikacije, po međunarodnom standardu)
- dobijanje licence za prijevod i izdavanje UDK tablica (Univerzalna decimalna klasifikacija kao međunarodni standard za stručnu klasifikaciju publikacija)
- bibliografska istraživanja i proučavanja pitanja iz oblasti bibliografije

završnog rada, navela sam podatke o velikom državnom projektu njene izrade smatrajući ih važnim za sagledavanje cjelokupnog historijskog pregleda bh. nacionalne bibliografije.

⁴⁹ Osim toga, Institut je posjedovao veliki broj stranih bibliografija i centralni katalog stranih knjiga i časopisa koji su se nalazili u bibliotekama Jugoslavije.

⁵⁰ Ugričić, Sreten. JUBIN – status i perspektiva. // Glasnik Narodne biblioteke Srbije God. 4 (2002), br. 1, str. 309.

⁵¹ Institut nastaje iz Bibliografskog instituta Srbije, osnovanog prethodne godine, koji je bio zadužen za izradu tekuće i retrospektivne bibliografije za period 1945.-1949. godine na saveznom nivou. Bibliografski rad ovog Instituta koji se štampao u *Bibliografskom mjesečniku* ocijenjen je kao nedovoljno stručan, pa je odlučeno da Jugoslovenski bibliografski institut bude ustanova odgovorna za Bibliografiju Jugoslavije kao opštu, nacionalnu, registracionu, primarnu i samostalnu bibliografiju.

- pružanje bibliografskih informacija
- vođenje i retrospektivna konverzija centralnog kataloga stranih publikacija u bibliotekama Jugoslavije od 1919. godine
- razmjena publikacija sa inostranstvom.⁵²

Bibliografskom odjeljenju Instituta bio je povjeren najodgovorniji zadatak – priprema i publikovanje tekuće bibliografije Jugoslavije. Prvi koraci na tom poslu bili se najteži, zbog nedostataka bibliografskog iskustva zaposlenih bibliotekara, a uzora za takvu vrstu posla bilo je malo. Direkcija za informacije Federativne Narodne Republike Jugoslavije izdavala je u periodu od 1947. do 1949. godine sveske pod naslovom „Izdavačka djelatnost FNRJ“. Hrvatska i Slovenija su već izdavale svoje godišnje tekuće bibliografije. Nakon proučavanja stručne literature iz teorije bibliografije i bibliografskog opisa, angažovana su po dva vrlo iskusna bibliografa iz Slovenije i Hrvatske sa kojima su rješena brojna stručna i tehnička pitanja u vezi sa izradom bibliografije. Nakon toga su izrađena *Pravila za bibliografski opis publikacija* (tačnije prerađena i dopunjena *Pravila za katalogizaciju Narodne biblioteke Srbije i Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković“*).⁵³ Pošto se već ranije odustalo od decimalne klasifikacije koja je bila modifikovana varijanta sovjetskog bibliotekara Tropovskog, (jer se u to vrijeme smatrala jedino ispravna praksa sovjetskih bibliotekara) za klasifikaciju je prihvaćena UDK, koja je bila primjenjivana u Sloveniji i inostranstvu.

Tekuća bibliografija Jugoslavije sastojala se od nekoliko serijskih publikacija. To su:

- Bibliografija Jugoslavije – knjige brošure i muzikalije (u 24 sveske godišnje i sa kumulativnim registrom)
- Bibliografija Jugoslavije – članci i prilozi u serijskim publikacijama. Serija A (društvene nauke)
- Bibliografija Jugoslavije – članci i prilozi u serijskim publikacijama. Serija B (prirodne i primijenjene nauke)

⁵² Ugričić, Sreten. JUBIN – status i perspektiva. // Glasnik Narodne biblioteke Srbije God. 4 (2002), br. 1, str. 310. Vidi i: Injac, Nataša. Problemi izrade savremene tekuće bibliografije kroz prizmu rada YUBIN-a od 1949. do 1998. godine. // Susreti bibliografa u spomen na Georgia Mihailovića : zbornik radova God 11 (1999), str. 58.

⁵³ Društvo bibliotekara NR Srbije 1950. godine donosi odluku da se *Pravila za katalogizaciju Narodne biblioteke Srbije i Univerzitetske biblioteke „Svetozar Marković“* u Beogradu, prerade i dopune. Komisija Društva 1954. godine odobrava ova prerađena i dopunjena *Pravila* koja se kao rukopis štampaju 1957. godine. Vidi: Injac, Nataša. Problemi izrade savremene tekuće bibliografije kroz prizmu rada YUBIN-a od 1949. do 1998. godine. // Susreti bibliografa u spomen na Georgia Mihailovića : zbornik radova God 11 (1999), str. 59.

- Bibliografija Jugoslavije – članci i prilozi u serijskim publikacijama. Serija C (filologija, umjetnost, književnost, sport) (sveske su izlazile tromjesečno sa registrom)
- Bibliografija jugoslovenskih serijskih publikacija (izlazila jednom godišnje sa kumulativnim registrom).

Nakon utemeljenja baze podataka *Index translationum* – međunarodne bibliografije prijevoda, koju od 1948. godine objavljuje UNESCO – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu, na godišnjem nivou, Institut je slao bibliografske podatke o prijevodima iz svih oblasti na osnovu Bibliografije Jugoslavije. Ova bibliografija pod nazivom *Bibliografija prevoda u SFRJ* počinje izlaziti od 1969. godine.

Kao dopuna obrade cjelokupne izdavačke djelatnosti od 1971. godine objavljuje se *Bibliografija zvaničnih publikacija SFRJ – knjige, serijske publikacije*, a od 1974. godine *Bibliografija rotoštampe i stripova*.

U to vrijeme Jugoslavija je bila jedna od malobrojnih evropskim zemalja koja je započela sistematski rad na nacionalnoj bibliografiji, uključujući i obradu članaka i priloga iz novina, časopisa, zbornika i drugih serijskih publikacija. Prihvatajući preporuke UNESCO-a o slanju bibliografskih zapisa za *Index translationum*, Jugoslavija je doprinosila međunarodnom upoznavanju sa prijevodima koje su izdavali jugoslovenski izdavači, dok je istovremeno naša javnost bila upoznata sa svjetskim dostignućima. Od 1975. godine u Bibliografiji Jugoslavije počinje da se primjenjuje Međunarodni standardni bibliografski opis monografskih publikacija ISBD(M) i Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija (ISBD(S), čime se ispunjavaju obaveze Univerzalne bibliografske kontrole o odgovornosti za bibliografske podatke koji su potpuni i obrađeni prema međunarodnim bibliografskim standardima.

Skupština Jugoslavije 1987. godine donosi Program mjera za podršku nauke i tehnologije u kome je, kao posebna mjera, donesena odluka za osposobljavanje Instituta za funkcije države u stvaranju Bibliografije Jugoslavije i sistema bibliografskih informacija. Na toj osnovi Institut je u periodu od 1988. do 1992. godine bio koordinator i osnovni realizator formirane Jugoslovenske

bibliografsko-kataloške baze podataka – YUBIB, za potrebe Sistema naučno-tehnoloških informacija Jugoslavije – SNTIJ.⁵⁴

Osnova za izradu svih bibliografija jeste obavezni primjerak čije je dostavljanje zakonski regulisano 26. decembra 1949. godine, kada je donesena Naredba o obaveznom dostavljanju štampanih stvari Bibliografskom institutu FNR Jugoslavije (Službeni list FNRJ, br. 109/49) po kojoj su izdavači i štampari na teritoriji cijele države bili dužni da Institutu dostave obavezne primjerke svih svojih izdanja. To je omogućilo da se već u aprilu 1950. godine štampa prva sveska *Bibliografije Jugoslavije – knjige, brošure i muzikalije* (br. 1-3, za januar, februar, mart 1950.). U narednom periodu ova bibliografija počinje da izlazi mjesečno, a od 1953. godine petnaestodnevno. U njoj su sadržane i štampane doktorske disertacije, almanasi, kalendari, katalozi, djela umnožena ofsetnom tehnikom i na geštetneru, kao i zvanični dokumenti od različitih spisa opština do saveznih organa. Publikacije su napisane na svim jezicima „naših naroda i narodnosti“⁵⁵, kao i na ostalim stranim jezicima ukoliko su djela štampana u Jugoslaviji. Raspored građe izvršen je prema UDK, a u okviru pojedinih klasifikacionih grupa po abecedi autora, naslovu djela ili kolektivnog tijela koje je autor publikacije. Svaku svesku prati Registar autora i saradnika, a na kraju godine daje se Imenski i Predmetni registar za cijelu godinu. Od 1988. godine, prelaskom na automatsku obradu građe, uz svaku svesku dat je Imenski, Predmetni i Registar naslova.

Bibliografski zapisi zbornika radova u području napomena sadržavali su sadržaj zbornika sve do 1988. godine, kada se registruje samo zbornik, a njegov sadržaj se analitički obrađuje u *Bibliografiji članaka i priloga*. Od 1972. godine transliteracija i odrednice se rade u skladu sa *Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga*, autorice Eve Verone.⁵⁶

⁵⁴ Injac, Nataša. Problemi izrade savremene tekuće bibliografije kroz prizmu rada YUBIN-a od 1949. do 1998. godine. // Susreti bibliografa u spomen na Georgija Mihailovića : zbornik radova. God 11 (1999), str. 58.

⁵⁵ Predgovor. // Bibliografija Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije / glavni i odgovorni urednik Borislav Blagojević. God 1 (1950), br. 1/3, str. 5.

⁵⁶ Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice. Zagreb : Društvo bibliotekara Hrvatske, 1970. Nakon prvog dijela o izboru i oblikovanju odrednica, objavljen je 1983. Dio 2, koji se bavi kataloškim opisom. Izrada Pravilnika započela je 1959., ali je više puta zaustavljena radi usklađivanja s nadolazećim međunarodnim standardima. Tekstovi pravila distribuirani su bibliotekama od 1962. do 1967. Vidi: Verona, Eva. Predgovor / Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1983-1986. Dio 1, Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986, Str. 7-8. Od tog perioda Bibliografija ima naslov na tadašnjem srpskohrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku. Istovremeno svaku svesku Bibliografije prati i Registar izdanja po republikama. Ukoliko je ista publikacija koprodukcija izdanja više republika, sve su zastupljene u Registru. Vidi: Injac, Nataša. Problemi izrade savremene tekuće bibliografije kroz prizmu rada YUBIN-a od 1949. do 1998. godine. // Susreti bibliografa u spomen na Georgija Mihailovića : zbornik radova. God 11 (1999), str. 59.

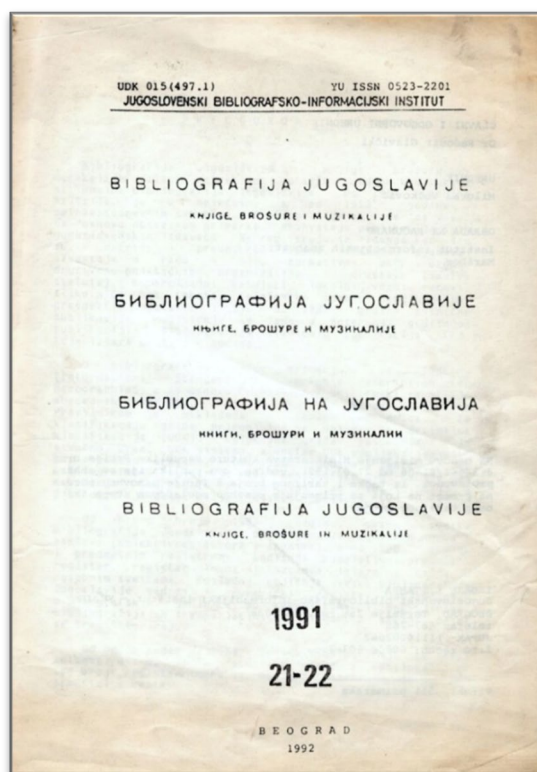
Prekretnica u radu na Bibliografiji je 1975. godina, kada se uvode međunarodni standardi za bibliografski opis, koji treba da omoguće jedinstvenu i međunarodno razumljivu obradu svih izdanja za uspostavljanje Univerzalne bibliografske kontrole, kao i automatizaciju bibliografskih poslova. Istovremeno, Institut se uključuje i u svjetski bibliografski sistem. Pripreme su trajale nekoliko mjeseci – prijevodi međunarodnih bibliografskih standarda, održavanje seminara i višemjesečna obuka kadrova. 1986. godine Institut počinje sa pripremanjima za uvođenje ISBN broja uz veliku pomoć Poslovne zajednice izdavača i knjižara Jugoslavije. Međunarodni standardni broj za knjige ISBN uvodi se u cilju identifikacije monografske publikacije. Poslije usvajanja standarda ISBD(M), kao jednog od elementarnih uslova jedinstvenog bibliotečko-informacionog sistema došlo je do realizacije projekta Katalogizacija u publikaciji – CIP kao instrumenta BIS-a, čime je obezbijeđen jedan od osnovnih principa UBC da se publikacija katalogizira jednom i to u zemlji iz koje potiče. Time su dati novi uslovi za automatizaciju bibliotečkog poslovanja i uvođenje reda u međunarodnoj razmjeni podataka s ciljem da knjige pronađu brži put do svojih korisnika. Prije ovih poslova, Institut je krajem 60-ih godina počeo rad na centralnoj katalogizaciji i time se bavio sve do perioda kada republike postaju nosioci centralne katalogizacije na svojoj teritoriji. Upravo je centralna katalogizacija prvi pokušaj katalogizacije knjige samo jednom u zemlji njenog nastanka, a za potrebe svih, što je kasnije nastavljeno formiranjem automatskog uzajamnog kataloga. Institut postaje središnja ustanova za redakciju unijetih bibliografskih podataka za cijelu Jugoslaviju, sve do 1992. godine. Od br. 7 za 1988. godinu Bibliografija knjiga se izrađuje automatizovano, iz baze podataka uzajamnog kataloga. Pored toga, i dalje se izrađuju godišnji registri.

Uvidom u prvu svesku *Bibliografije Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije* za 1950. godinu, koja obuhvata publikacije svih jugoslovenskih izdavača i sadrži 4.374 bibliografska zapisa nalaze se i publikacije iz Bosne i Hercegovine, što svjedoči da je Narodna Biblioteka Bosne i Hercegovine dostavljala svoje obavezne primjerke Bibliografskom institutu Jugoslavije od početka njegovog rada. Bibliografija popisuje knjige, različite brošure, štampane vozne redove željeznica, izdanja Narodne vlade Bosne i Hercegovine i njenih ministarstava.⁵⁷ U Institut se zajedno sa knjigom slao i kataloški listić.

⁵⁷ Npr. Primjerne radne norme biljne i stočarske proizvodnje u seljačkim radnim zadrugama / [priredilo] Ministarstvo poljoprivrede NR Bosne i Hercegovine. Sarajevo : Ministarstvo poljoprivrede NR Bosne i Hercegovine, 1950 (Banja Luka : Glas). 66 str. ; 20 cm

U izvještaju Biblioteke za 1957. godinu navodi se da je u Odjeljenju bibliografije primljeno 430 knjiga obaveznog primjerka i 117 naslova periodičnih publikacija od bh. štampara i izdavača, koje su evidentirane u zasebne registre obaveznog primjerka. Podaci u registrima upoređuju se s mjesečnim izvještajima štamparija i izdavača, kao i u oglasima za knjige, da bi se mogao pratiti priliv obaveznog primjerka u Biblioteku. Pošiljke bh. obaveznog primjerka šalju se drugim republikama dvomjesečno.⁵⁸

Prema pisanju Branka Čulića i Koste Grubačića Bibliografska služba Biblioteke registruje knjige, bh. periodiku, beletrističke i druge priloge objavljene u toj periodici, a pri tome „vodi računa o opštoj jugoslovenskoj bibliografiji za koju se izdvaja obrađeni materijal sa područja Bosne i Hercegovine.“⁵⁹

Slika 2. Naslovna stranica Bibliografije Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije God. 42 (novembar 1991), br. 21-22

⁵⁸ Izvještaj Narodne biblioteke NRBiH za 1957. godinu. // Bilten Društva bibliotekara BiH i Narodne biblioteke NRBiH God. 4 (1958), br. 1/2, str. 28.

⁵⁹ Narodna biblioteka Bosne i Hercegovine : 1945.-1965. / uredili Branko Čulić i Kosta Grubačić. Sarajevo : Narodna biblioteka NRBiH, 1965, Str. 95.

ISBN 86-80711-08-X (Broš.)
681.3:[371.3:51
0018567687

YU 91 - 7044

ČABARKAPA, Milan
MS-DOS uz podršku TURBO PASCAL-a / Milan
Čabarkapa. - [1. izd.]. - Beograd : Tehnička knjiga,
1991 (Beograd : "Slobodan Jović"). - 149 str. ; 24
cm. - (I - Računari i Informatika)

Tiraž 2.000. - Literatura (12 jedinica)
ISBN 86-325-0325-1 (Broš.)
681.3.06
0003261708

YU 91 - 7045

STANKOVIĆ, Ljubiša
PC MATLAB : sa elementima DOS-a / Ljubiša
Stanković, Zdravko Uskoković. - Titograd : Epsilon ;
Nikšić : Montex, 1991 ([s. l. : s. n.]). - 198 str. :
graf. prikazi ; 24 cm

Tiraž 1.000. - Literatura (6 jedinica)
(Broš.)
681.3.06(075.8)
000241424

YU 91 - 7046

VULANOVIĆ, Relja
Uvod u obradu teksta sistemom LaTeX / Relja
Vulanović. - Novi Sad : Institut za matematiku
Prirodno-matematičkog fakulteta, 1991 (Novi Sad :
FTN, Štamparija za grafičku delatnost). - 36, [36]
str. : graf. prikazi ; 24 cm. - (Računari u
univerzitetskoj praksi ; 1)

Tiraž 300
Broš.
681.3.06:655.2](035)
0014164999

YU 91 - 7047

69 GRAĐEVINARSTVO

KONGRES o grejanju, hlađenju i klimatizaciji (21 ;
1990 ; Beograd)
[Dvadeset prvi] 21. kongres o grejanju, hlađenju i
klimatizaciji, Beograd, 7-9. novembar 1990 / [urednik
Branislav Živković]. - Beograd : Savez mašinskih i
elektrotehničkih inženjera i tehničara Srbije, 1990
([Novi Banovci : Metem])

Tiraž 300. - Literatura uz pojedine radove
(Broš.)
697+621.56/.57](063)(082)
0002207236

YU 91 - 7048

KONGRES o grejanju, hlađenju i klimatizaciji (22 ;
1991 ; Beograd)
[Dvadeset drugi] 22. kongres o grejanju, hlađenju
i klimatizaciji i Međunarodna konferencija Ekonomske
komisije Ujedinjenih nacija za Evropu "Energy
Efficiency 2000", Beograd, 20-22. novembar 1991 /
urednik Branislav Živković. - Beograd : Savez
mašinskih i elektrotehničkih inženjera i tehničara
Srbije (SMEITS), 1991 ([Novi Banovci : Metem]). - 312
str. : ilustr. + 23 cm

"...Kongres o grejanju, hlađenju i klimatizaciji
uvršen je u međunarodni projekat Energetska
efikasnost 2000, koji realizuje Ekonomska komisija
Ujedinjenih nacija za Evropu" --> predgovor. - Tiraž
500. - Literatura uz pojedine radove
(Broš.)
697(063)(082)
0003314948

YU 91 - 7049

7 UMETNOST
73/76 LIKOVNE UMETNOSTI
73 VAJLARSTVO

PAVLESKI, Stanko

Stanko Pavleski : Muzej na savremenata umetnost,
Skopje = Museum of Contemporary Art, Skopje,
22.X-22.XI.1991 / [predgovor, katalog i organizacija
Sonja Abadžićeva ; bibliografija Lilijana Nedelkova
Dimitrovska ; prevod na engleski (predgovor) Filip
Korženski]. - Skopje : Muzej na savremenata umetnost,
1991 (Skopje : Nova Makedonija). - [36] str. :
ilustr. u boji ; 27 x 21 cm

Tekst upor. na mak. i engl. - Ćir. i lat. - Tiraž
500. - Beleške uz predgovor. - Biobibliografska
beleška o umetniku
(Broš.)
73(064)(085)
0007422986

YU 91 - 7050

75 SLIKARSTVO

JANIČEK, Jovan

Jovan Janiček : Savremena galerija, Zrenjanin,
26.VIII-08.IX.1991 / [izložbu pripremila i postavila
Jasmina Tutorov]. - Zrenjanin : Savremena galerija,
1991 (Zrenjanin : Budućnost). - [16] str. : ilustr. u
boji ; 24 cm

Tiraž 500. - Biografska beleška o umetniku
(Broš.)
75(064)(085)
0018087943

YU 91 - 7051

UMETNIČKA kolonija Ečka. Izložba (1991 ; Zrenjanin)
Učesnici UK Ečka '90 : Savremena galerija,
Zrenjanin, 15.IX-30.IX.1991 / [izložbu pripremila
Jasmina Tutorov]. - Zrenjanin : Savremena galerija,
1991 (Zrenjanin : Budućnost). - [16] str. : ilustr. ;
24 cm

Kor. stv. nasl.: Učesnici u radu UK Ečka '90. -
Predgovor Dragan Ćuk. - Tiraž 350. - Biografske
beleške o umetnicima
(Broš.)
75(064)(085)
0018085127

YU 91 - 7052

76 GRAFIKA

769.81 SLIKOVNICE ZA DECU

ALADINOVA čarobna lampa / [prevod Milorad
Predojević]. - [7. izd.]. - Mostar : Mosta, 1991
(Mostar : "Rade Bitanga"). - [16] str. : ilustr. u
boji ; 31 cm. - (Velike bajke za bojenje i čitanje)

Ćir. - Tiraž 20.000
ISBN 86-375-0116-8 (Broš.)
769.81
0027456770

YU 91 - 7053

CRVENKAPA / [prevod Milorad Predojević]. - [7.
izd.]. - Mostar : Mosta, 1991 (Mostar : "Rade
Bitanga"). - [16] str. : ilustr. u boji ; 31 cm. -
(Velike bajke za bojenje i čitanje)

Ćir. - Tiraž 20.000
ISBN 86-375-0113-3 (Broš.)
769.81
0027456002

YU 91 - 7054

DEVOUČICA i njene šibice / [prevod Milorad
Predojević]. - [7. izd.]. - Mostar : Mosta, 1991
(Mostar : "Rade Bitanga"). - [16] str. : ilustr. u
boji ; 31 cm. - (Velike bajke za bojenje i čitanje)

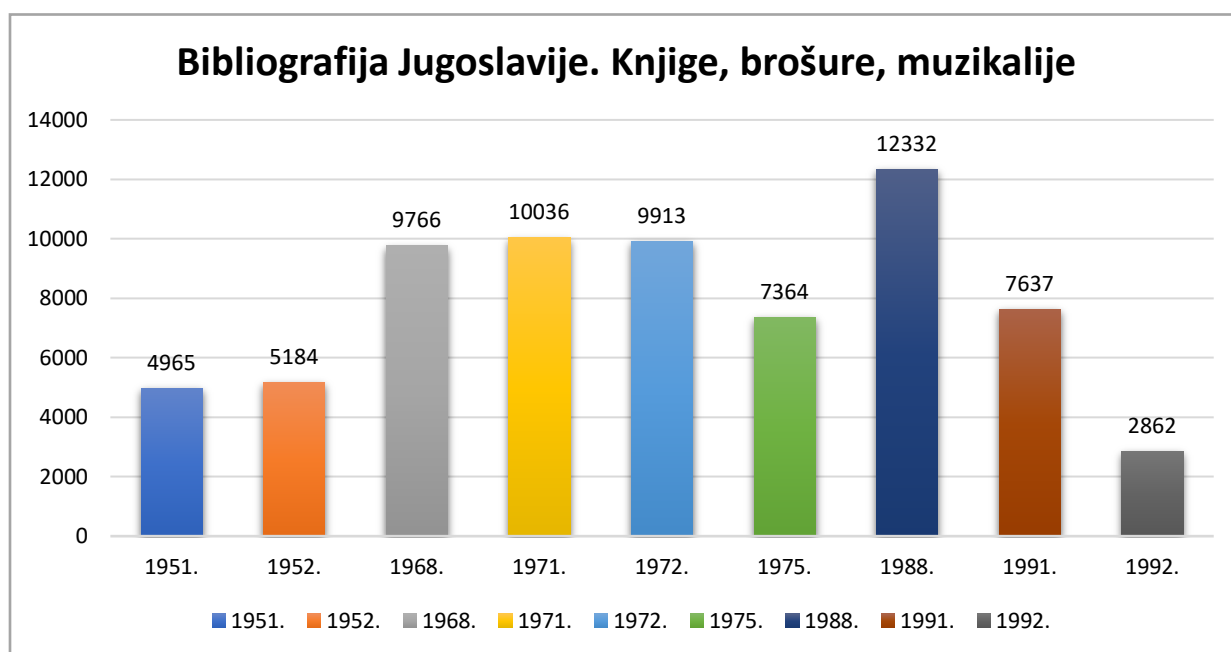
Ćir. - Tiraž 20.000
ISBN 86-375-0112-5 (Broš.)
769.81
0027455746

YU 91 - 7055

Slika 3. Bosanskohercegovačke knjige u Bibliografiji Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije
God. 42 (novembar 1991), br. 21-22, str. 916

JUBIN je decenijama obavljao značajan bibliografski posao za područje Jugoslavije, a stručnost i obučenost njegovih kadrova za registrovanje tekuće izdavačke produkcije i niz drugih poslova, bila je na visokom nivou. Naučna javnost je vrlo lahko mogla prepoznati bibliografske škole proistekle iz Instituta. Vremenom su bibliografski zapisi iz *Bibliografije Jugoslavije* postajali zapisi iz kojih su bibliotekari učili, pratili rješenja odrednica i pododrednica, stručnu klasifikaciju, sadržajnu obradu, a posebno dosljednost napomena.

Dijagram br. 2 pokazuje pregled ukupnog broja bibliografskih zapisa po godinama (izbor godina) u *Bibliografiji Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije*. Izbor godina izvršila je Nataša Injac.⁶⁰

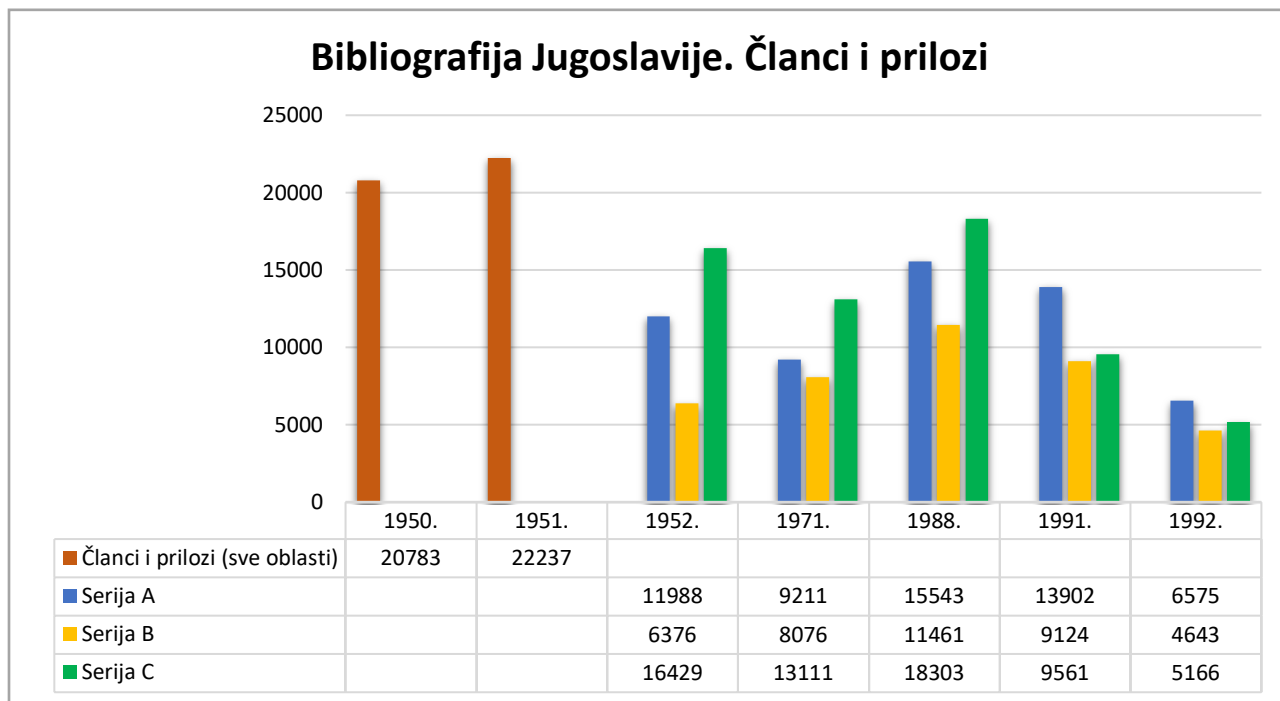
Dijagram 2. Broj bibliografskih zapisa po godinama u *Bibliografiji Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije* - izbor godina

Bibliografija priloga i članaka u serijskim publikacijama bila je selektivna bibliografija i po izboru serijskih publikacija i po izboru priloga u njima. Kriterij za odabir bila je naučna literatura i dokumentarna vrijednost priloga. U godinama 1951. i 1952. zastupljeni su članci iz svih oblasti, a od 1952. godine Bibliografija se dijeli u tri serije: A – društvene nauke, B – prirodne i primijenjene nauke, C – književnost, umjetnost i sport. U periodu od 1986.-1990. godine bibliografski opis

⁶⁰ Vidi: Injac, Nataša. Problemi izrade savremene tekuće bibliografije kroz prizmu rada YUBIN-a od 1949. do 1998. godine. // Susreti bibliografa u spomen na Georgia Mihailovića : zbornik radova. God 11 (1999), str. 58.

priloga izrađuje se prema ISBD(CP) – Međunarodnom standardu za opis sastavnih dijelova, a u Registar literature uvode se ISSN brojevi.

Dijagram br. 3 prikazuje pregled ukupnog broja bibliografskih zapisa po godinama (izbor godina) u *Bibliografiji Jugoslavije. Članci i prilozi*. Od 1952. dat je pregled po godinama, podijeljen u tri serije. Izbor godina izvršila je Nataša Injac.⁶¹

Dijagram 3. Broj bibliografskih zapisa po godinama u *Bibliografiji Jugoslavije. Članci i prilozi* u Seriji A, Seriji B i Seriji C - izbor godina

Bibliografija serijskih publikacija počinje da se objavljuje 1956. godine pod naslovom *Spisak časopisa i novina štampanih na teritoriji FNRJ*, od 1957. nosi naslov *Spisak listova i časopisa štampanih na teritoriji FNRJ*, a od 1958. *Bibliografija jugoslovenske periodike*. Od 1975. nosi naziv *Bibliografija Jugoslavije – serijske publikacije*, kada počinje da u obradi građe primjenjuje ISBD(S) standard i uvodi ISSN broj za serijske publikacije.⁶²

⁶¹ Vidi: Injac, Nataša. Problemi izrade savremene tekuće bibliografije kroz prizmu rada YUBIN-a od 1949. do 1998. godine. // Susreti bibliografa u spomen na Georgia Mihailovića : zbornik radova. God 11 (1999), str. 61.

⁶² Međunarodni standardni broj za serijske publikacije - ISSN ima ključno mjesto u Međunarodnom sistemu za serijske publikacije koji je organizovan u cilju prikupljanja i razmjene podataka o serijskim publikacijama na međunarodnom nivou. Time je pojam

Kada je 1992. godine prestala da pravno postoji država Jugoslavija, realno prestaje da postoji i Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut kao državna ustanova, jer glavni preduslovi koji su određivali njegovo postojanje i funkcije su nestali, iako je Institut radio sve do 2005. godine.

5.3. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine : 1977.-1992. godine

Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća u Jugoslaviji dolazi do promjena u političkim prilikama i društvenim odnosima. Nakon trideset godina centralizovane federacije, država postaje federacija sa snažno prisutnim konfederalnim obilježjima. Ustav Jugoslavije iz 1974. godine osnažuje suverenitet republika, a pokrajinama daje status subjekta federacije⁶³. U takvom političkom ozračju došlo je i do promjena o shvatanju pojma nacionalne bibliografije, tako da se počinju reaktivirati ili javljati nove nacionalne bibliografije republika i pokrajina. U Bosni i Hercegovini se reaktivira izrada nacionalne bibliografije, dok npr. u Vojvodini od 1977. godine počinje da se izrađuje *Bibliografija Vojvodine* koja izražava specifičnost sredine u kojoj je nastala. Kako se istovremeno sa *Bibliografijom Jugoslavije* objavljuju i bibliografije republika i pokrajina postavlja se pitanje kako obezbijediti da razvoj jednih i drugih ne bude međusobno divergentan, kao i u kojoj mjeri se ponavljati, a u kojoj dopunjavati. U tom smislu se postavljalo i pitanje odnosa republičkih bibliografija prema *Bibliografiji Jugoslavije* kao cjelini. Bibliografije republika i pokrajina pokazivale su ono karakteristično za teritoriju koju su obuhvatale, izdavačku djelatnost u republici, jer su postojale koprodukcije više republika, kao i neke druge parametre prema kojima se građa uvrštavala u bibliografiju.

Prema Branki Sorokin i Tomislavu Muratiju „gašenje“ tekuće nacionalne (republičke) bibliografske djelatnosti u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, od pedesetih do osamdesetih godina 20. stoljeća, vjerovatno nije bilo nametnuto sa saveznog nivoa, ali činjenica je da osim Slovenije i

periodičnih publikacija proširen i na publikacije čije vrijeme izlaženja nije unaprijed određeno. Istovremeno ISSN broj služi za identifikaciju periodičnih publikacija.

⁶³ Marković, Goran. Ustav SFRJ iz 1974., grobar druge Jugoslavije? // Novi plamen : online časopis, 31 decembar 2018. Dostupno na: <https://www.noviplamen.net/glavna/ustav-sfrj-iz-1974-grobar-druge-jugoslavije/>

Makedonije (i njihovih tekućih bibliografija koje zbog kašnjenja u objavljivanju, nisu više bile tekuće) ni jedna republika nije uspjela održati svoju tekuću nacionalnu bibliografiju.⁶⁴

Nakon višegodišnje pauze (od 1954.) tokom koje je prikupljana, ali ne i objavljivana građa za nacionalnu bibliografiju, Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine od 1977. ponovo počinje da izdaje tekuću bosanskohercegovačku bibliografiju knjiga i bibliografiju periodičnih publikacija u godišnjim sveskama, dok je bibliografija članaka izdavana povremeno⁶⁵. Bibliografije su objavljivane u okviru serije „Bibliografija Bosne i Hercegovine“

Prva tekuća bibliografija knjiga ima ključni naslov „*Bibliografija bosanskohercegovačke knjige : za 1977. godinu*“ (ISSN 0352-0951). U njoj su bibliografski opisane monografije, službene publikacije, geografske karte i muzikalije štampane 1977. godine.⁶⁶ Sadrži 515 bibliografskih jedinica raspoređenih po UDK. U predgovoru Bibliografije navodi se da je pri izboru građe uvažavan kriterij koji važi za *Bosniacu* - „knjige štampane i izdate u Bosni i Hercegovini, knjige autora Bosanaca i knjige o Bosni i Hercegovini.“⁶⁷ Bibliografski opis izvršen je prema Međunarodnom bibliografskom opisu monografskih publikacija ISBD(M). Kod izbora odrednica i pododrednica primijenjen je Pravilnik i priručnik za izradbu abecednog kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice, Eve Verone. Za zbornike radova, simpozije, spomenice, antologije i druga značajnija politička djela u napomenama je naveden cjelokupan sadržaj publikacije, nekada čak i na nekoliko stranica. Ovo su bile važne informacije sa sadržajnog aspekta, jer se zbornici, antologije i druge slične publikacije nisu analitički obrađivale. Bibliografski zapisi za antologije sadrže podatke o zastupljenim autorima i njihovim djelima, a zapisi za zbornike radova naslove pojedinih radova ili izlaganja na naučnim i stručnim skupovima, uz podatke o autorstvu. Svaka bibliografska jedinica osim tekućeg bibliografskog broja, u gornjem desnom uglu ima i signaturu opisane publikacije u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH. Uz bibliografiju je dat Imenski registar.

⁶⁴ Sorokin, Branka; Tomislav Murati. Hrvatska nacionalna tekuća bibliografija članaka. // Radovi Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“. Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku Knj. 10 2001, str. 289. Dostupno na: <https://www.lzmk.hr/images/radovi10/branka%20sorokin%20tomislav%20murati%20hrvatska%20nacionalna%20tekuca%20bibliografija%20clanaka.pdf> (21. 1. 2021.).

⁶⁵ Vidi: Čulić, Branko. Bibliografija članaka iz bosanskohercegovačkih godišnjaka i periodičnih zbornika : 1945.-1970. Knj. 1. Sarajevo : Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1979.

⁶⁶ Bibliografija ne obuhvata fabričke kataloge i upute, cjenovnike, turističke informacije, programe raznih priredbi, vozne redove, telefonske imenike i sl.

⁶⁷ Predgovor. // Bibliografija bosanskohercegovačke knjige : za 1977. godinu“. Sarajevo : Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1978, str. 5.

Izrađeno je ukupno osam godišnjih sveski *Bibliografije bosanskohercegovačke knjige* i to za godine: 1977., 1978, 1979., 1980., 1981., 1982., 1983. i 1984. godinu. Sve bibliografije su izrađene na osnovu obaveznog primjerka (de visu) kojeg su izdavači i štampari dostavljali Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine na temelju Zakona o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine.⁶⁸ U *Bibliografiji bosanskohercegovačke knjige : za 1980. godinu* i u narednim godišnjim sveskama navedeno je da se za bibliografsku obradu građe pored ISBD(M) standarda primjenjuje i ISBD(NBM) - Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe. *Bibliografija bosanskohercegovačke knjige : za 1982. godinu* (štampana 1984.) uz 824 bibliografske jedinice ima i dva registra: Imenski registar i Registar kolekcija (nakladničkih cjelina). Registar kolekcija sadrži naslove numerisanih ili nenumerisanih kolekcija sa podacima o mjestu izdanja i izdavaču. U Predgovoru Bibliografije ističe se da primjena međunarodnih bibliografskih standarda omogućuje njeno korištenje i u drugim jezičkim područjima. Na taj način Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine „učestvuje u ostvarivanju programa Univerzalne bibliografske kontrole (UBC) Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i institucija (IFLA) koja predviđa uvođenje međunarodne mreže komunikacija u koju se dokumentarni proizvodi različitih kultura uključuju uvrštavanjem u nacionalne bibliografije.“⁶⁹

Bibliografija bosanskohercegovačke knjige : za 1984. godinu (štampana 1990.) izrađena je na osnovu bibliografskih zapisa koji su kreirani u Jugoslovenskoj bibliografsko-kataloškoj bazi podataka – YUBIB, uz programsku podršku IZUM-a iz Maribora. To je prva automatizovana bibliografija sa 1.002 bibliografske jedinice, Registrom autora, Registrom naslova i Predmetnim registrom.⁷⁰

Prva tekuća nacionalna bibliografija periodičnih publikacija izlazi pod naslovom *Pregled bosanskohercegovačkih časopisa i novina : za 1977. godinu* (ISSN 0352-0803). Sadrži 396 bibliografskih jedinica, Registar UDK, Imenski registar (imena glavnih i odgovornih urednika), Registar izdavača i Registar štampara. Bibliografija je pod ovim naslovom izlazila do 1979. godine.

⁶⁸ Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine (Službeni list SRBiH, br. 14/78).

⁶⁹ Predgovor. // *Bibliografija bosanskohercegovačke knjige : za 1982.* Sarajevo : Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1984, str. 4.

⁷⁰ Podatak o bibliografskom opisu 1.002 publikacije govori o izdavačkoj produkciji Bosne i Hercegovine u tom periodu.

Drugo i treće godišće sadrže dodatak *Pregled bosanskohercegovačkih zbornika i godišnjaka*. Bibliografske jedinice u dodatku, uz glavni opis donose i napomene o sadržaju svakog zbornika i godišnjaka. U izradi ove bibliografije primjenjuje se Međunarodni standardni bibliografski opis periodičnih publikacija ISBD(S), a raspored građe izvršen je prema abecednom redoslijedu naslova publikacija. Bibliografija „*Pregled bosanskohercegovačkih časopisa i novina : za 1979. godinu*“ donosi bibliografski opis za 545 periodičnih publikacija i ima 5 registara. To su: Registar po grupama UDK, Registar naslova po mjestu izlaženja, Imenski registar, Registar izdavača i Registar štamparija.

U narednom periodu Bibliografija mijenja svoj naslov, što iziskuje i promjenu ISSN broja. Od 1980. do 1984. godine ima naslov *Bibliografija bosanskohercegovačkih časopisa i novina i Bibliografija godišnjaka i periodičnih publikacija* (ISSN 0352-0846), a od 1984. do 1992. godine *Bibliografija bosanskohercegovačkih serijskih publikacija* (ISSN 0352-9479).

Pod nazivom „*Bibliografija bosanskohercegovačkih časopisa i novina i Bibliografija godišnjaka i periodičnih publikacija*“ objavljene su četiri godišnje sveske – za 1980. godinu (štampana 1982.), za 1981. godinu (štampana 1983.), za 1982. godinu (štampana 1984.), za 1983. godinu (štampana 1985.).

Bibliografija bosanskohercegovačkih serijskih publikacija (ISSN 0352-9479) objavljena je u samo jednoj godišnjoj svesci – za 1984. godinu (štampana 1986.).

Prema Nadi Milićević, bibliografije su umnožavane na šapirografu, sve do 1984. godine, kada počinju da se štampaju. Ovakav način umnožavanja donosio je mali tiraž, do 100 primjeraka i nije bio dovoljan za sve biblioteke kojima se dostavljao obavezni primjerak, kao i za naučne radnike. Posebno je nedostajalo primjeraka za međunarodnu razmjenu publikacija koja je omogućavala prezentaciju bh. izdavačke produkcije u svijetu. Interesovanje za tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine posebno su pokazale inostrane biblioteke koje imaju razvijene slavističke centre.⁷¹

U ulozi centralne biblioteke za Bosnu i Hercegovinu, Narodna i univerzitetska biblioteka BiH uključuje se u jugoslovenski Projekat Katalogizacije na izvoru (Cataloging in Publication - CIP)

⁷¹ Milićević, Nada. Rad na tekućoj bosanskohercegovačkoj bibliografiji. // Bibliotekarstvo : godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine God. 30 (1984), str. 70.

oktobra 1986. godine, čime doprinosi realizaciji jedinstvenog bibliotečko-informacionog sistema u zemlji. Katalogizacija na izvoru ili Katalogizacija u publikaciji je prvi korak u ostvarivanju međunarodne razmjene bibliografskih zapisa. CIP zapis donosi informacije o bibliografskim podacima publikacije i njenim sadržajnim karakteristikama. Svi podaci se preuzimaju sa publikacije. Izrađuje se za publikacije koje se izdaju na području Bosne i Hercegovine. Za uspješnu realizaciju projekta CIP-a od velike važnosti bila je saradnja Biblioteke sa bh. izdavačima (kako pravnim tako i fizičkim licima). Nevenka Hajdarović i Sabina Šimić koje su pokrenule izradu CIP zapisa u Biblioteci, navode da je u prvoj fazi realizacije Projekta ostvarena uspješna saradnja sa dva najveća bh. izdavača – Svjetlost i „Veselin Masleša“, kada je obrađeno više od 400 naslova.⁷² Izrađena su i detaljna „Uputstva za primjenu CIP-a u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine“ koja su sadržavala podatke o formi i sadržaju CIP zapisa, njegovoj evidenciji, izradi biltena knjiga sa CIP zapisom i vremenu koje je potrebno za njegovu izradu. Katalogizacija na izvoru je važna osnova za izradu nacionalne bibliografije. Njena izrada skraćuje vrijeme za obradu bibliografske jedinice, informiše o novim publikacijama, doprinosi ujednačavanju i standardizaciji katalogizacije i klasifikacije, daje mogućnost za ujednačeno citiranje, doprinosi nacionalnoj bibliografskoj kontroli u zemlji, a time i Univerzalnoj bibliografskoj kontroli. Da bi publikacije bile dostupne potrebno je znati za njihovo postojanje. Cilj UBC je upravo postojanje bibliografskih zapisa koji su međunarodno standardizovani, međunarodno kompaktilni i međunarodno dostupni.

U novembru iste godine, u Beogradu je u organizaciji Jugoslovenskog bibliografskog instituta i Zajednice jugoslovenskih nacionalnih biblioteka održano Savjetovanje o nacionalnim bibliografijama u Jugoslaviji. Na sastanku se raspravljalo o radu na jugoslovenskoj nacionalnoj bibliografiji do tada, prijedlozima za njen budući razvoj, mjestu i ulozi Jugoslovenskog bibliografskog instituta koji je imao funkciju nacionalne državne agencije. Na kraju Savjetovanja doneseno je nekoliko važnih zaključaka koji su obavezivali sve jugoslovenske nacionalne biblioteke da usaglase svoj rad sa međunarodno usvojenim preporukama, jer je to uslov za funkcionisanje jedinstvenog informacionog sistema.⁷³

⁷² Samardžić-Čerkez, Nevenka; Sabina Šimić: Iskustva u realizaciji CIP-a u BiH. // Katalogizacija u publikaciji (CIP) : materijali sa XVI Susreta bibliotečkih radnika CR Srbije i SR Makedonije, Vranje, 4-5. juni 1987. / priredile Svetlana Jančić i Slobodanka Todorović. Beograd : Društvo bibliotečkih radnika Srbije, 1987, Str. 30.

⁷³ Neka od zaključaka Savjetovanja su:

Devedesete godine 20. stoljeća bile su period kada se nacionalna bibliografija Bosne i Hercegovine razvijala ubrzanim tokom. Bila je dio sistema koji je pratio svjetske tokove i bio uključen u programe IFLA-e. Po kvalitetu svojih bibliografskih zapisa nije zaostajala u odnosu na druge nacionalne, republičke i pokrajinske bibliografije. Nakon usvojenih jedinstvenih ISBD standarda i *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga. Dio 1 i 2*, Eve Verone, koji je prihvaćen kao nacionalni standard, izrade CIP zapisa i ujednačenih bibliografskih zapisa, uvedena je automatizacija u izradi tekućih bibliografija u okviru baze podataka YUBIB. Iako je bila neažurna (štampana 1990. godine) *Bibliografija bosanskohercegovačke knjige : za 1984. godinu* izrađena je u okviru uzajamne bibliografsko-kataloške baze podataka, što je bio veliki napredak u procesu njene izrade. Ispunila je sve uslove za svoj daljnji, ubrzan razvoj. Međutim, događaji koji su uslijedili u narednim godinama ne samo da uništavaju decenijama sakupljano bh. kulturno blago, već pokušavaju zaustaviti i bibliografski rad.

5.4. Obavezni primjerak u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini do 1992. godine

Zakonski propisi o obaveznom primjerku u Jugoslaviji slijedili su propise evropskih zemalja iz 19. i prve polovine 20. stoljeća i bili su vezani za zakone o štampi. Godine 1919. na području tadašnje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca izglasan je *Zakon o štampi* prema kojem je svaki štampar bio dužan dostaviti po tri primjerka publikacija za Narodnu biblioteku u Beogradu, Sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu i Licealnu biblioteku u Ljubljani. Time je po prvi put ostvaren jedinstveni obavezni primjerak koji se sakupljao i čuvao u tri tadašnje najveće biblioteke na teritoriji bivše

-
- Tekuća nacionalna bibliografska izdanja u Jugoslaviji (tekuće nacionalne bibliografije SR/SAP (republika i pokrajina) i bibliografija Jugoslavije treba da se razvijaju u smjeru izgradnje koherentnog sistema tekućih nacionalnih bibliografija u okviru jedinstvenog Bibliotečko-informacionog sistema (BIS), sistema naučno-tehničkih informacija (SNTI) i društvenog sistema informisanja
 - Bibliografija Jugoslavije treba da se i dalje razvija kao opšta tekuća nacionalna bibliografija Jugoslavije u skladu sa preporukama programa Univerzalne bibliografske kontrole, te da time vrši tekuću bibliografsku registraciju cjelokupne izdavačke djelatnosti sa teritorije SFRJ, uz obaveznu kooperaciju i racionalizaciju rada
 - Tekuće nacionalne bibliografije SR/SAP odraz su specifičnih društveno-istorijskih, kulturnih i jezičkih potreba svake SR/SAP, odnosno neposrednih korisnika
 - Neophodno je ubrzati uvođenje automatizacije pri izradi tekućih nacionalnih bibliografija
 - Zakonom ili samoupravnim sporazumom treba regulisati uvođenje katalogizacije u publikaciji (CIP)
 - Neophodno je da se u programe srednjih, viših i visokih škola uvede i izučavanje bibliografije

Vidi i usp.: Radulović, Zdravka. Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije : desetogodišnje iskustvo (1992-2002). // Glasnik Narodne biblioteke Srbije God. 3, br. 1 (2001), str. 17-18. Dostupno i na: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=140 (21. 1. 2021.).

Jugoslavije. Bio je to početak formiranja zbirke *Jugoslavica*, koja se do 1940. godine, te od 1945. godine dostavljala nacionalnim, republičkim i pokrajinskim bibliotekama. Novim *Zakonom o štampi* 1925. godine pogoršan je položaj obaveznog primjerka, jer izostavlja knjige iz obaveznog dostavljanja i odnosi se samo na periodične publikacije (štampane novine i povremeni spisi državnom tužilaštvu ili mjesnoj policijskoj vlasti). Smanjuje se broj primjeraka, umjesto tri, bibliotekama se dostavlja samo jedan primjerak. Zbog burnih političkih događaja u tom razdoblju, sloboda štampe i sloboda izražavanja misli, bile su strogo ograničene cenzurom. Takvo stanje je trajalo sve do početka Drugog svjetskog rata. U posljednjim mjesecima Drugog svjetskog rata, 8. februara 1945. godine u Jugoslaviji, donesena je *Uredba o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije*, prema kojoj je svaki štampar na području Jugoslavije bio dužan dostavljati po osam primjeraka od svake štampane ili drugim grafičkim načinom umnožene građe, i to dva primjerka Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije i po jedan primjerak federalnim jedinicama. Iste godine, 20. jula 1945. Vlada donosi novu *Uredbu o dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije* sa malim izmjenama. U obavezni primjerak uvrštavaju se i geografske karte i grafička građa, a broj obaveznih primjeraka, umjesto osam, povećava se na petnaest. Zanimljiva je i činjenica o „tragovima cenzure“ ugrađenim u prvu *Uredbu*. U svome proučavanju *Zakona o štampi od 1945. do danas u Hrvatskoj*, Ivana Hebrang Grgić, navodi da je članu 3. ove *Uredbe*, posebno istaknuto „da je štampar dužan dostaviti obavezne primjerke prije raspačavanja.“ Time je državna vlast imala dovoljno vremena da spriječi raspačavanje eventualno nepodobnih i štetnih knjiga za državu. Ova jednostavna kontrola štampe vezana za zakonski propis o dostavljanju obaveznog primjeraka, nije bila nikakva novost, bila je propis koji su primjenjivale i ostale evropske države, po ugledu na francuskog vladara iz 16. stoljeća. Iako cenzura u Jugoslaviji nije službeno postojala, ona se neslužbeno provodila.⁷⁴

Na osnovu državne *Uredbe*, Narodna vlada Bosne i Hercegovine 17. 7. 1945. godine donosi *Uredbu o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Bosne i Hercegovine*, tako da je Narodna biblioteka Bosne i Hercegovine dobijala svu jugoslovensku štamparsku produkciju, uz obavezan primjerak sa područja Bosne i Hercegovine. Potom je uslijedila *Naredba o obaveznom dostavljanju štampanih stvari Bibliografskom institutu FNRJ u Beogradu* 31. decembra 1949., po kojoj je svako izdavačko preduzeće od 1950. godine moralo dostavljati po jedan primjerak svake

⁷⁴ Vidi: Hebrang Grgić, Ivana. Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 43 (2000), br. 3, str. 119. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10834/1/306575%20Hebrang%20Grgi%C4%87VBH2000.pdf> (21. 1. 2012.).

štampane građe ovoj ustanovi, prije raspačavanja. Nova *Uredba o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije* objavljena je 1953. godine (Službeni list FNRJ 9, 27/53) i ona sadrži propis o obaveznom dostavljanju po osam primjeraka svake štampane publikacije. Bibliografskom institutu FNRJ dostavlja se jedan primjerak, dok se ostalih sedam primjeraka dostavlja centralnoj republičkoj biblioteci na čijem području se štamparsko preduzeće nalazi. Biblioteka zadržava dva primjerka, a ostalih pet šalje nacionalnim bibliotekama ostalih republika. Svako štamparsko preduzeće bilo je dužno dati na uvid predstavniku Bibliografskog instituta FNRJ ili nacionalnoj biblioteci republike mjesečni izvještaj koji treba da sadrži sve predviđene podatke o onome što je štampano tokom proteklog mjeseca, da bi se ustanovilo postupa li se prema odredbama ove Uredbe. Izdavači službenih publikacija imali su i obavezu da Bibliografskom institutu dostave po 15 primjeraka svojih publikacija (koje služe za međunarodnu razmjenu).

Prvi republički *Zakon o bibliotekama Bosne i Hercegovine* donesen je 1957. godine. U njemu je pitanje obaveznog primjerka regulisano članom 21., stav 9., gdje je navedeno da Narodna biblioteka Bosne i Hercegovine čuva obavezne primjerke štampanih stvari prema *Uredbi o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije* iz 1953. godine. U narednim godinama donesena su još tri zakona - *Zakon o bibliotekama Bosne i Hercegovine* iz 1972. godine, *Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine* iz 1978. godine i *Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine* iz 1986. godine u kojima se nalaze temeljne zakonske i podzakonske odredbe koje preciziraju sistem obaveznog primjerka. Prema *Zakonu* iz 1986. godine svaka štamparija na području Bosne i Hercegovine dužna je besplatno i o svom trošku, od svake štampane stvari dostaviti trinaest primjeraka Biblioteci i jedan primjerak Jugoslovenskom bibliografskom institutu u Beogradu.⁷⁵ Biblioteka zadržava za sebe dva primjerka štampanih stvari, a po jedan primjerak dostavlja republičkim i pokrajinskim bibliotekama, Narodnoj biblioteci u Mostaru, Narodnoj biblioteci u Banjoj Luci, Narodnoj biblioteci u Tuzli i Jugoslovenskoj autorskoj agenciji u Sarajevu.⁷⁶ Ostala je i obaveza saveznog zakona da izdavači službenih (zvaničnih) publikacija besplatno i o svom trošku dostavljaju Jugoslovenskom bibliografskom institutu po 15 primjeraka svake štampane službene publikacije. Osim toga,

⁷⁵ Pod štampanim stvarima podrazumijevaju se: knjige, brošure, novine, bilteni, muzička djela, geografske karte, katalozi, razglednice, fotografije, dijapozitivi, prospekti, plakati, leci i drugi materijali namijenjeni javnosti koji su izrađeni na štamparskoj mašini ili umnoženi mehaničkim ili hemijskim putem, kao i gramofonske ploče, snimljene magnetofonske i video-kasete. Vidi: *Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine*. // Službeni list BiH Br. 26 (1986).

⁷⁶ U članu 43., stav 11., *Zakona* iz 1986. stoji da Biblioteka: „čuva obavezne primjerke štampanih stvari u skladu sa Zakonom o dostavljanju štampanih stvari određenim organizacijama udruženog rada (Službeni list SRBiH, broj 10/78) i redovno ih dostavlja bibliotekama koje ih primaju.“ Vidi: *Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine*. // Službeni list BiH, br. 26 (1986).

izdavači su bili dužni da po jedan primjerak svake štampane publikacije dostave javnoj biblioteci na svom području, u cilju formiranja fonda zavičajne zbirke.

5.5. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine 1992.-1998. godine

U noći između 25. i 26. avgusta 1992. godine Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, smještena u Vijećnici, bila je meta artiljerije Vojske Republike Srpske i bivše Jugoslovenske narodne armije, pogođena je zapaljivim projektilima, spaljena i skoro razrušena. U plamenu je tada nestalo više od 90% bibliotečkog fonda i raznih dokumenata koji su svjedočili o bosanskohercegovačkoj historiji i državnosti. Nestalo je mnogo toga što je Biblioteka više od pola stoljeća sakupljala, stručno obrađivala i davala na korištenje generacijama korisnika. Vijećnica je ponovo postala simbol, ovoga puta simbol nove dimenzije rata u Bosni i Hercegovini - simbol urbicida. Dijelovi spašenog fonda raspoređeni su po različitim lokacijama u Sarajevu, a bibliotekari su ponovo, kao i daleke 1945. godine krenuli od sakupljanja bibliotečkog fonda poklonom i obaveznom primjerkom ratne produkcije. Iznova se stvaraju abecedni katalog monografskih publikacija, katalog *Bosniace*, abecedni katalog serijskih publikacija, stručni katalozi, katalozi specijalnih zbirki. Kataloški listići abecednog kataloga i kataloga *Bosniace* kopiraju se za potrebe Odjeljenja bibliografije u cilju nastavljanja bibliografskog rada. Izdavači su sami donosili obavezne primjerke, nekada su to činili i bibliotekari (nakon informacije u štampi o novoj publikaciji bibliotekari su odlazili na promocije tih publikacija). Uprkos životnoj opasnosti u tim ratnim danima, postojala je profesionalna odgovornost da se zabilježi nova knjiga i registruje bh. izdavačka produkcija. Uz sve poteškoće života u opsadi Sarajeva, 1995. godine objavljena je „*Bibliografija monografskih publikacija : 1992.-1994. : popis ratnih izdanja*“, koja popisuje 370 publikacija iz tog perioda. U predgovoru Bibliografije navodi se da i u vremenu agresije na našu zemlju nije zaustavljen rad na izradi nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine. „Nakon što je Biblioteka razorena tokom artiljerijskog granatiranja 25./26. avgusta 1992. godine poduzeti su koraci da se obnove bar neke od njenih osnovnih funkcija među koje svakako spada i izrada tekuće bibliografije. U sklopu tih nastojanja pripremljen je i ovaj bibliografski opis ratnih izdanja kako bi se nastavio rad na tekućoj bibliografiji i podstakao interes za dopunu popisa ... Kao što postoji nada da će NUBBiH u budućnosti biti obnovljena, tako postoji i nada da će ova bibliografska lista

jednog dana biti kompletirana“⁷⁷. Bibliografske jedinice su raspoređene abecednim redoslijedom, bez numeracije jedinica. Bibliografija sadrži i ilustracije korićnih listova uvršćenih publikacija. Njena posebna vrijednost je činjenica da je nastala u ratnim uslovima, u vremenu pokidanih informacija i komunikacija.

U narednom periodu nastavljen je rad na ovoj bibliografiji, kompletiranjem postojećih jedinica i iznalaženjem novih naslova ratne produkcije, pa je 1998. godine objavljena *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija : 1992.-1996.*, koja sadrži 1.303 bibliografske jedinice uz Dodatak od 160 bibliografskih jedinica. U Dodatku su knjige za koje je postojala informacija da su objavljene u Bosni i Hercegovini i inostranstvu, ali ih Biblioteka nije posjedovala u tom periodu. I ova bibliografija je vrijedan popis knjiga iz tog historijskog perioda, ali i dokumenat za analizu. Ona ostaje i kao svjedočanstvo da mnoge nakane i razarajuća oružja ne mogu uništiti Bosnu i Hercegovinu, kao ni pisanu riječ u njoj.

Objavljene su i druge dvije vrste bibliografija koje obuhvataju period od 1992.-1996. godine. To su *Bibliografija serijskih publikacija : 1992.-1996.* (štampana 1997.) i *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama : 1992.-1996.* (ISSN 1512-7668).

Bibliografija serijskih publikacija : 1992.-1996. ima 331 bibliografsku jedinicu, Imenski registar i Pregled naslova po UDK. Ona sadrži bibliografske zapise periodičnih publikacija koje su izlazile tokom ratnog perioda, pretežno na području Sarajeva, Zenice, Mostara i Bihaća, koje su putem obaveznog primjeraka dostavljene Biblioteci.

U okviru plana razvoja nacionalne tekuće bibliografije kroz međunarodne preporuke, na Odjeljenju bibliografije pokrenut je rad na izdavanju tekuće bibliografije članaka i priloga u serijskim publikacijama. Bibliografija pod naslovom *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama 1992.-1996. NIZ C* je prva tekuća nacionalna bibliografija članaka u bosanskohercegovačkim serijskim publikacijama. Štampane su 4 zasebne sveske Bibliografije koje obuhvataju ukupno 1.422 priloga sa naučnom, stručnom, literarnom i informativnom vrijednošću iz bh. časopisa i zbornika u periodu 1992.-1996. godine.⁷⁸ Analitički su obrađene periodične publikacije iz obaveznog primjerka Biblioteke, čiji je popis naveden u svakom

⁷⁷ Milićević, Nada. Predgovor. // Bibliografija monografskih publikacija : 1992.-1994. : popis ratnih izdanja“. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1995, Str. 5.

⁷⁸ Sv. 1- 289 jedinica, Sv. 2 – 333 jedinice, Sv. 3. – 254 jedinice, Sv. 4 – 546 jedinica.

Predgovoru Bibliografije.⁷⁹ Bibliografski opis izrađen je u skladu sa Smjernicama za primjenu ISBD-a na opis sastavnica (1989.). Uz svaku svesku dat je Registar autora i Registar predmetnih pojmova. Registar autora sadrži imena autora priloga, kao i ostalih saradnika (priređivača, prevodilaca, ilustratora). Predmetne odrednice koje predstavljaju vlastito ime, naziv kolektivnog tijela, stvarni naslov i geografski naziv izrađene su prema *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice*, Eve Verone (1986.). Odrednice se permutiraju, tako da svaka od njih zauzima vodeće mjesto u Registru.⁸⁰

Od 1997. godine bibliografije se ponovo izrađuju na godišnjem nivou, pa su u narednim godinama objavljene: *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. NIZ A : za 1997. godinu* i *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. NIZ A : za 1998. godinu* (ISSN 1512-5163).

Bibliografija serijskih publikacija mijenja naziv u *Bosanskohercegovačka bibliografija serijskih publikacija. NIZ B* (ISSN 1512-5920). Objavljeno je prvo godište ove bibliografije, kao dvobroj za 1997/1998. godinu. Sve bibliografije su izrađene u programu Microsoft Word.

Poboljšanju rada sa knjigama i časopisima, a time i povećanju kvaliteta bibliografskog rada, doprinijelo je i osnivanje nacionalnih agencija za primjenu međunarodnog standardnog broja za knjige – ISBN i međunarodnog standardnog broja za serijske publikacije – ISSN u okviru Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH. Centar za ISBN Bosne i Hercegovine formiran je ratne 1994. godine. Prvi zadatak Centra bio je prikupljanje podataka o izdavačima, izrada registra izdavača i uspostavljanje saradnje sa Međunarodnom agencijom za ISBN u Berlinu, tako da su se već 1996. godine podaci o izdavačima knjiga iz Bosne i Hercegovine našli u međunarodnom imeniku izdavača *Publisher's International ISBN Directory* (PIID) pod odrednicom Bosna i Hercegovina.⁸¹ Naredne, 1997. godine Agencija za ISBN je državi Bosni i Hercegovini dodijelila

⁷⁹ Popis odabranih časopisa i zbornika sadrži naslov časopisa, ISSN broj, godište (volumen) i broj svakog časopisa, kao i podatke za analitički obrađene zbornike. Bibliografski opis sadrži pune informacije o priložima i publikacijama iz kojih su preuzeti, UDK broj i napomene koje su važne za korisnike.

⁸⁰ Polimac, Sonja. Predgovor. // *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C : 1992.-1995. God. 1, sv. 1.* Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2001, str. 5. Vidi i: Smjernice za primjenu ISBD-a na opis sastavnica : odobrili stalni odbori Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za serijske publikacije Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i ustanova / [prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Aleksandra Horvat]. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo [etc.], 1989.

⁸¹ Hajdarović, Nevenka. Nacionalne agencije u NUBBiH. // *Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine : 1945.-2005. : 60 godina u misiji kulture, obrazovanja i nauke.* Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2005, Str. 70-71.

ISBN broj 9958, čime je omogućeno bh. izdavačima da svoja izdanja monografskih publikacija obilježe ovom međunarodnom standardnom oznakom.⁸²

Klasifikacija bibliografskih jedinica vrši se novim UDK brojevima nakon Izmjena i dopuna UDK tablica koje su objavljene u *Extensions and Corrections to the UDC* od 1992. do 1995. godine.⁸³ Primjenjuju se i UDK brojevi koji su prisutni u bibliotečkoj praksi, kao i prijedlozi UDK Konzorciju za dopune pojedinih tablica – glavni UDK broj za bosanski jezik 811.163.43, opći pomoćni broj za bosanski jezik =163.43 i opći pomoćni broj za Bošnjake (=163.43).⁸⁴

U maju 1998. godine Biblioteka potpisuje sporazum sa Međunarodnim ISSN centrom u Parizu koji je dodijelio kod za državu Bosnu i Hercegovinu i kod za Centar (46). Slijedi osnivanje Centra za ISSN Bosne i Hercegovine čija je osnovna funkcija sistematsko popisivanje i registracija serijskih publikacija objavljenih na području Bosne i Hercegovine, dodjela ISSN broja, saradnja sa izdavačima serijskih publikacija, stvaranje i održavanje nacionalne baze podataka o svim bh. serijskim publikacijama sa ISSN zapisima, bibliografska kontrola serijskih publikacija i uvrštavanje bibliografskih zapisa u međunarodnu bazu podataka.⁸⁵

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine iz 1995. godine (Službeni list RBiH, br. 37/95) potvrdio je da Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine centralna biblioteka koja objedinjuje i unapređuje poslove bibliotečke djelatnosti u Bosni i Hercegovini. Ona je centar bibliotečko-informacionog sistema u zemlji. U cilju uspješnog obavljanja te funkcije bilo je potrebno uraditi puno poslova u poslijeratnom vremenu. Uništene i devastirane biblioteke u Bosni i Hercegovini pokušavale su obnoviti bibliotečki fond i uključiti se u svjetske bibliotečke tokove. Trebalo je uspostaviti funkcionalnu saradnju među bibliotekama, koordinirati nabavku i omogućiti dostup svih informacija i znanja kroz povezivanje sa drugim informacionim sistemima u svijetu, što bez uspostavljanja jedinstvenog sistema nije bilo moguće. Za izradu vlastitog sistema bila je potrebna podrška institucija šire društvene zajednice. Biblioteke je bilo potrebno tehnološki,

⁸² U *Bosanskohercegovačkoj bibliografiji monografskih publikacija*. : za 1997. godinu po prvi put se susrećemo sa knjigama, odnosno bibliografskim opisom knjiga bh. izdavača koje sadrže ISBN dodijeljen u Centru za ISBN Bosne i Hercegovine. Time je ostvaren veliki napredak u promociji i predočavanju savremene bh. knjige brojnim izdavačima i čitaocima u Evropi i svijetu

⁸³ *Extensions and corrections to the UDC* 14 (1992), *Extensions and corrections to the UDC* 15 (1993), *Extensions and corrections to the UDC* 16 (1994) i *Extensions and corrections to the UDC* 17 (1995).

⁸⁴ Od 2020. godine publikacijama se dodjeljuje UDK broj za bosanski jezik bez znaka * - 811.164.43 (nakon stručne korespondencije Nevenke Hajdarović sa Aidom Slavić, glavnom urednicom UDK Konzorcija).

⁸⁵ *Bosanskohercegovačka bibliografija serijskih publikacija*. NIZ B : za 1997/1998 godinu (objavljena 1999. godine), je prva bibliografija koja sadrži bibliografske zapise serijskih publikacija iz Bosne i Hercegovine kojima je dodijeljen ISSN broj u Centru za ISSN Bosne i Hercegovine.

informatički, kadrovski i finansijski podržati u vremenu drugih prioriteta.⁸⁶ Značajan korak u izgradnji jedinstvene baze podataka o fondovima bh. biblioteka jeste ponovno uključivanje u sistem COBISS.

5.6. Obavezni primjerak u Bosni i Hercegovini od 1995. godine

U novim uslovima, u samostalnoj i suverenoj Bosni i Hercegovini objavljen je 1995. godine *Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Republike Bosne i Hercegovine*, koji je još uvijek važeći zakon. U njemu je priznat kontinuitet rada Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine kao jedinstvene nacionalne institucije, čiji je glavni zadatak da prikuplja, obrađuje, objavljuje tekuću i retrospektivnu bibliografiju Bosne i Hercegovine, čuva i obnavlja bibliotečku građu s ciljem osiguravanja dostupnosti i promicanja bh. kulturnog naslijeđa kroz sistem obaveznog primjerka. Obavezni primjerak kao zakonska obaveza koji se dostavlja Biblioteci u cilju stvaranja bh. zbirke stručnih i naučnih informacija obuhvata: “knjige, brošure, časopise, novine, separate, disertacije, kataloge, prospekte, plakate, štampane letke, kartografske publikacije, standarde, patente, muzička djela, reprodukcije likovnih djela, razglednice, kalendare, fotografije, mikrofilmove, dijamikrokartice, gramofonske ploče, tonske kasete, video-kasete, magnetofonske i magnetne trake, kompakt diskove, rukopise i drugu građu namijenjenu bibliotečkoj djelatnosti.”⁸⁷ Obavezu dostavljanja obaveznog primjerka ima svako pravno i fizičko lice koje se bavi štampanjem i umnožavanjem štampanog materijala, na način da Biblioteci besplatno i o svom trošku dostavlja deset primjeraka od svakog štampanog materijala. Od tih deset obaveznih primjeraka određeno je da Biblioteka zadržava dva primjerka, a “po jedan primjerak dostavlja javnoj biblioteci, odnosno drugoj organizaciji koju rješenjem odredi ministar, na prijedlog Biblioteke BiH.”⁸⁸ Ova zakonska rješenja u dobroj mjeri su odraz vremena u kojem je Zakon nastao i njegovog prilagođavanja novim političkim i društvenim prilikama. Preuzeta je većina propisa iz prethodnog *Zakona o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine* iz 1986. godine, uz pojedine izmjene. Proširena je i

⁸⁶ Hajdarović, Nevenka. Automatizacija biblioteka s posebnim osvrtom na COBISS.BH. // *Bosniaca* God. 9/10 (2004/2005), br. 9/10, str. 21.

⁸⁷ Vidi: Zakon o bibliotečkoj djelatnosti. // Službeni list Republike Bosne i Hercegovine Br. 37 (1995). Dostupno na: <http://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/fbih/36.pdf> (10. 2. 2021.).

⁸⁸ Zakon o bibliotečkoj djelatnosti. // Službeni list Republike Bosne i Hercegovine Br. 37 (1995). Dostupno na: <http://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/fbih/36.pdf> (10. 2. 2021.).

detaljno navedena lista različite građe koja se definiše kao bibliotečka građa. Obaveza dostavljanja štampanog materijala sada se prvenstveno odnosi na izdavače, a ne samo na štamparije, kako je to bilo u ranijem periodu. Po prvi put se ova zakonska obaveza odnosi i na autore publikacija, jer je sve veći broj autora koji se pojavljuju kao izdavači svojih djela. Nije precizirano koje su to javne biblioteke kojima se prosljeđuje obavezni primjerak, a ne postoji ni podzakonski akt državnog organa (ministarstva) koji to propisuje.

U 2003. godini izvršena je izmjena Zakona o bibliotečkoj djelatnosti R BiH, prema kojoj su izdavači novina i časopisa dužni dostaviti Biblioteci po jedan primjerak od svakog štampanog materijala, umjesto dotadašnjih deset primjeraka (Službene novine FBiH, br. 28/2003).

Brzi razvoj informacionih i komunikacionih tehnologija već od 90-ih godina 20. stoljeća donosi velike promjene u svim oblastima ljudske djelatnosti, pa i u bibliotekarstvu, gdje počinju da se primjenjuju nove tehnologije i donose nove vrste bibliotečke građe. Pojavljuju se različiti elektronski izvori, neki od njih su od nacionalnog značaja, pa je potrebno proširenje zakonske regulative koja će u sistem obaveznog primjerka uvrstiti i ovu građu, donijeti rješenja o njenom arhiviranju i trajnom pohranjivanju.

Elektronski izvori distribuirani na fizičkim nosačima i elektronski izvori distribuirani na internetu, kombinovane i multimedijalne publikacije, računarski programi u javnoj upotrebi i drugi informacioni izvori su nova vrsta bibliotečko-informacione građe koja neminovno nameće pitanje redefinicije zakonskih propisa o obaveznom primjerku u Bosni i Hercegovini.

Iako je predviđen za cijelu državu, ovaj Zakon se primjenjuje samo na području Federacije Bosne i Hercegovine, jer je tadašnja (nepriзнata) Republika Srpska još u decembru 1993. godine donijela Zakon o bibliotečkoj djelatnosti⁸⁹, nakon toga Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Republike Srpske 2004, te Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bibliotečkoj djelatnosti Republike Srpske 2008. godine,⁹⁰ kojim je riješeno pitanje obaveznog primjerka na području ovog entiteta. Narodna i univerzitetska biblioteka RS, prema ovom Zakonu, obavezne primjerke šalje u Narodnu biblioteku Srbije, koja bibliografske zapise tih publikacija uvrštava u tekuću godišnju *Bibliografiju Srbije*.⁹¹

⁸⁹ Zakon o bibliotečkoj djelatnosti. // Službeni glasnik Republike Srpske Br. 26 (1993). Vidi : Maksimović, Milena. Bibliotekarstvo pred novim izazovima. Istočno Sarajevo : Matična biblioteka, 2009, Str. 12.

⁹⁰ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bibliotečkoj djelatnosti Republike Srpske. Dostupno na: [https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/printpdf/3016_\(10.5.2021\)](https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/printpdf/3016_(10.5.2021)).

⁹¹ Prema Vesni Injac koja je 2005. godine razgovarala sa bibliotekarima iz Narodne i univerzitetske biblioteke RS, procjena je da je riječ oko 600 monografskih publikacija i oko 60 serijskih publikacija na godišnjem nivou koje se objave u RS. Bibliografija Srbije prema kriteriju „nacije“ kao tekuća godišnja bibliografija objavljuje se od 2005. godine u Narodnoj biblioteci Srbije. Bibliotekari iz Narodne i univerzitetske biblioteke RS dali su svoju saglasnost da sve publikacije objavljene u RS budu

5.7. Sistem uzajamne katalogizacije - sistem COBISS, sistem COBISS Bosne i Hercegovine

Sistem uzajamne katalogizacije, sa jednim dužim vremenskim prekidom, prisutan je u Bosni i Hercegovini od 1987. godine. Tada je Narodna i univerzitetska biblioteka BiH sa još pet bh. biblioteka (Narodna biblioteka Tuzla, Narodna biblioteka Banja Luka, Narodna biblioteka Mostar, Klinički centar Univerziteta u Sarajevu) i ostalim jugoslovenskim nacionalnim bibliotekama prihvatila sistem uzajamne katalogizacije kao zajedničku osnovu bibliotečko-informacionog sistema i sistema naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije. Razvoj organizacionih rješenja i programske opreme preuzeo je na sebe Institut informacijskih znanosti Maribor (IZUM), a u projektu su učestvovali stručnjaci iz cijele Jugoslavije. Uzajamna katalogizacija na programskoj opremi ATCLASS uspostavljena je 1988. godine, ali već 1991. IZUM promovira sistem COBISS kao nadgradnju sistema uzajamne katalogizacije.⁹²

Ratnim događajima i raspadom Jugoslavije 1992. godine prestaje sa radom zajednički sistem uzajamne katalogizacije, dok IZUM i dalje održava i razvija sistem koji nastavlja da se koristi u Sloveniji.

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH 1997. godine obnavlja saradnju sa IZUM-om preko projekta *Računarsko povezivanje biblioteka u Bosni i Hercegovini preko Interneta*, koji je prihvaćen od strane svih javnih univerziteta i brojnih biblioteka iz cijele Bosne i Hercegovine. Usvajanjem Projekta izvršena je implementacija sistema COBISS u Bosni i Hercegovini. Biblioteka je dobila status nacionalne članice u okviru bibliotečko-informacionog sistema na platformi COBISS. Potpisan je i sporazum između bh. univerziteta i IZUM-a o osnivanju COBISS centra u Sarajevu, koji je djelovao izvan Biblioteke. Centar je obavljao sve programske i systemske poslove unutar procesa uzajamne katalogizacije. Prema planiranom programu obrazovanja, od 1998. godine započela je obuka bibliotekara za rad u novom okruženju koju su obavljali instruktori iz IZUM-a. Prve obuke bibliotekara za rad u sistemu COBISS bile su obuke za uzajamnu

uključene u Bibliografiju Srbije. Vidi: Injac, Vesna. „Srbika“ 2005 : koncept izrade tekuće bibliografije „Srbike“. // Glasnik Narodne biblioteke Srbije God. 7, br. 1 (2005), str. 42.

Vidi i usp.: Predgovor. // Bibliografija Srbije. Monografske publikacije i neknjižna građa. [Online izd.], str. 3. Dostupno na: http://147.91.246.204/documents/10182/478565/predgovor_srbika.pdf (10. 6. 2021.).

⁹² Akronim COBISS počinje da obuhvata ne samo organizaciono rješenje, već i pripadajuću programsku opremu.

katalogizaciju monografskih publikacija. Najprije su obučavani bibliotekari koji su radili u procesu katalogizacije i bibliografije, koji su poznavali međunarodni bibliografski standard ISBD(M), jer je nakon obuke trebalo samostalno kreirati 30 ispravnih bibliografskih zapisa koje je ocjenjivala posebna stručna Komisija. Nakon pozitivne ocjene Komisije, odnosno verifikacije stručne osposobljenosti, sticala se licenca za rad u sistemu uzajamne katalogizacije koja je podrazumijevala kreiranje i uređivanje bibliografskih zapisa knjiga u lokalnoj bazi podataka i njihovo preuzimanje iz uzajamne baze.

Rad COBISS centra prestaje 2005. godine, zbog neriješenog finansiranja, a sve aktivnosti Centra preuzima Virtualna biblioteka Bosne i Hercegovine, sa sjedištem u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH. Od tada Virtualna biblioteka BiH koordinira aktivnosti u sistemu COBISS.BH i pruža stručnu pomoć u radu i razvoju čitavog sistema. Njeni zadaci su i organizovanje i izvođenje obrazovanja bibliotekara, obezbjeđivanje i održavanje zajedničkih računarskih i komunikacionih kapaciteta za rad sistema i centralnih servisa, stručna pomoć bibliotekama prilikom konverzije i prijenosa podataka iz drugih sistema i utvrđivanje osposobljenosti bibliotekara za učešće u uzajamnoj katalogizaciji.

COBISS je organizacioni model povezivanja biblioteka u nacionalni bibliotečko-informacioni sistem sa uzajamnom katalogizacijom, uzajamnom bibliografsko-kataloškom bazom COBIB, lokalnim bazama podataka biblioteka učesnica, bazom podataka o biblioteka COLIB, normativnom bazom podataka CONOR i drugim funkcijama. Stručne osnove i tehnološke pretpostavke za funkcionisanje sistema su:

- standardizovana i uzajamna obrada bibliotečke građe, te ujednačeno vođenje kataloga i bibliografija
- odgovarajuća osposobljenost stručnih bibliotečkih radnika za uzajamnu katalogizaciju
- računarska i komunikacijska povezanost biblioteka.⁹³

Danas mrežu COBISS.BH zajedno sa Virtualnom bibliotekom Bosne i Hercegovine čini 57 biblioteka koje su članice sistema uzajamne katalogizacije.⁹⁴

⁹³ Platforma COBISS. Dostupno na: <https://www.cobiss.net/bh/platforma-cobiss.htm> (10. 5. 2021.).

⁹⁴ Bibliotečko-informacioni sistem COBISS.BH osim novih bibliografskih zapisa na početku je sadržavao i 11.716 bibliografskih zapisa koje su u sistemu kreirali bibliotekari iz Bosne i Hercegovine do 1992. godine, kao i 145.888 zapisa koje su kreirali bibliotekari sa područja bivše države, a odnose se na bibliotečku građu štampanu u Bosni i Hercegovini. Ovi zapisi su višestruko značajni - za rekonstrukciju fonda „bosniace“, za bh. retrospektivnu bibliografiju, za specijalne, tematske i personalne bibliografije.

Kvalitet i ujednačenost lokalnih baza podataka i uzajamne baze postiže se nizom postupaka kao što su automatska provjera duplikata prilikom pohranjivanja zapisa, redakcija bibliografskih zapisa u skladu sa međunarodnim bibliografskim standardima, upotreba globalnih i lokalnih šifrnika, korištenje automatskih numeratora, kontrola jednoznačne identifikacije monografskih i serijskih publikacija.

Od velike važnosti je i sistematsko obrazovanje kreatora zapisa za različite vrste bibliotečke građe - monografske publikacije, kontinuirane izvore (serijske publikacije i integrativne izvore), elektronske izvore, neknižnu građu (filmove, zvučne snimke, video snimke, grafičku građu, građu za video projekcije, mikrooblike, predmete, garniture), štampane i rukopisne muzikalije, kartografsku građu, članke i priloge u serijskim publikacijama i zbornicima. Uzajamna katalogizacija je zahtijevan i odgovoran bibliotečki posao koji treba da obavljaju dobro osposobljeni i specijalizirani bibliotekari, jer njihov rad utiče na rad drugih biblioteka i katalogizatora u sistemu.

Od 2016. godine bh. biblioteke koriste novu, treću generaciju programske opreme COBISS3 koja je razvijena na osnovu objektno-tehnologije, sa novim interfejsom za uzajamnu katalogizaciju.

Segmenti sistema COBISS3 su: Nabavka, Katalogizacija, Serijske publikacije, Elektronski izvori, Fond, Pozajmica, Međubibliotečka pozajmica, Upravljanje aplikacijama i Ispisi, tako da je cjelokupno bibliotečko poslovanje automatizirano.

Bibliografski zapis za bilo koju vrstu građe unosi se u neku od lokalnih baza podataka i prilikom pohranjivanja prenosi se u uzajamni katalog. Bibliotekar koji želi da kreira zapis u lokalnoj bazi najprije provjerava da li bibliografski zapis postoji u uzajamnoj bazi COBIB.BH. Ukoliko postoji, prenosi zapis u svoju lokalnu bazu podataka i dodaje svoje podatke o stanju fonda. Ukoliko zapis ne postoji u uzajamnoj bazi podataka, može ga preuzeti iz mreže COBISS.net.

COBISS.net je mreža koja međusobno povezuje nacionalne bibliotečko-informacione sisteme Slovenije, Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Bugarske, Albanije i Kosova. Godine 2003. potpisan je Sporazum o osnivanju ove mreže i slobodnom protoku

Vremenom je veći dio tih bibliografskih zapisa ažuriran i dopunjen podacima o fondu, dok je dio zapisa ostao kao korisna informacija. Vidi: Radulović, Zdravka. Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije : desetogodišnje iskustvo (1992-2002). // Glasnik Narodne biblioteke Srbije God. 3, br. 1 (2001), str. 23. Dostupno i na: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=140 (21. 1. 2021.).

bibliografskih zapisa koji se kreiraju u bibliotečko-informacionim sistemima država učesnica. U COBISS.net-u se trenutno nalazi 1.405 biblioteka.⁹⁵

Prilikom kreiranja bibliografskih zapisa za serijske publikacije kao normativna baza koristi se međunarodna baza podataka ISSN iz koje se relevantni podaci prenose u bazu COBIB i u lokalne baze podataka.⁹⁶

U skladu sa dobrom praksom svjetskih biblioteka sistem COBISS omogućava preuzimanje zapisa iz najveće međunarodne bibliografske baze WorldCat i Online kataloga Kongresne biblioteke (Library of Congress Online Catalog). Bibliografski zapisi u tim katalozima rađeni su u formatu MARC 21, uz korištenje različitih kataloških pravila (AACR, RDA ...), tako da prilikom preuzimanja zapisa u uzajamnu i lokalne baze podataka dolazi do konverzije zapisa u COMARC/B format, dok sami bibliotekari uređuju zapise u skladu sa važećim nacionalnim kataloškim pravilima. Za preuzimanje zapisa iz WorldCata-a, nacionalni COBISS centar treba imati potpisan odgovarajući ugovor sa OCLC (Online Computer Library Sistem), dok je preuzimanje zapisa iz Kongresne biblioteke besplatno.

Jednom izrađeni bibliografski zapis dostupan je za preuzimanje svim bibliotekama sistema koje posjeduju isti primjerak građe. Time se postiže racionalizacija bibliotečkog rada, nacionalna i međunarodna bibliografska kontrola.

Za razmjenu podataka u sistemu COBISS koristi se format COMARC/B za bibliografske podatke i format COMARC/A – za normativne podatke, koji su zasnovani na formatu UNIMARC, te format COMARC/H za podatke o fondu, koji je razvio IZUM. Za međunarodnu razmjenu bibliografskih podataka koristi se format MARC 21. Omogućena je konverzija zapisa iz formata COMARC u MARC 21 i obratno. Bibliografski zapisi se mogu eksportovati u strukturi ISO 2709 (MARC 21, COMARC) ili XML (Dublin Core, MODS, MARC 21, COMARC).⁹⁷

Sistem COBISS3 ima i nekoliko različitih web aplikacija (web servisa) koje ga prate. To su:

⁹⁵ U svim lokalnim bazama podataka COBISS.net unijeto je više od 32 miliona zapisa. COBISS.net. : mreža bibliotečkih informacijskih sistema i informacijskih sistema o istraživačkoj djelatnosti. Novosti 11. 5. 2021. godine. Dostupno na: <https://www.cobiss.net/bh/> (25. 6. 2021.).

⁹⁶ Bazu ISSN održava Međunarodni ISSN centar u Parizu, uz pomoć nacionalnih i regionalnih ISSN centara.

⁹⁷ Platforma COBISS. Dostupno na: <https://www.cobiss.net/bh/platforma-cobiss.htm> (10. 5. 2021.).

COBISS+ je nova verzija aplikacije COBISS/OPAC koja bibliotekarima i korisnicima omogućava online pristup različitim katalogima svih biblioteka, članica sistema COBISS.BH i drugim bazama podataka.⁹⁸

Bibliografije istraživača je web aplikacija koja omogućava izradu personalnih bibliografija istraživača sa jedinstvenom tipologijom dokumenata/djela i šifrom autora. Ona je povezana sa Informacionim sistemom o istraživačkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine (E-CRIS.BH). To je baza podataka o bh. istraživačima, istraživačkim organizacijama, projektima i odjeljenjima koja trenutno sadrži podatke za 2.183 istraživača i 86 organizacija. Povezanost ove baze podataka sa sistemom COBIB.BH omogućava korisnicima uvid u bibliografije istraživača. U ispis personalnih bibliografija od 2020. godine uključena je i altmetrija. To je relativno nova alternativna metoda praćenja uticaja naučnih i stručnih istraživanja u širem društvenom kontekstu, koja dopunjava „klasične“ faktore uticaja i citiranost. Altmetrijom se prikupljaju i analiziraju podaci sa društvenih mreža, javnodostupnih dokumenata, novinskih portala, časopisa i drugih mrežnih mjesta na osnovu čega se dobiva jasnija slika u kontekstu odjeka pojedinog rada, čak i šire nego u samoj akademskoj zajednici. Altmetrija izračunava koliko puta je neki članak, knjiga, zapis sa bloga, siva literatura i dr. pogledan, učitana, citiran, ponovno korišten (prilagođen), čitan, dijeljen, označen pohranjen i komentiran.⁹⁹

Web aplikacija Najčitanije knjige omogućava izradu spiskova najčešće pozajmljene bibliotečke građe u određenom periodu.

Bibliotečka nadoknada omogućava izradu spiskova – statistike pozajmljene građe po autorima koji su kandidati za novčanu bibliotečku nadoknadu, na osnovu broja pozajmica njihovih djela u bibliotekama i u skladu sa kriterijima koje određuje nadležni državni organ.

Digitalni repozitorij COBISS - dCOBISS je nova aplikacija namijenjena čuvanju najčešćih tipova digitalnih objekata i upravljanju digitalnim sadržajima. Svakom bibliografskom zapisu može se dodati digitalni sadržaj (slika, zvučni snimak, video-snimak i dr.) koji se prikazuje u aplikaciji COBISS+. Uz jedan bibliografski zapis može biti jedna ili više datoteka u različitom formatu

⁹⁸ Korisnicima je na raspolaganju i mobilnim uređajima prilagođena verzija COBISS/OPAC-a, mCOBISS. Ova aplikacija koristi prednosti savremenih telefona koji funkcioniraju na sistemima Android.

⁹⁹ „Altmetrik krofina“ slikovito prikazuje u kojim izvorima se govori o predmetu procjene. Altmetrija se najčešće definiše kao kreiranje i proučavanje novih metrika zasnovanih na društvenom webu za analizu i informisanje naučne produkcije. Vidi: Priem, Jason; Dario Taraborelli; Paul Groth; Cameron Neylon. Altmetrics : a manifesto. Dostupno na: <http://altmetrics.org/manifesto/> (15. 3. 2021.).

(epub, doc, pdf, mp3, mp4, zip, gif, html) koja mora biti pohranjena na računaru. Grafičke datoteke mogu se koristiti kao naslovne stranice kod zapisa pri prikazu u COBISS+, a tekstualne datoteke mogu se pronaći prilikom pretraživanja po kompletnom tekstu. Repozitorij dCOBISS omogućava različitim akademsko-istraživačkim institucijama pohranjivanje objava istraživača otvorenog pristupa, kao i drugih podataka o projektima iz kojih je objava financirana, podataka o finansijerima, platiocima i troškovima objavljivanja u otvorenom pristupu. Ove informacije su važne za analitiku otvorenog pristupa koju koriste institucije nadležne za istraživačku djelatnost.¹⁰⁰

5.8. Nacionalna tekuća bibliografija Bosne i Hercegovine : 1998.-2021. godine

Automatizacija bibliotečkog poslovanja donosi velike promjene u svim segmentima rada u biblioteci. Lisni katalog ustupa mjesto elektronskom katalogu, kojem se pristupa preko Interneta, što je velika olakšica i za bibliotekare i za korisnike bibliotečkih usluga. Dok je lisni katalog omogućavao pretraživanje po autoru, naslovu i predmetu, u elektronskom katalogu različiti elementi opisa mogu da budu pristupne tačke, odnosno pretraživanje je moguće po više parametara. Elektronski katalog objedinjuje sve vrste ranijih lisnih kataloga - abecedni, stručni, predmetni, analitičku obradu i katalog serijskih publikacija. Korisnik više ne mora da dođe u biblioteku, jer mu pristup Internetu omogućava pretraživanje sadržaja više bibliotečkih kataloga istovremeno. Preko elektronskog kataloga u otvorenom pristupu na Internetu, biblioteka postaje dio svjetske bibliotečke mreže.

Tradicionalni bibliotečki poslovi se potpuno automatiziraju i elektronski podržane tehnologije mijenjaju višedecenijske načine rada u biblioteci. Razvoj sistema COBISS koji pored uzajamne katalogizacije ima i druge programske segmente namijenjene automatizaciji bibliotečkog poslovanja donosi više novih mogućnosti.

Nakon uspješne obuke bibliotekara u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH, 1998. godine počinje aktivan rad u sistemu COBISS.BH. Najprije se organizuje katalogizacija CIP zapisa, a zatim i katalogizacija štampanih knjiga u lokalnoj bazi podataka. Sa automatskom obradom bibliotečke građe počinje i automatizacija bibliografskog rada u sistemu COBISS.

¹⁰⁰ Platforma COBISS. Dostupno na: <https://www.cobiss.net/bh/platforma-cobiss.htm> (10. 4. 2021).

Stručna obrada *Bosniace* u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH, nacionalnom bibliografskom centru i deponitarnoj biblioteci, počinje na Odjeljenju za obradu bibliotečke građe gdje se najprije izradi CIP zapis za publikacije koje su u pripremi za štampu.¹⁰¹ U Centru za ISBN Bosne i Hercegovine publikaciji se dodjeljuje međunarodni standardni knjižni broj - ISBN broj, koji se upisuje u odgovarajuće polje CIP zapisa. Ovaj zapis sadrži sve relevantne podatke o knjizi i izrađuje se u skladu sa nacionalnim i međunarodnim pravilima za formalnu i sadržajnu obradu u cilju međunarodnog prepoznavanja informacija. Nakon štampanja knjige i dostavljanja obaveznog primjerka Biblioteci, zapisi se ažuriraju i dodaju se lokalni podaci o fondu.

Pošto se izrada tekuće nacionalne bibliografije knjiga vrši *de visu* - neposrednim uvidom u knjigu, na osnovu obaveznog primjerka, slijedi dostava knjiga na Odjeljenje bibliografije, gdje se izrađuju potpuni bibliografski zapisi koji se selektuju za bibliografiju. To podrazumijeva provjeru svih podataka u zapisu i na publikaciji, ispravke i dopune u svim područjima bibliografskog opisa, a posebno u području napomena i sadržajne obrade. Sa aspekta predmetnog pristupa informacijama u elektronskim bazama podataka, vrlo je važna ujednačena predmetna obrada publikacije za pretraživanje unutar jedne bibliografije u kojoj registri služe kao pouzdani vodiči u tom pretraživanju. Redakcija bibliografskih zapisa za nacionalne bibliografije je najsloženiji bibliografski posao koji zahtijeva odlično poznavanje međunarodnih bibliotečkih standarda, stručnu klasifikaciju građe i sadržajnu obradu. Neophodno je i bibliografsko iskustvo jer je ponekada potrebno donositi odluke na nivou Biblioteke u cilju koordinirane i ujednačene bibliotečke obrade, imajući u vidu preporuke IFLA-e da odgovornost za nacionalne bibliografije u cjelosti imaju nacionalne biblioteke.

Od 1999. godine počinje rad na godišnjim tekućim bibliografijama čiji se bibliografski ispisi rade u sistemu COBISS. Za pripremu i ispisivanje bibliografija koriste se dva segmenta COBISS-a: *Katalogizacija* i *Ispisi*. Segment *Ispisi* je upravo namijenjen oblikovanju i ispisivanju različitih ispisa na osnovu podataka iz drugih segmenata COBISS-a.

Prva izrađena bibliografija na osnovu redigovanih zapisa iz elektronskog kataloga Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH je *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija*.

¹⁰¹ Nakon što izdavač dostavi konačan prijelom knjige pripremljene za štampu sa jasno definisanom naslovnom stranom i potpunim impresumom u PDF formatu, pristupa se izradi skraćenog kataloškog opisa knjige – CIP zapisa. CIP zapis mora biti štampan u svakoj publikaciji, nepromijenjenog izgleda, na poledini naslovne stranice ili u donjem dijelu kolofona, u zavisnosti od tehničkog oblikovanja publikacije.

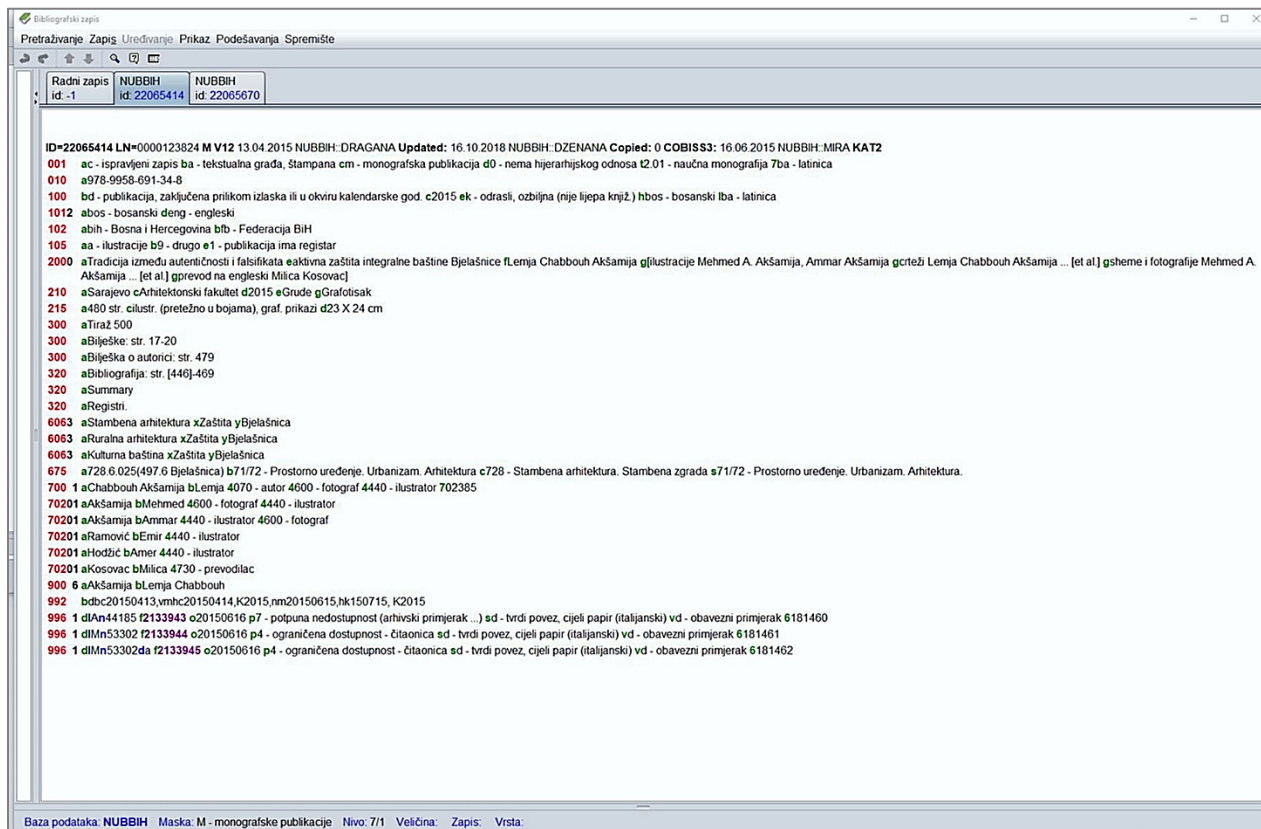
NIZ A : za 1999. godinu. Sadrži 886 bibliografskih jedinica, Registar naslova, Imenski registar i Predmetni registar. Uz knjige koje su štampane u 1999. godini, uvršteno je i nekoliko jedinica – zaostataka iz 1998. godine. Svaki bibliografski zapis ima svoj jedinstveni identifikacioni broj – COBISS.BH-ID, prema kojem je pretraživ u COBISS-u.

U narednim godinama do 2021. godine završene su i objavljene u štampanoj formi tekuće bibliografije monografskih publikacija za: 2000., 2001., 2002., 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010., 2011., 2012., 2013., 2014. i 2015. godinu. Bibliografija za 2016. godinu je u pripremi za štampu. U ovu Bibliografiju su uvrštene i monografske publikacije u elektronskom obliku (publikacije na CD-ROM-u i online obliku).

Svi bibliografski zapisi formirani su u skladu sa *Međunarodnim bibliografskim standardom za monografske publikacije - ISBD(M) standardom, Međunarodnim bibliografskim standardom za elektronske izvore - ISBD(ER) Komunikacionim formatom za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija – COMARC/B i Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, 2*, Eve Verone. Građa je klasifikovana i raspoređena prema sistemu Univerzalne decimalne klasifikacije. U okviru UDK grupa jedinice su razvrstane abecednim redoslijedom. Uz svaku bibliografiju izrađeni su i Registar naslova, Registar autora i Predmetni registar.

Predmetni registar se formira na osnovu sadržajne obrade bibliografskih zapisa u poljima (sa potpoljima) COMARC formata 600 do 610, odnosno 960 do 969. Polja 600 do 609 su strukturisana polja sa pododrednicama – tematskim, geografskim, vremenskim, formalnim i namijenjena su normiranim predmetnim odrednicama, dok se u polje 610 unose slobodno oblikovane predmetne odrednice. Polja 960 do 969 sadrže neusvojene predmetne odrednice i povezana su sa poljima 600 do 609, preko potpolja 6. Na osnovu ustaljenih termina dvadesettrogodišnje bibliotečke prakse u COBISS-u, bibliotekari popunjavaju uz polje 610 i polja 600-609. Nepostojanje kontrolisanih rječnika (tezaurusa) dovodi do primjene različitih rješenja, a time i neujednačenosti bibliografskih zapisa. Ta neujednačenost je posebno vidljiva u Registru autora i Predmetnom registru. U poljima za sadržajnu obradu uglavnom se koriste pravila za izradu predmetnih odrednica nacionalnih biblioteka iz susjednih država (Srbije, Slovenije, Hrvatske) koje imaju dugogodišnje iskustvo u izradi predmetnog kataloga. Sve do formiranja CONOR baze za normativne zapise koji će biti

povezani sa bibliografskim zapisima, bibliotekarima, a posebno bibliografima ostaje posao ujednačavanja predmetnih odrednica koji iziskuje puno utrošenog vremena.

Slika 4. Bibliografski zapis za knjigu u COBBIS-u - COMARC format

Posljednjih godina u bibliografijama je sve više bibliografskih jedinica – izostataka iz prethodnih godina koje nisu na vrijeme uvrštene u bibliografije. Razlog tome je neizvršavanje zakonske obaveze izdavača za uredno dostavljanje obaveznog primjerka Biblioteci. Nakon kontakata sa predstavnicima izdavača prilikom dodjele ISBN broja za nove naslove i reklamacijama, uspjelo se donekle sa naknadnom dostavom obaveznih primjeraka. To uveliko utiče na kompletnost bibliografije.

Dijagram br. 4 prikazuje ukupan broj bibliografskih zapisa u *Bosanskohercegovačkoj bibliografiji monografskih publikacija* po godinama – od 1997. do 2015.¹⁰²

¹⁰² Vidljiv je povećan broj bibliografskih zapisa posljednjih godina. Tome doprinosi porast izdavačke produkcije u Bosni i Hercegovini. U Bibliografije se uvrštavaju i novi naslovi iz prethodnih godina koji se kao obavezni primjerci dostavljaju naknadno

Dijagram 4. Broj bibliografskih zapisa po godinama u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji monografskih publikacija

Sistematično obrazovanje kreatora zapisa za ostale vrste bibliotečke građe osim monografskih publikacija¹⁰³ organizovano je u narednim godinama kroz različite kurseve i bilo je ovisno od više ispunjenih uslova – finansijske mogućnosti Biblioteke, obezbjeđenja sredstava za angažiranje instruktora IZUM-a, obezbjeđenja predviđenog broja polaznika kursa, računarske opremljenosti učionice za edukaciju. Uz sve poteškoće koje su pratile bibliografski rad kroz duži vremenski period nije se odustajalo od automatizovanog sastavljanja bibliografije priloga u serijskim publikacijama i bibliografije serijskih publikacija.

Tako od Godišta 5, broj 5, za 1997. godinu počinje automatizovana izrada *Bosanskohercegovačke bibliografije priloga u serijskim publikama*. NIZ C u COBISS-u. Za bibliografski opis jedinica primjenjuju se *Međunarodni standardni bibliografski opis komponentnih dijelova – ISBD(CP)*, *Međunarodni standardni bibliografski za elektronske izvore - ISBD(ER)*, *Komunikacioni format*

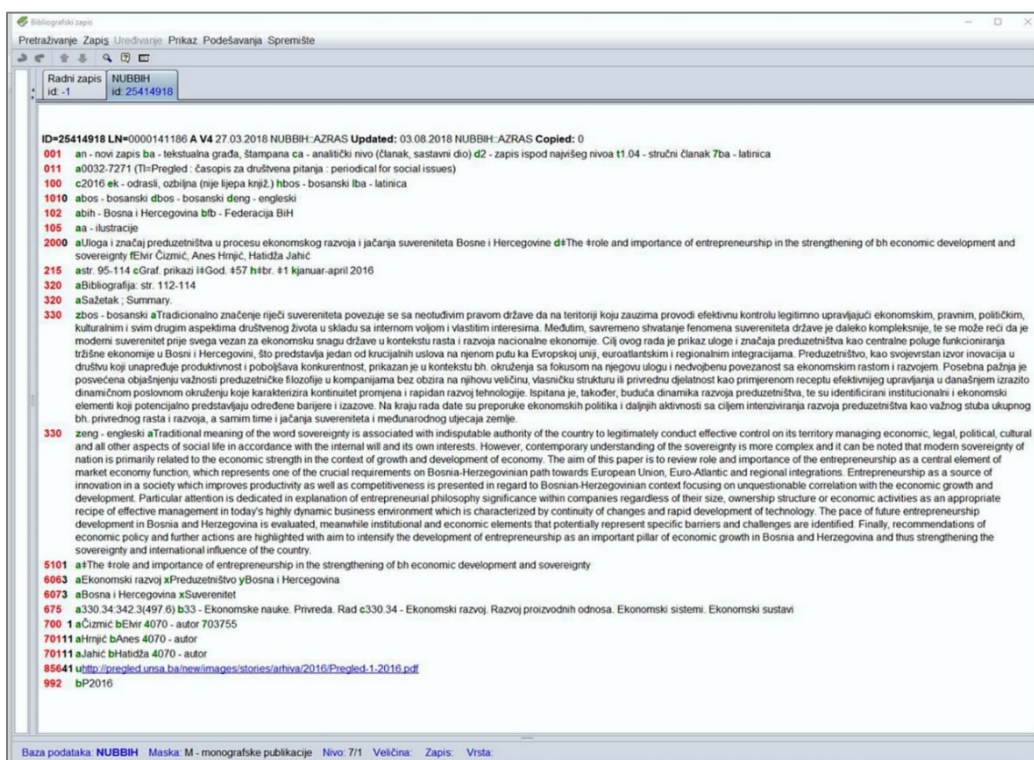
u Biblioteku. Na osnovu ovih pokazatelja, prosječan broj bibliografskih zapisa u jednoj godišnjoj svesci je 1.062 zapisa (ukupan broj zapisa je 20.179).

¹⁰³ Dozvola B1 – za uzajamnu katalogizaciju sastavnih dijelova, Dozvola B2 – za uzajamnu katalogizaciju kontinuiranih izvora, Dozvola C – za uzajamnu katalogizaciju neknjižne građe, Dozvola D – za uzajamnu katalogizaciju antikvarne građe.

za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija – COMARC/B i Pravidnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, 2, Eve Verone.

U bibliografijama se nalaze i bibliografski zapisi koji u polju 017 - Drugi identifikatori COMARC/B formata imaju dodijeljen DOI broj - jedinstvenu alfanumeričku oznaku dodijeljenu pojedinačnom digitalnom objektu (članku, poglavlju u knjizi i sl.). Preko te oznake uspostavlja se veza do internet stranice na kojoj se dokument nalazi.¹⁰⁴

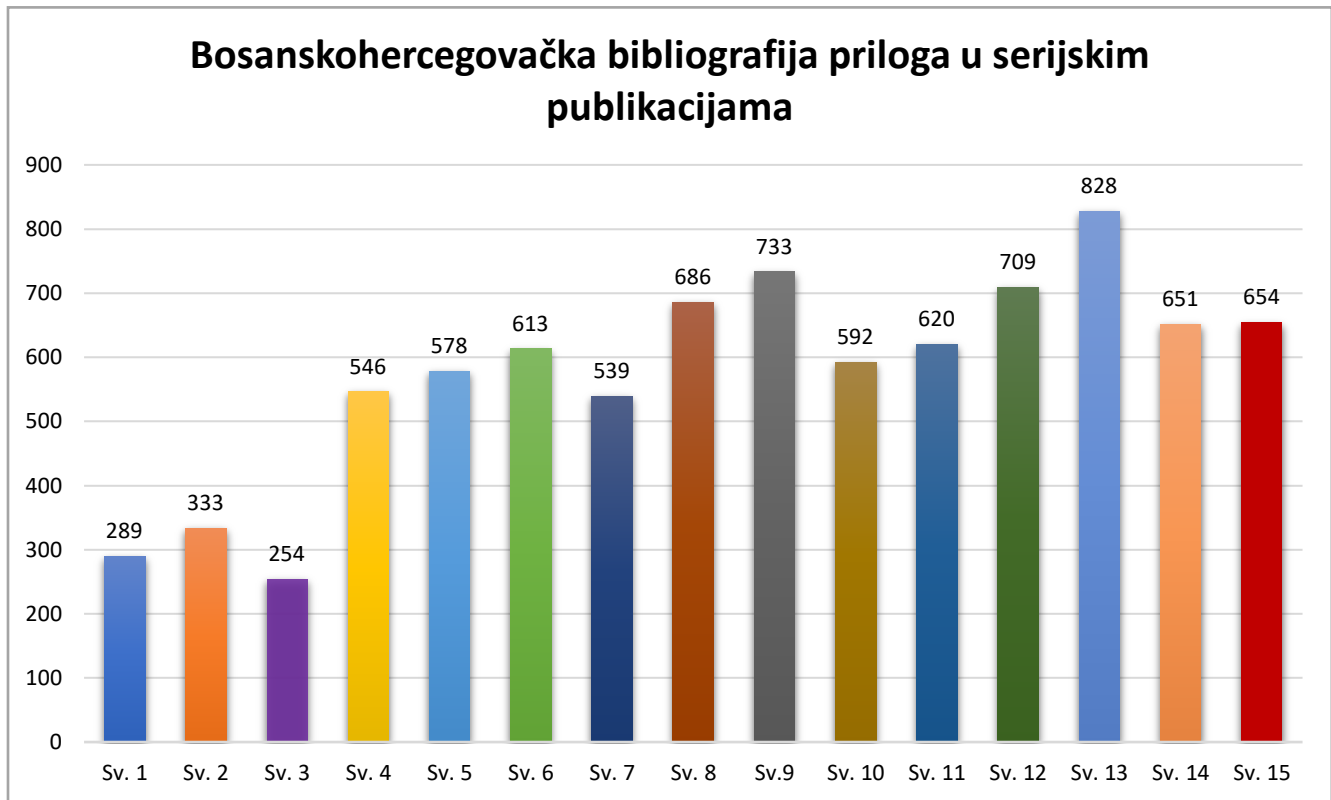
Ukoliko je serijska publikacija (matična publikacija) objavljena u (ili samo) elektronskom obliku, onda podaci iz polja 856 – Elektronska lokacija ili pristup omogućavaju pristup integralnom tekstu članka. Izuzetak su baze podataka koje nisu u slobodnom pristupu.

Slika 5. Bibliografski zapis za članak u serijskoj publikaciji u COBISS-u - COMARC format

Većina bibliografskih zapisa sadrži tekst rezimea, apstrakta ili kratak sadržaj publikacije koji je dat u polju 330 – Rezime ili apstrakt. Ukoliko postoje rezimei ili apstrakti na više jezika, oni se unose u ponovljiva polja 330. Svaka riječ u rezimeu je pretraživa, što povećava informativnu vrijednost bibliografije. Ukupno je izrađeno 15 godišnjih svezaka ove bibliografije, dok je sveska 16 u pripremi.

¹⁰⁴ Povezivanje podataka o člancima, DOI brojeva i web adresa obavlja se preko servisa CrossRef. To je servis koji održava bazu DOI brojeva, metapodatke i linkove do punih tekstova.

Dijagram 5. Broj bibliografskih zapisa po godinama u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji priloga u serijskim publikacijama

Dijagram br. 5 prikazuje ukupan broj bibliografskih zapisa u *Bosanskohercegovačkoj bibliografiji priloga u serijskim publikacijama* po godišnjim sveskama.¹⁰⁵

U periodu od 1999. do 2003. godine objavljene su tri *Bosanskohercegovačke bibliografije serijskih publikacija*. NIZ B, za godine: 1999., 2000., 2001/2002. Nakon toga dolazi do prekida u izradi ove bibliografije od 2003. do 2021. godine. Prelazak na novu generaciju programske opreme sa COBISS2 na COBISS3 donio je promjene i u načinu njene izrade (prethodne bibliografije izrađene su u programu Microsoft Word). Inicirana je izrada podbaze BIBSER na platformi COBISS3 od strane IZUM-a u kojoj će se kreirati bibliografski zapisi za serijske publikacije.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Ukupan broj bibliografskih zapisa je 9.280, a prosječan broj zapisa po pojedinim godišnjim sveskama je 580 zapisa.

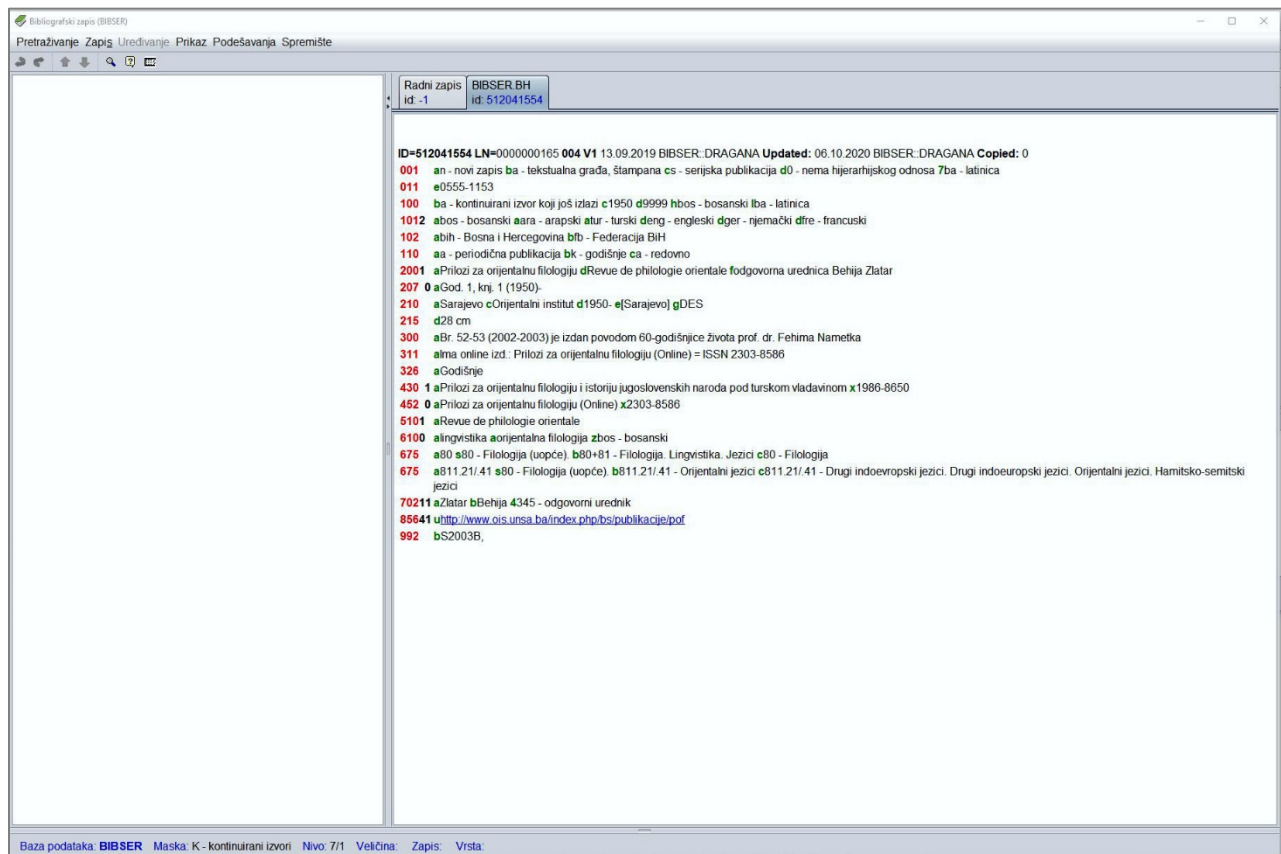
¹⁰⁶ Ova baza nije vidljiva na COBISS+ i u cilju zaštite kvalitete bibliografskih podataka koriste je samo bibliotekari čiji je rad neposredno povezan sa izradom odgovarajućih bibliografija.

Izvršena je provjera fonda serijskih publikacija i ti podaci su upoređeni sa postojećim bibliografskim zapisima u lokalnoj bazi podataka i i ISSN registru.

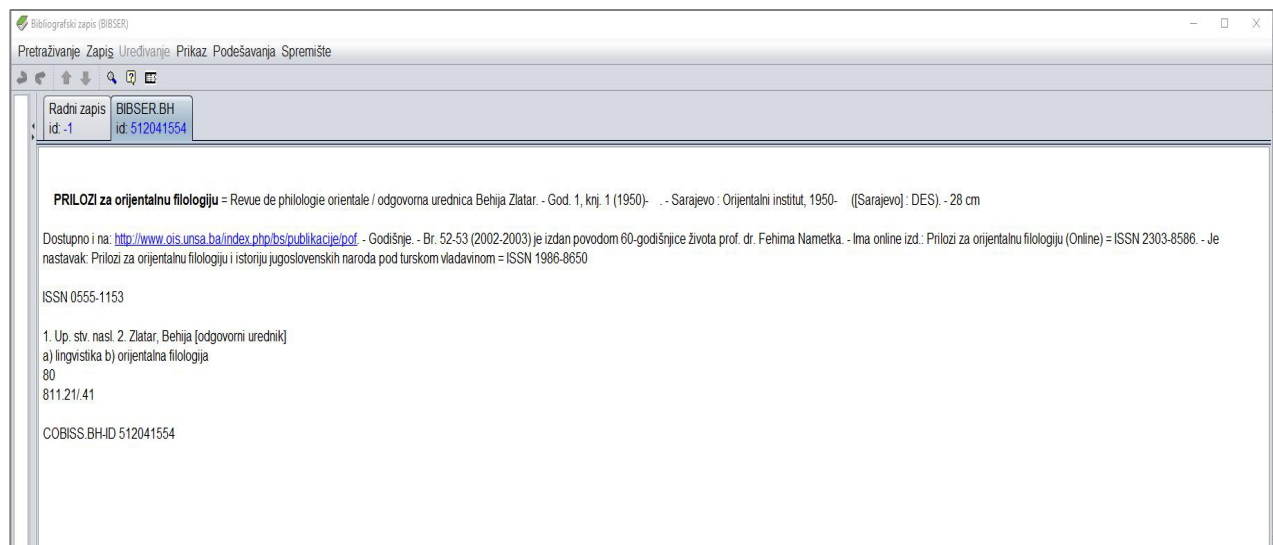
Bosanskohercegovačka bibliografija serijskih publikacija : za 2003. godinu je prva bibliografija serijskih publikacija koja je izrađena u ovoj podbazi, u sistemu COBISS3.¹⁰⁷ Rađena je *de visu*, na osnovu obaveznog primjerka i u skladu sa *Međunarodnim standardnim bibliografskim opisom serijskih publikacija i drugih kontinuiranih izvora - (International Standard Bibliographic Description for Serials and Other Continuing Resources) – ISBD(CR)*, *Međunarodnim standardnim bibliografskim opisom za elektronske izvore – ISBD(ER)*, *Komunikacionim formatom za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija - COMARC/B* i *Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga (Dio 1 i 2)*, autorice Eve Verone.

Bibliografijom su obuhvaćena 304 bibliografska zapisa serijskih publikacija u štampanom i elektronskom obliku, od toga 86 bibliografskih jedinica imaju i štampanu i online verziju, 3 bibliografske jedinice imaju samo online verziju. U 2003. godini je počeo izlaziti 51 novi naslov serijskih publikacija, a 17 naslova je završilo izlaženje u ovoj godini. Posljednjih godina povećava se broj serijskih publikacija koje istovremeno imaju i štampano i elektronsko izdanje. U bibliografiju su uvršteni bh. časopisi, revije, godišnjaci, dnevni listovi, monografske serije. Građa je raspoređena abecednim redoslijedom i klasificirana prema Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji. Bibliografija uključuje Registar naslova, Registar autora, Predmetni registar, Registar ISSN i Stručni registar. Uskoro će biti objavljena i *Bosanskohercegovačka bibliografija serijskih publikacija : za 2004. godinu*.

¹⁰⁷ U 2020. godini donesena je odluka da sve bibliografije ne sadržavaju oznaku niza, pa tako i naslov ove Bibliografije od God. 6 (2003) nema oznaku NIZ B.

Slika 7. Bibliografski zapis serijske publikacije u COBISS-u - COMARC format

Slika 6. Bibliografski zapis serijske publikacije u COBISS-u - ISBD format

Dijagram 6. Broj bibliografskih zapisa po godinama u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji serijskih publikacija

Dijagram br. 6 prikazuje ukupan broj bibliografskih zapisa u *Bosanskohercegovačkoj bibliografiji serijskih publikacija* po godinama – od 1997/1998. do 2003.¹⁰⁸

Od 2019. godine *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija*¹⁰⁹, *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama*¹¹⁰ i probna verzija *Bosanskohercegovačke bibliografije serijskih publikacija*¹¹¹ dostupne su i u online izdanju. U toku je priprema online izdanja *Bibliografije serijskih publikacija* za 2003. godinu. Sva tri online izdanja bh. Bibliografije nalaze se na web stranici NUBBiH.¹¹²

Bibliografski zapisi koji su uvršteni u bibliografije nalaze se u elektronskom katalogu Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine i bazi podataka COBISS.BH. Pretraživi su po više parametara – fizičkom obliku, vrsti zapisa, autoru, naslovu, jeziku teksta, jeziku originala, mjestu

¹⁰⁸ Ukupan broj bibliografskih zapisa je 1.181, a prosječan broj zapisa po pojedinim sveskama je 236 zapisa.

¹⁰⁹ Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. [Online izd.]

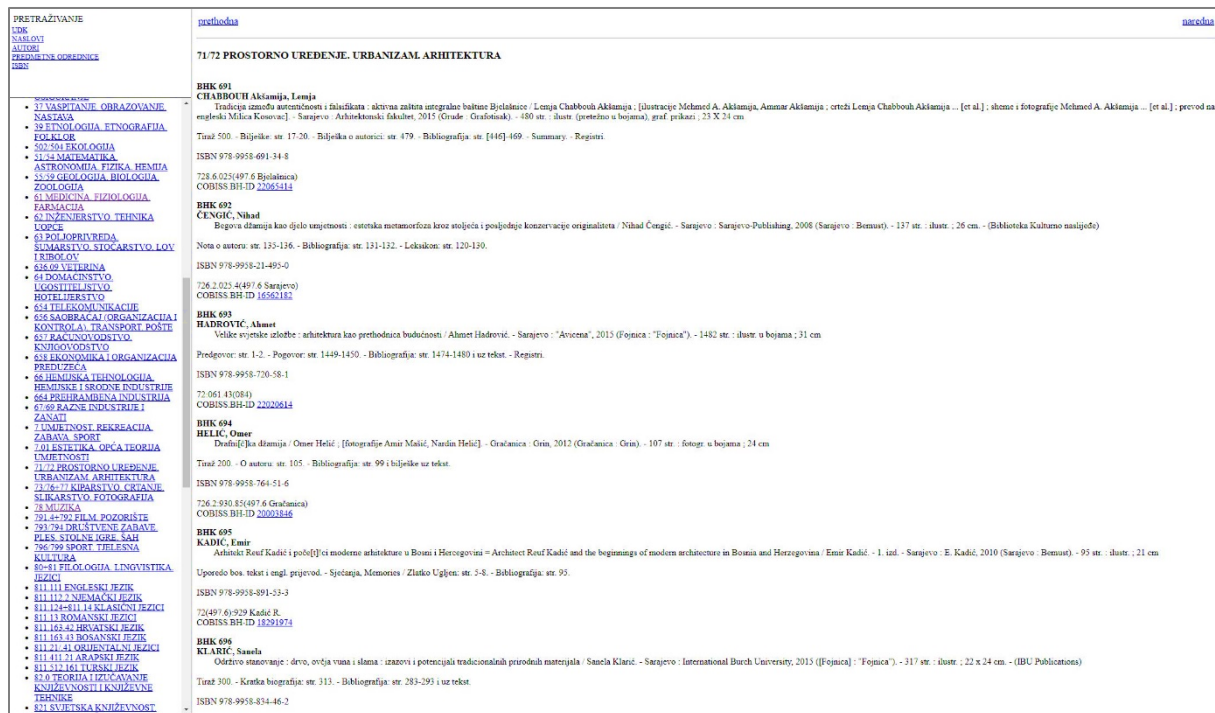
Dostupno na: <https://www.nub.ba/publikacije/serijske-publikacije/bosanskohercegovačka-bibliografija/98-bh-bibliografija-monografskih-publikacija> (10. 6. 2021.).

¹¹⁰ Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. [Online izd.]. Dostupno na: <https://www.nub.ba/publikacije/serijske-publikacije/bosanskohercegovačka-bibliografija/100-bh-bibliografija-priloga-u-serijskim-publikacijama> (10. 6. 2021.).

¹¹¹ Bosanskohercegovačka bibliografija serijskih publikacija (probna verzija). Dostupno na: <https://www.nub.ba/publikacije/serijske-publikacije/bosanskohercegovačka-bibliografija/99-bh-bibliografija-serijskih-publikacija> (10. 6. 2021.).

¹¹² Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <https://www.nub.ba/> (10. 6. 2021.).

izdanja, izdavaču, godini izdavanja, izdavačkoj cjelini, UDK broju, ISBN broju, ISSN broju, ISSN broju za članak, predmetnim odrednicama, ključnim riječima, učestalosti izlaženja kontinuiranih izvora, ključnom naslovu, E-pristupu, tipologiji dokumenata/djela, šifri istraživača i drugim parametrima.

Slika 8. Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. 2015. - elektronsko izdanje

6. Perspektive razvoja nacionalne tekuće bibliografije Bosne i Hercegovine

Razvojni put nacionalne tekuće bibliografije Bosne i Hercegovine traje u kontinuitetu 76 godina. Pređen je ogroman vremenski put - od prvih pisanih bibliografskih listića, listića kucanih na pisačkoj mašini, upotrebe papira sa bilješkama, indigo papira, kopiranja, međunarodno prihvaćenih standarda za bibliografski opis, umnožavanja bibliografije na šapirografu, pa sve do primjene računara u bibliotekama, uzajamne katalogizacije, automatizacije bibliografskog posla u COBISS3 okruženju, eksportovanja bibliografije u HTML i XML formatima, izrade online verzije bibliografija na web stranici Biblioteke. Stručna analiza dosadašnjeg rada na bh. nacionalnoj bibliografiji trebala bi uzeti u obzir sve okolnosti i uslove u političkim, ekonomskim i društvenim

dogadanjima od prve bibliografije Đorđa Pejanovića iz 1952. godine, pa sve do pojave elektronskih izdanja prvih godišnjih sveski bibliografije u 2019. godini.

Kao članica Zajednice jugoslovenskih nacionalnih biblioteka, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH bila je dio sistema koji je pratio tokove bibliotečke djelatnosti u svijetu. Primjena međunarodnih standarda za bibliografski opis, uzajamna katalogizacija, katalogizacija na izvoru, automatizacija bibliografskog rada, omogućile su razvoj bibliografije i uključivanje u sistem Univerzalne bibliografske kontrole.

Međutim, bibliografski rad sve do danas prate i one negativne strane. Sve godine nakon razaranja Vijećnice 1992. godine i uništenja Biblioteke, bile su godine borbe za njen opstanak. Otežavajuće okolnosti za bibliografski rad postale su njeni stalni pratioci. To su nedovoljan broj stručnih bibliografa (stručnih timova), nedostavljanje i neredovno pristizanje obaveznog primjerka, nedostatak materijalnih sredstava, izostanak pomoći države za bibliografska istraživanja i važne nacionalne projekte. Najveći uticaj na neažurno objavljivanje tekućih bibliografija jeste period 1992.-1995. godine. Dok su bibliotekari u državama u okruženju, nastavili da izrađuju i razvijaju nacionalne bibliografije, bibliotekari Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH ponovo su krenuli od početka, nastojeći da uz druge segmente rada, ožive i rad na bibliografiji. U prvim poslijeratnim godinama sve aktivnosti su bile usmjerene na to da se bibliografski opiše ratni period. U narednim godinama rad na izradi bibliografije obilježili su lični angažman i entuzijazam bibliografa koji su tako nadoknađivali nepostojanje timskog rada i učešće društvenih institucija. Na Odjeljenju bibliografije nikada nisu radila više od tri bibliografa, pa su sve izrađene bibliografije rezultat njihovog predanog i profesionalnog rada. Tokom ovih godina, za određene projekte i povodom važnih godišnjica, izrađeno je i nekoliko retrospektivnih i specijalnih bibliografija, koje su uz svu stručnu osposobljenost u praktičnom postupku, zahtijevale i mnogo uloženog vremena u njihovoj izradi.¹¹³ Osim toga, uspostavljanjem eksperimentalne faze Informacionog sistema o istraživačkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine (E-CRIS.BH) od 2008. godine, izrađeno je više personalnih

¹¹³ To su: „*Bibliografija bosanskohercegovačkih serijskih publikacija : 1945.-1949.*“ (autor Nada Milićević, 1997. godine), „*Bibliografija Bosniace objavljene od 1941. do 1945. godine : izdanja u vrijeme Nezavisne države Hrvatske*“ (autor Mujo Koštić, 2007. godine), „*Bibliografija Bosniace objavljene od 1941. do 1945. godine : izdanja u Narodnooslobodilačkom ratu* (autori Mujo Koštić, Dženana Tuzlak, 2009. godine), „*Bibliografija univerzitetskih i naučnih publikacija : 1949.-2009. : 60 godina postojanja i rada Univerziteta u Sarajevu*“ (priredile Dženana Tuzlak i Sonja Polimac sa saradnicima, 2010. godine), „*Bibliografija bosanskohercegovačkih kalendara, almanaha, godišnjaka, zbornika, šematizama, spomenica i adresara. Knj. 1*“ (autor Mujo Koštić, saradnice u izradi bibliografije Dženana Tuzlak, Dragana Bogdanović, Azra Smajić Gačević, 2019. godine) i Bibliografija časopisa „Bosniaca“ : 1996-2020 (autorice Sonja Polimac, Azra Smajić Gačević, 2021.).

bibliografija bh. istraživača sa tipologijom dokumenata/djela i jedinstvenom šifrom autora koja omogućava pristup ovim bibliografijama.¹¹⁴

Tehnološko unapređenje u bibliotekarstvu i informatici pozitivno se odrazilo i na bibliografski rad. Donijelo je značajne promjene u postupku izrade bibliografije i njenog oblikovanja za štampano i elektronsko izdanje, olakšalo njenu izradu i poboljšalo njenu upotrebnu vrijednost. Ostaje odgovornost bibliografa za zapise koji su urađeni prema međunarodnim standardnim bibliografskim opisima za pojedine vrste građe i koji su kao takvi, relevantni izvori na međunarodnom nivou.

Za daljnju perspektivu razvoja nacionalne tekuće bibliografije Bosne i Hercegovine u budućnosti potrebno je:

formiranje šireg tima bibliotečkih stručnjaka, bibliografa

Izrada nacionalne bibliografije je obiman i složen bibliotečki posao koji se stalno razvija i zahtijeva timski rad, zato je na Odjeljenju bibliografije neophodno povećati broj bibliografa koji će obavljati ove poslove. Izrada ažurnih bibliografija je cilj kojem treba težiti u budućnosti. Istovremeno, pred bibliotekarima je puno novih izazova i poslova koji zahtijevaju stalnu angažiranost i cjeloživotno učenje. Nova programska rješenja u automatizaciji rada pri oblikovanju bibliografskih zapisa i formiranju bibliografskih baza podataka donose nove metode koje su značajne i za budućnost bibliografije. Potrebno je istaći da je ta budućnost ovisna od stručnog rada svih učesnika u sistemu, od obrade građe i popunjavanja fondova do konačnog izgleda bibliografskog zapisa u bibliografiji. To podrazumijeva da i stručni redaktori po odjeljenjima, svojim nadzorom i kontrolom kvaliteta rada trebaju doprinositi uvjerenju da su bibliografski zapisi profesionalno i kvalitetno urađeni.

formiranje normativne baze podataka CONOR.BH

Normativna baza podataka sa normativnim zapisima za lična imena autora i kolektivna tijela u sistemu COBISS.BH je veliki stručni rad koji čeka Biblioteku u budućnosti. Uz poštivanje svih specifičnosti Bosne i Hercegovine, ovo je projekat od nacionalnog značaja u kojem pored bibliotekara trebaju učestvovati i profesori sa Filozofskog fakulteta u Sarajevu, stručni saradnici iz Instituta za jezik, Orijentalnog instituta u Sarajevu i svi drugi stručni i naučni radnici koji mogu

¹¹⁴ E-CRIS.BH. Bibliografije istraživača. Dostupno na: <https://bh.cobiss.net/istrazivaci.htm> (10. 6. 2021.).

doprinijeti njegovoj uspješnoj realizaciji. Bio bi to višegodišnji proces u nekoliko faza koji bi obuhvatao testiranje programske opreme COBISS3/Katalogizacija sa normativnom kontrolom, testiranje inicijalnog povezivanja normativnih i bibliografskih zapisa, edukaciju svih katalogizatora, redefinisane imenskog registra u bibliografijama. Prelazak na katalogizaciju sa normativnom kontrolom značio bi poboljšanje kvaliteta bibliografskih zapisa i njihovu ujednačenost.

Po ugledu na druge nacionalne biblioteke u mreži COBISS.net,¹¹⁵ koje su uspješno uspostavile normativnu bazu podataka, uspostavljanje normativne kontrole ličnih imena bio bi prvi korak u ovome poslu. Može se početi od redakcije baze podataka o istraživačima u Informacionom sistemu o istraživačkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine (E-CIRS.BH) i doći do jedinstvenih odrednica bh. autora. Normativna baza s podacima o ličnim imenima autora koji su jedinstveno određeni za upotrebu u cijelom sistemu katalogizacije treba biti jedinstvena baza koju bi koristile i nadograđivale sve biblioteke koje učestvuju u sistemu. U narednom periodu trebalo bi predvidjeti i normativnu kontrolu kolektivnih tijela i predmetnih odrednica.

Za inicijalno kreiranje i ažuriranje normativnih zapisa u bazi CONOR.BH potrebna je obuka bibliotekara za katalogizaciju s normativnom kontrolom i obuka za redaktore normativnih zapisa, a nakon toga bi uslijedila redakcija bibliografskih zapisa i brisanje duplikata zapisa. Povezivanje normativnih i bibliografskih zapisa u sistemu COBISS.BH značilo bi da nema više ručnog unosa odrednice, već se zapis za autora povlači iz baze CONOR.BH, ukoliko odgovarajući zapis već postoji, ili kreira i pohranjuje u bazu CONOR.BH, ukoliko zapis za autora ne postoji. Normativna baza podataka omogućava normativnu kontrolu odrednica kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou. Osnova normativne kontrole su tačni i pouzdani normativni zapisi, jedinstveni u identifikovanju osobe ili kolektivnog tijela. Normativne baze brojnih nacionalnih biblioteka i drugih ustanova povezane su u Virtualnu međunarodna normativnu bazu - VIAF (The Virtual International Authority File).¹¹⁶

¹¹⁵ U mreži COBISS.net, u nacionalnim sistemima COBISS.SI (Slovenija), COBISS.BG (Bugarska) i COBISS.SR (Srbija) uvedena je katalogizacija sa normativnom kontrolom.

¹¹⁶ Knežević-Cerovski, Ana; Pancirov Petra. Normativna baza NSK danas. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 58 (2015), br. 1/2, str. 180. Vidi i: VIAF. Dostupno na: <http://viaf.org/> (12. 6. 2021.).

izrada bosanskohercegovačke bibliografije neknjižne građe.

Različite vrste neknjižne građe obuhvaćene zakonskim propisima o obaveznom primjerku nalaze se u fondovima Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH. Kako je temelj tim zakonskim propisima historijska i kulturološka obaveza da se očuva kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine, bilo bi dobro da otpočne rad na izradi bh. nacionalne bibliografije neknjižne građe. U skladu sa Međunarodnim standardnim bibliografskim opisom neknjižne građe ISBD(NM) bibliografiju bi činili bibliografski zapisi za: slikovnu građu (plakati, razglednice, fotografije), video snimke, zvučne snimke, multimedijalnu građu, filmove, štampane muzikalije, mape, geografske karte, atlase i dr. U sistemu COBISS.BH već postoje bibliografski zapisi neknjižne građe koje su kreirali bibliotekari obučeni za taj bibliografski posao. Različite, nove vrste slikovnica koje posljednjih godina objavljuju bh. izdavači objavljuju se u *Bosanskohercegovačkoj bibliografiji monografskih publikacija* jer im se dodjeljuje ISBN broj, a za neke od njih se izrađuje i CIP zapis. To su pretežno interaktivne slikovnice sa ilustracijama, bez teksta ili sa vrlo malo teksta, sa zvučnim, muzičkim i interaktivnim sastavnicama (zvučne knjige, edukativne bojanke, slagalice, trodimenzionalne slikovnice) koje imaju edukativnu ulogu. Bilo bi poželjno da takve publikacije, kao i katalozi izdavača, katalozi sajмова, izložbeni katalozi, kalendari događaja i sl. budu okupljeni u bibliografiji neknjižne građe.

redefinisanje postojećeg zakona o obaveznom primjerku na temelju međunarodnih preporuka

Postojeći *Zakon o bibliotečkoj djelatnosti* iz 1995. godine u mnogim svojim odredbama odavno je zastario i nije prilagođen savremenom bibliotekarstvu. Njegov podzakonski akt – Dostavljanje štampanih stvari koji se odnosi na dostavljanje obaveznog primjerka Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine i kaznene odredbe u slučaju neizvršavanja ove obaveze zahtijevaju temeljite izmjene u skladu sa međunarodnim smjernicama. Međunarodne smjernice za izradu zakona o obaveznom primjerku iz 2000. godine koje je izradio Jules Lariviere, uz veliku pomoć UNESCO-a i IFLA-e,¹¹⁷ sadrže detaljne tematske upute za kreiranje zakonskih propisa o obaveznom primjerku. U tematskom dijelu Zakonodavstvo navedeno je da propis o obaveznom

¹¹⁷ Međunarodne smjernice za izradu zakona o obaveznom primjerku Julesa Lariviera iz 2000. godine su revidirane istoimene smjernice Jeanne Lunn iz 1981. godine, koja je na preporuku Međunarodnog kongresa o nacionalnim bibliografijama iz 1977. godine trebala uraditi zakonodavni okvir za obavezni primjerak kao osnovu za nacionalnu bibliografsku kontrolu.

primjerku treba biti regulisan posebnim zakonom (Zakon o obaveznom primjerku) ili biti dio drugog zakona (Zakon o bibliotekama, Zakon o bibliotečko-informacionoj djelatnosti). Zakon bi trebao da reguliše temeljne principe obaveznog primjerka, a podzakonski akt sve ostale pojedinosti kao što su vrste građe koje se dostavljaju, kaznene odredbe i sl. Obaveznim primjerkom nisu obuhvaćene elektronske publikacije distribuirane na fizičkim nosačima i elektronske publikacije distribuirane na internetu, objavljene u Bosni i Hercegovini, sadržaj internet domena Bosne i Hercegovine, kombinovane i multimedijalne publikacije, računarski programi u javnoj upotrebi i druge publikacije. Bibliografski zapisi za različite elektronske publikacije već više od deceniju izrađuju se u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH za personalne bibliografije bh. istraživača u E-CRIS.BH.

Za izradu novih zakonskih propisa koji već postoje u razvijenim evropskih zemljama i zemljama u regionu, neophodna je pomoć kompetentnih bibliotečkih i pravnih stručnjaka, izdavačke zajednice i autora u Bosni i Hercegovini. Prethodno pomenute Smjernice za izradu zakona o obaveznom primjerku, Smjernice o bibliotečkom zakonodavstvu i politici u Evropi koje je usvojilo Vijeće Evrope i EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations), Izjava IFLA-e i IPA-e iz 2002. godine, UNESCO-ve Smjernice za očuvanje digitalne baštine iz 2003. godine, Smjernice za nacionalne bibliografije u elektronskom dobu iz 2008. godine, Izjave IFLA-e o obaveznom primjerku iz 2011. godine, samo su neki od dokumenata i izjava koji govore o elektronskom obaveznom primjerku sa različitih aspekata.¹¹⁸ Sistem obaveznog primjerka treba da obuhvati porijeklo ili mjesto izdavanja publikacije, njenu sveobuhvatnost, organizacije, pojedince, odnosno izdavače ili proizvođače elektronskih publikacija koji su nositelji obaveze dostave, institucije (nacionalne biblioteke ili druge nacionalne institucije) koje čuvaju i osiguravaju pristup nacionalnoj izdavačkoj produkciji na svim medijima, zaštitu autorskih prava, broj primjeraka koji se dostavljaju, te rok dostave.¹¹⁹

Proširenje zakonske obaveze prikupljanja obaveznog primjerka i na elektronsku građu otvara niz pitanja koja se odnose na terminologiju definisanja elektronske građe. Kroz međunarodne standardne bibliografske opise koji obuhvataju propise za elektronsku građu od 80-ih godina 20. stoljeća moguće je hronološki pratiti izmjene u definisanju ove vrste građe. Tako ISBD(NBM) iz

¹¹⁸ Hajdarpašić, Lejla. Uređenje obaveznog primjerka elektronske građe. // *Bosniaca God.* 24 (2019), br. 24, str. 101.

¹¹⁹ Golubović, Vesna. Obvezni primjerak Republike Hrvatske : zakonodavni okvir. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske God.* 63 (2020), br. 1/2, str. 177-178.

1977. godine obuhvata mašinski čitljive podatke koji se definišu kao informacija kodirana metodama koje za obradu zahtijevaju upotrebu nekog uređaja (najčešće računara).¹²⁰ Od 1986. do 1990. godine imamo termine mašinski čitljive datoteke, odnosno računarske datoteke prema ISBC(CF), koje mogu biti mjesno i daljinski dostupne datoteke. U prvoj polovini 90-ih godina, sa pojavom multimedijalne građe i World Wide Weba dolazi termin elektronska (elektronička) građa, odnosno elektronski izvori koje ISBD(ER) definiše kao građu kojom upravlja računar i koji se dijele na dva tipa izvora – podaci i programi. U elektronskom obliku izdaju se: monografije, serijske publikacije, integrativni izvori, članci i drugi sastavni dijelovi, objavljeni u različitim formatima: pdf, html, epub, exe, mobi, ibooks, azw (Amazon Kindle), txt, xml, pdb. Svi izvori na mreži tretiraju se kao objavljeni.

Katalogizacija elektronskih izvora je vrlo složen posao, pa je posebna odgovornost na bibliografima koji izrađuju nacionalnu bibliografiju i vrše nacionalnu bibliografsku kontrolu.

Uvođenjem standarda ISBD(ER) promijenila su se i pravila za određivanje bibliografskog zapisa. Izbrisana je stroga granica između monografskih i serijskih publikacija. Prije uvođenja ovog standarda veći dio izvora na mreži obrađivao se kao monografske publikacije, a web baze podataka kao serijske publikacije. Nakon uvođenja standarda, osim zaključenih monografskih publikacija, najveći dio elektronskih izvora tretiraju se kao kontinuirani izvori. Kontinuirane izvore čine serijske publikacije i integrativni izvori. Integrativni izvori su izvori koji se dopunjuju ili se zamjenjuju novim sadržajem, koji nije posebno označen, ali je integrisan u cjelinu. Integrativni izvori su nepovezani listovi sa zamjenjivim sadržajem, web lokacije, web stranice konferencija, događaja, baze podataka, računarski programi. Elektronski izvori na mreži su video snimci dostupni na mreži (predavanja, TV emisije, Youtube.com, Vimeo.com) i zvučni snimci dostupni na mreži (radio emisije, podcast).¹²¹

Novi zakonski propisi trebaju da jasno definisanim terminima sadrže sve vrste građe obuhvaćene obaveznim primjerkom na području Bosne i Hercegovine, ulogu i svrhu prikupljanja obaveznog primjerka, njegovo pohranjivanje, zaštitu, dostupnost i korištenje. To je najbolji put za očuvanje bh. nacionalnog i kulturnog identiteta i njegovu prisutnost na međunarodnom nivou.

¹²⁰ Usp. Klarin, Sofija. Definicije i nazivlje elektroničke građe – s pregledom nazivlja u Vjesniku bibliotekara Hrvatske. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 50 (2007), br. 4, str. 30.

¹²¹ Radni materijal za kurs Upotreba programske opreme COBISS3/Katalogizacija – napredni kurs (neobjavljeno). Vidi i: Slavnić, Srđan. Uputstvo za katalogizaciju elektronskih izvora : na osnovu Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa (ISBD). Uvodno objedinjeno izdanje, [2007]. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2011.

redovno dostavljanje obaveznog primjerka

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti iz 1995. godine regulisao je način dostavljanja i čuvanja obaveznog primjerka koji je zajedničko dobro i izdavača i Biblioteke. Podaci o svakoj objavljenoj publikaciji dostupni su u uzajamnom elektronskom katalogu, a time i preko interneta što je u interesu svakog izdavača. Na temelju obaveznog primjerka izrađuje se i objavljuje nacionalna bibliografija koja osigurava bibliografsku kontrolu nad cjelokupnom izdavačkom produkcijom, a s druge strane izdavači imaju javno dostupne informacije i dokaze o svojim izdanjima. Situacija sa pristizanjem obaveznog primjerka Biblioteci odavno nije na zadovoljavajućem nivou. Tek naknadnim reklamiranjem i opomenama obavezni primjerci dolaze u Biblioteku sa zakašnjenjem, što se odražava na kompletnost i pravovremenost bibliografije. Pojedini bh. izdavači svjesno izbjegavaju ovu zakonsku obavezu. Navode da godinama rade u nepovoljnom poslovnom okruženju, sa više različitih problema – visoki fiskalni nameti na promet knjigama, nedovoljna finansijska podrška izdavanju novih naslova, nepostojanje jakih subvencionih i otkupnih fondova, nelegalna konkurencija i sl. Neki od njih otvoreno izražavaju svoj stav da je dostavljanje po deset primjeraka Biblioteci veliki izdatak za njih, jer se publikacije štampaju u manjim tiražima. Pomoć države u ovom slučaju je neupitna. Trebalo bi osigurati povlastice za one izdavače koji uredno ispunjavaju svoje obaveze, ali i pooštriti kazne za one koji ne ispunjavaju te obaveze.

Kao uslov za dobijanje sredstava morao bi se priložiti dokaz o dostavljenim obaveznim primjercima Biblioteci. Bibliotekari trebaju biti nepopustljivi i neumoljivi u svojim zahtjevima da se ispoštuju zakonske odredbe. Izdavaštvo je temelj intelektualnog i naučnog razvoja države i društva, pa bi izdavači trebali imati razvijeniji osjećaj za kulturnu baštinu i širi društveni značaj obaveznog primjerka (za razliku od štampara koji su uglavnom komercijalno orijentisani). Uz zakonske propise, izdavači i bibliotekari su akteri jedne važne nacionalne misije. Njihova saradnja na poboljšanju dostavljanja obaveznog primjerka rezultira nacionalnom bibliografijom koja otkriva stepen razvoja jedne države u određenom vremenskom periodu.

7. Zaključak

Nacionalna bibliografija je temeljni oblik bibliografije i definiše se kao potpuna zbirka bibliografskih zapisa o izdavačkoj produkciji jedne zemlje, koja redovno, ili sa što manjim vremenskim zakašnjenjem izlazi u štampanom ili u nekom drugom materijalnom mediju. Smatra se prvim i mjerodavnim izvorom bibliografskih podataka u svakoj zemlji. Ima registracijsku, edukativnu, referentnu, statističku i historijsku ulogu. Njenom izradom, na osnovu obaveznog primjerka, ostvaruje se nacionalna bibliografska kontrola koja je dio Univerzalne bibliografske kontrole (UBC).

Univerzalna bibliografska kontrola je program međunarodne bibliotečke zajednice koji se zasniva na međunarodnoj saradnji i razmjeni bibliografskih informacija između svih zemalja svijeta. Ideja vodilja programa UBC jeste u tome da se određena publikacija katalogizira u zemlji svog porijekla i da tu katalogiziranu jedinicu preuzimaju sve biblioteke koje posjeduju tu publikaciju. Da bi se to ostvarilo, potrebno je da svaka zemlja izradi svoju nacionalnu bibliografiju prema međunarodnim bibliografskim standardima, jer upravo ti standardi pomažu međunarodnu komunikaciju bibliografskih informacija tako što omogućavaju razmjenu zapisa iz različitih izvora, pomažu da se premoste jezičke prepreke u tumačenju zapisa i pomažu pretvaranje bibliografskih zapisa u mašinski čitljiv oblik.

Izrada nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine proizlazi iz zakonske obaveze i uloge Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine u trajnom prikupljanju, stručnoj obradi, čuvanju, zaštiti i dostupnosti fondova. Ta obaveza je navedena i u Uredbi o osnivanju tadašnje Narodne biblioteke Bosne i Hercegovine 1945. godine.

Pregled nacionalne tekuće bibliografije Bosne i Hercegovine, podijeljen na vremenske periode sa svojim karakteristikama, moguće je sagledati i faktografski analizirati od prve objavljene bibliografije 1953. godine, pa sve do njene elektronske verzije na web stranici Biblioteke.

U prvom periodu od 1945.-1977. godine zabilježena je prva štampana bh. nacionalna bibliografija. To je „*Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i brošura : 1945.-1951.*“, autora Đorđa Pejanovića. Kao bibliotekar sa velikim praktičnim iskustvom, on izrađuje i drugu *Bosanskohercegovačku bibliografiju knjiga za 1952. godinu*“ (štampana 1954.).

U periodu od 1950.-1992. godine nacionalna bibliografija Bosne i Hercegovine bila je sastavni dio Bibliografije Jugoslavije, za koju je prema zakonskim propisima bio zadužen Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut u Beogradu. Institut je obavljao funkcije nepostojeće nacionalne biblioteke Jugoslavije i tokom svog višedecenijskog rada izdavao je i tekuću jugoslovensku bibliografiju – za knjige, brošure i muzikalije, za članke u serijskim publikacijama, za serijske publikacije, za zvanične (službene) publikacije, za roto-štampu i stripove, kao i *Bibliografiju prevoda u SFRJ* od 1969. godine.

Drugi vremenski period u razvoju bh. bibliografije od 1977.-1992. godine značajan je po tome što Biblioteka od 1977. godine počinje da izrađuje „*Bibliografiju bosanskohercegovačke knjige*“ (ISSN 0352-0951) i bibliografiju serijskim publikacija pod nazivom „*Pregled bosanskohercegovačkih časopisa i novina*“ (ISSN 0352-0803). Ukupno je objavljeno osam godišnjih svezaka „*Bibliografije bosanskohercegovačke knjige*“ i osam godišnjih svezaka bibliografije serijskih publikacija koja je dva puta mijenjala svoj naslov, što je podrazumijevalo i promjenu ISSN broja. U ovom periodu Biblioteka se uključuje u jugoslovenski Projekat Katalogizacije na izvoru i od 1986. godine izrađuje CIP zapise za publikacije koje se izdaju u Bosni i Hercegovini. Bio je to veliki doprinos izgradnji jedinstvenog bibliotečko-informacionog sistema u zemlji. Objavljena je i prva automatizirana bh. bibliografija „*Bibliografija bosanskohercegovačke knjige : za 1984. godinu*“ u okviru baze podataka YUBIB (štampana 1990.).

Treći period od 1992.-1998. je period uništenja bh. kulturnog naslijeđa u zgradi Vijećnice 1992. godine, u kojoj se nalazila Narodna i univerzitetska biblioteka BiH, period ponovnog početka, želje, entuzijazma i profesionalne obaveze da se nastavi rad na nacionalnoj tekućoj bibliografiji Bosne i Hercegovine. U teškim uslovima, u opsadi Sarajeva, sastavljena je i objavljena „*Bibliografija monografskih publikacija : 1992.-1994. : popis ratnih izdanja.*“ Pronalaženjem novih knjiga iz ratne produkcije i kompletiranjem postojećih bibliografskih zapisa, izrađena je „*Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija : 1992.-1996.*“ (štampana 1998. godine). Izdata je i „*Bibliografija serijskih publikacija : 1992.-1996.*“, a nakon toga *Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama : 1992.-1996.*“ u četiri zasebne sveske. Od 1997. godine bibliografije se ponovo izrađuju na godišnjem nivou. U ovom periodu se osniva Centar za ISBN i Centar za ISSN Bosne i Hercegovine. Publikacijama izdatim

u Bosni i Hercegovini dodjeljuje se međunarodni standardni broj za knjige – ISBN i međunarodni standardni broj za kontinuirane izvore – ISSN.

Četvrti period od 1998.-2021. je period automatizacije bibliotečkog poslovanja, a time i automatizirane izrade nacionalne tekuće bibliografije u okviru sistema COBISS.BH. Sistem se stalno razvija i nadograđuje. U COBISS-u je izrađeno i objavljeno 17 godišnjih svezaka *Bosanskohercegovačke bibliografije monografskih publikacija*“, 15 svezaka *„Bosanskohercegovačke bibliografije priloga u serijskim publikama“* i jedan svezak *„Bosanskohercegovačke bibliografije serijskih publikacija“*, u posebnoj inicijalnoj podbazi sistema, nakon duže pauze.

U periodu od 1992. godine do danas ukupan broj bibliografskih zapisa u objavljenim bibliografijama monografskih publikacija iznosi 22.012 zapisa, ukupan broj bibliografskih zapisa priloga u serijskim publikacija za ovaj period je 10.702 zapisa, dok ukupan broj bibliografskih zapisa za serijske publikacije iznosi 1.557 zapisa.

Sve bibliografije su izrađene *de visu*, na osnovu obaveznog primjerka, u skladu sa međunarodnim bibliografskim standardima i Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga (Dio 1 i 2), autorice Eve Verone. Bibliografije izrađene u sistemu COBISS sadrže bibliografske zapise koji su usklađeni i sa Komunikacionim formatom za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija - COMARC/B.

Od 2019. godine *„Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija“* i *„Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama“* objavljuju se i u elektronskom izdanju na web stranici Biblioteke.¹²²

Pouzdana osnova za izradu svih bibliografija jeste obavezni primjerak, koji je ključni sistem za očuvanje i pristup kulturnom naslijeđu Bosne i Hercegovine. Postojeće zakonske propise o obaveznom primjerku potrebno je redefinirati.

Za razvoj bh. nacionalne tekuće bibliografije u budućnosti potrebno je nekoliko preduslova i uspješna realizacija velikih stručnih bibliotečkih poslova. Potrebno je: formiranje šireg tima bibliotečkih stručnjaka - bibliografa, formiranje normativne baze podataka CONOR.BH, izrada

¹²² Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <https://www.nub.ba/> (10. 6. 2021.).

bosanskohercegovačke bibliografije neknjižne građe, redefinisane postojećeg zakona o obaveznom primjerku na temelju međunarodnih preporuka i redovno dostavljanje obaveznog primjerka.

8. Popis slika

Slika 1. Bosansko-hercegovačka bibliografija knjiga i brošura : 1945.-1951.	27
Slika 2. Naslovna stranica Bibliografije Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije God. 42 (novembar 1991), br. 21-22	37
Slika 3. Bosanskohercegovačke knjige u Bibliografiji Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije God. 42 (novembar 1991), br. 21-22, str. 916	38
Slika 4. Bibliografski zapis za knjigu iz COBBIS-a u COMARC formatu.....	63
Slika 5. Bibliografski zapis za članak u serijskoj publikaciji - COMARC format.....	65
Slika 6. Bibliografski zapis serijske publikacije - ISBD format.....	68
Slika 7. Bibliografski zapis serijske publikacije - COMARC format.....	68
Slika 8. Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. 2015 - elektronsko izdanje	70

9. Popis dijagrama

Dijagram 1. Procenat zastupljenost knjiga po oblastima u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji knjiga i brošura : 1945.-1951.....	28
Dijagram 2. Broj bibliografskih zapisa po godinama u Bibliografiji Jugoslavije. Knige, brošure, muzikalije - izbor godina	39
Dijagram 3. Broj bibliografskih zapisa po godinama u Bibliografiji Jugoslavije. Članci i prilozi u Seriji A, Seriji B i Seriji C - izbor godina.....	40
Dijagram 4. Broj bibliografskih zapisa po godinama u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji monografskih publikacija.....	64
Dijagram 5. Broj bibliografskih zapisa po godinama u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji priloga u serijskim publikacijama	66
Dijagram 6. Broj bibliografskih zapisa po godinama u Bosanskohercegovačkoj bibliografiji serijskih publikacija	69

10. Literatura

Aparac-Gazivoda, Tatjana. Teorijske osnove knjižnične znanosti. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993.

Bašović, Ljubinka. Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini : 1918.-1945. Sarajevo : "Veselin Masleša", 1986.

Bašović, Ljubinka. Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini : 1945.-1975. Sarajevo : Svjetlost, 1977.

Bell, Barbara L. An annotated guide to current national bibliographies. 2nd completely rev. ed. München : K. G. Saur, 1998.

Bibliografija. // Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. 1, A-Bzu / glavni urednik Josip Šentija. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1977, Str. 519-520.

Bibliografija. // Proleksis enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2013. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/11017/> (18. 1. 2021.).

Bibliografija Jugoslavije. Knjige, brošure i muzikalije / glavni i odgovorni urednik Borislav Blagojević. God 1 (1950), br. 1/3.

Bibliotekarstvo : časopis Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine / odgovorni urednik Kosta Grubačić. God. 6, br. 1 (1960)-god. 43/46, br. [1] (1998/2001). - Sarajevo : Društvo bibliotekara Bosne i Hercegovine, 1960-2001.

Bilten Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine i Narodne biblioteke NR BiH / odgovorni urednik Radmila Begović. God. 1, br. 1 (1955)-god. 5, br. 11/12 (1959). Sarajevo : Društvo bibliotekara BiH : Narodna biblioteka BiH, 1955-1959.

Books and publishers from Bosnia and Hercegovina / [prepared by Nada Milićević ... [et al.]. Sarajevo : National and University Library of Bosnia and Hercegovina : Business Association of Publishers and Booksellers of Bosnia and Hercegovina, 1998.

Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija. [Online izd.]. Dostupno na: <https://www.nub.ba/publikacije/serijske-publikacije/bosanskohercegovačka-bibliografija/98-bh-bibliografija-monografskih-publikacija> (20. 2. 2021.).

Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. [Online izd.].

Dostupno na: <https://www.nub.ba/publikacije/serijske-publikacije/bosanskohercegovačka-bibliografija/100-bh-bibliografija-priloga-u-serijskim-publikacijama> (20. 2. 2021.).

Bosanskohercegovačka bibliografija serijskih publikacija. [Probna verzija]. Dostupno na: <https://www.nub.ba/publikacije/serijske-publikacije/bosanskohercegovačka-bibliografija/99-bh-bibliografija-serijskih-publikacija> (20. 2. 2021.).

Bourne, Ross. The IFLA International Programme for Universal Bibliographic Control (UBC). // IFLA Journal Vol. 12 (1986), iss. 4, str. 341-343. Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/034003528601200428> (30. 1. 2021.).

COBISS.net : mreža bibliotečkih informacijskih sistema i informacijskih sistema o istraživačkoj djelatnosti. Dostupno na: <https://www.cobiss.net/bh/> (25. 6. 2021.).

Dizdar, Senada. Od podatka do metapodatka. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2011.

E-CRIS.BH. Dostupno na:

<http://e-cris.bh.cobiss.net/public/jqm/cris.aspx?lang=bos&opdescr=home&opt=1> (10.4. 2021.).

The Final recommendations of the International Conference on National Bibliographic Services. Dostupno na: <https://www.ifla.org/archive/ubcim/icnbs/fina.htm> (15. 12. 2020.).

Golubović, Vesna. Obvezni primjerak Republike Hrvatske : zakonodavni okvir. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 63, br. 1/2 (2020), str. 164. DOI: <https://doi.org/10.30754/vbh.63.1-2.821> (15. 3. 2021.).

Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography : (PGI/79WS/18). Paris : UNESCO, 1979.

Guidelines for national bibliographies in the electronic age / [prepared by] IFLA Working Group on Guidelines for National Bibliographies ; editor Maja Žumer, 2008. Dostupno na:

<http://archive.ifla.org/VII/s12/guidelines-national-bibliographies-electronic-age.pdf> (29. 1. 2021.).

Guidelines for the preservation of digital heritage / prepared by The National Library of Australia. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000130071e.pdf> (10. 3. 2021.).

Hadžiosmanović, Lamija. Teorija bibliografije u funkciji prakse. // Bibliotekarstvo God. 34 (1988), str. 64-66.

Hajdarović, Nevenka. Automatizacija biblioteka s posebnim osvrtom na COBISS.BH. // Bosniaca God. 9/10, br. 9/10. (2004/205), str. 21-22.

Hajdarović, Nevenka. Nacionalne agencije u NUBBiH. // Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine : 1945.-2005. : 60 godina u misiji kulture, obrazovanja i nauke. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2005, Str. 70-72.

Hajdarović, Nevenka. Virtualna biblioteka Bosne i Hercegovine (VIBBiH) : Kooperativni online bibliografski sistem i servisi Bosne i Hercegovine : 1988.-1998.-2018. // Bosniaca God. 23 (2018), br. 23, str. 105-109.

Hajdarpašić, Lejla. Izazovi identifikacije dematerijaliziranih objekata nacionalne bibliografske kontrole. // Bosniaca God. 20 (2015), br. 20, str. 25-31. Dostupno na: <http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/4> (20. 4. 2021.).

Hajdarpašić, Lejla. Nacionalna bibliografska kontrola u digitalnom okruženju. Sarajevo : Asocijacija informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa BAM, 2019.

Hajdarpašić, Lejla. Uređenja obaveznog primjerka elektronske građe. // Bosniaca God. 24 (2019), br. 24, str. 100-106. DOI: [10.37083/bosn.2019.24.100](https://doi.org/10.37083/bosn.2019.24.100) (20. 4. 2021.).

Hebrang Grgić, Ivana. Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 43 (2000), br. 3, str. 117-134. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10834/1/306575%20Hebrang%20Grgi%C4%87VBH2000.pdf> (21. 1. 2021.).

Hergešić, Branka. Obavezni primjerak – povlastica ili dužnost. Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/dzs/text/Hergesic-Obavezni%20primjerak.pdf> (9. 4. 2021.).

Holub, Karolina; Ingeborg Rudomino; Jasenka Zajec. Arhiviranje weba u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. // Bosniaca God. 19 (2014), br. 14, str. 34-38.

Horvat, Aleksandra. Nacionalna tekuća bibliografija u službi Univerzalne bibliografske kontrole. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 43 (2000), 1/2, str. 1-8. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nac_tekuca_bibl.pdf (9. 4. 2021.).

Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2017. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7459> (18. 1. 2021.).

International Congress on National Bibliographies, Paris 1977. Final report. Paris : UNESCO, 1978. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0003/000300/030062Eo.pdf> (20. 2. 2021.).

Injac, Nataša. Problemi izrade savremene tekuće bibliografije kroz prizmu rada YUBIN-a od 1949. do 1998. godine. // Susreti bibliografa u spomen na Georgia Mihailovića : zbornik radova God 11 (1999), str. 57-64.

Injac, Vesna. Serbika 2005 : koncept izrade tekuće bibliografije „Serbike“. // Glasnik Narodne biblioteke Srbije God. 7 (2005), br. 1, str. 37-44.

Ivković, Dragiša. Trideset i pet godina Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine. // Bibliotekarstvo God. 26 (1980), str. 45-50.

ISBD(CR) : međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe : prerađeno izdanje ISBD(S)-a : Međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa serijskih publikacija / preporučila Radna grupa za ISBD(S), odobrili stalni odbori IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za serijske publikacije ; s engleskoga prevela Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.

Izjava IFLA-e o obaveznom primjerku ; Izjava IFLA-e o djelima nepoznatih autora / [s engleskog prevela Muamera Smajić]. Sarajevo : Asocijacija informacijskih stručnjaka - bibliotekara, arhivista i muzeologa BAM, 2012.

Kaltwasser, Franz Georg. Universal bibliographical control (UBC). Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/dzs/text/UBC.pdf> (15. 3. 2021.)

Katalenac, Dragutin. Od privilegije posjedovanja do obveze dostupnosti : obvezni primjerak Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek : 1961.-1996. Dostupno na: http://www.knjiznicarstvo.com.hr/wp-content/uploads/2012/06/5_Katalenac_1997_1.pdf (15. 3. 2021.).

Klarin, Sofija. Definicije i nazivlje elektroničke građe – s pregledom nazivlja u Vjesniku bibliotekara Hrvatske. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 50 (2007), br. 4, str. 26-46.

Knežević-Cerovski, Ana; Petra Pancirov. Normativna baza NSK danas. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 58 (2015), br. 1/2, str. 175-188.

Kriteriji odabira za katalogizaciju i arhiviranje. Dostupno na: <https://haw.nsk.hr/kriteriji-odabira/> (15. 3. 2021.).

Kuch, T. D. C. Universal bibliographic control - a long term policy, a plan for action. // Journal of the American Society for Information Science Vol. 87 (1976), str. 186-187.

Lešković, Ana; Danijela Živković. Efemerna građa i sitni tisak : opseg pojmova u Hrvatskoj i svijetu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 54 (2011), br. 1/2, str. 120-134. Dostupno na:

file:///C:/Users/Iznogoud/Desktop/vbh_54_1_2_7.pdf

Logar, Janez. Uvod u bibliografiju. Sarajevo : Svjetlost, 1973.

Maksimović, Milena. Bibliotekarstvo pred novim izazovima. Istočno Sarajevo : Matična biblioteka, 2009.

Maksimović, Vojislav. Osnove teorije bibliografije : sa primjerima. Istočno Sarajevo : Filozofski fakultet, 2003.

Marković, Goran. Ustav SFRJ iz 1974., grobar druge Jugoslavije? // Novi plamen : online časopis, 31 decembar 2018. Dostupno na: <https://www.noviplamen.net/glavna/ustav-sfrj-iz-1974-grobar-druge-jugoslavije/> (20. 3. 2021.).

Međunarodni standardni bibliografski opis : (ISBD) : po preporukama Radne grupe za ISBD odobrio Stalni odbor Sekcije IFLA-e za katalogizaciju / [priređivač] Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija ; prevela sa engleskog Ana Savić. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2016.

Mihaliček, Mubera. Jedinostveni principi obrade bibliotečkog materijala na osnovu usvojenih međunarodnih standarda za bibliografski opis. // Bibliotekarstvo God. 25 (1979), br. 3, str. 26-31.

Milićević, Nada. Bibliografija članaka i drugih priloga iz bosanskohercegovačkih godišnjaka i zbornika 1945.-1970. // Bibliotekarstvo God. 23, br. 4 (1977), str. 45-50.

Milićević, Nada. Predgovor. // Bibliografija monografskih publikacija : 1992.-1994. : popis ratnih izdanja. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1995, Str. 5.

Milićević, Nada. Rad na tekućoj bosanskohercegovačkoj bibliografiji. // Bibliotekarstvo God. 30 (1984), str. 69-71.

Milićević, Nada. Tekuća nacionalna bibliografija i BIS u Bosni i Hercegovini. // Bibliotekarstvo God. 31 (1985), str. 18-20.

Mitrović, Jeremija D. Služba bibliotečkog obaveznog primjerka u Jugoslaviji // Bibliotekarstvo God. 10 (1964), br. 2, str. 42-46.

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine : 60 godina u misiji kulture, obrazovanja i nauke / [glavni i odgovorni urednik Ismet Ovčina]. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2005.

Narodna biblioteka Bosne i Hercegovine : (1945.-1965.) / uredili Branko Čulić i Kosta Grubačić. Sarajevo : Narodna biblioteka Bosne i Hercegovine, 1965.

The National bibliography : present role and future developments prepared by the IFLA International Office for UBC. Paris : UNESCO, 1977.

Odluka o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije. // Službeni list DF Jugoslavije 1 (1945), 4, str. 42-43.

O radu na retrospektivnoj bosanskohercegovačkoj bibliografiji u 1957. godini. // Bilten Društva bibliotekara BiH i Narodne biblioteke NR BiH God. 4 (1958), br. 1/2, str. 34-45.

Pažameta, Irina. Tekuća nacionalna bibliografija monografija u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici Zagreb – povijesni pregled i izrada Hrvatske bibliografije, Niza A – danas. // Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža. Knj. 10, Zagreb, 2001, str. 275-281. Dostupno na: <http://www.lzmk.hr/images/radovi10/irina%20pazameta.pdf> (15. 5. 2021.).

Pehar, Franjo. Od statističke bibliografije do bibliometrije: povijest razvoja kvantitativnog pristupa istraživanju pisane riječi. // Libellarium God. 3 (2010), br. 1, str. 1-28. Dostupno na:

<https://doi.org/10.1177/034003528601200428>

Pejanović, Đorđe. Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga i brošura : 1945.-1951. Sarajevo : Svjetlost, 1953.

Pejanović, Đorđe. Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga za 1952. godinu. Sarajevo : Svjetlost, 1954.

Pejanović, Đorđe. Izdavačka djelatnost u Bosni i Hercegovini poslije oslobođenja : (1945.-1951.). // Bibliotekar : organ Društva bibliotekara NR Srbije God. 4 (1952), br. 1/2, str. 20-25.

Platforma COBISS. Dostupno na: <https://www.cobiss.net/bh/platforma-cobiss.htm> (20. 12. 2020.).

Polimac, Sonja. Predgovor. // Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama. NIZ C : 1992.-1995. God. 1, sv. 1. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2001.

Priem, Jason; Dario Taraborelli; Paul Groth; Cameron Neylon. Altmetrics : a manifesto. Dostupno na: <http://altmetrics.org/manifesto/> (15. 3. 2021.).

Proleksis enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2013. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/11017/> (18. 1. 2021.).

Radulović, Zdravka. Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije : desetogodišnje iskustvo (1992-2002). // Glasnik Narodne biblioteke Srbije God. 3, br. 1 (2001), str. 17-40. Dostupno na: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=140 (15. 3. 2021.).

Redžić, Enver. Društvo i kultura. Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1962.

Revidirane Smjernice o obaveznom primjerku. Dostupno na: <https://www.ifla.org/publications/guidelines-for-legal-deposit-legislation> (15. 3. 2021.).

Samardžić-Čerkez, Nevenka; Sabina Šimić: Iskustva u realizaciji CIP-a u BiH. // Katalogizacija u publikaciji (CIP) : materijali sa XVI Susreta bibliotečkih radnika CR Srbije i SR Makedonije, Vranje, 4-5. juni 1987. / priredile Svetlana Jančić i Slobodanka Todorović. Beograd : Društvo bibliotečkih radnika Srbije, 1987, Str. 29-33.

Slavnić, Srđan. Uputstvo za katalogizaciju elektronskih izvora : na osnovu Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa (ISBD). Uvodno objedinjeno izdanje, [2007]. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2011.

Smajić, Azra. Univerzalna bibliografska kontrola i obavezni primjerak. // *Bosniaca* God. 20 (2015), br. 20, str. 32-44. Dostupno na:

<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/5> (31. 5. 2021.).

Sorokin, Branka; Tomislav Murati. Hrvatska nacionalna tekuća bibliografija članaka. Knj. 1. // *Radovi Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“*. Razdio za leksikografiju, enciklopediku i informatiku, 2001, str. 283-298. Dostupno na:

<https://www.lzmk.hr/images/radovi10/branka%20sorokin%20tomislav%20murati%20hrvatska%20nacionalna%20tekuca%20bibliografija%20clanaka.pdf> (20. 2. 2021.).

Tuzlak, Dženana. Osvrt na historijski razvoj tekuće nacionalne bibliografije Bosne i Hercegovine. // *Bosniaca* God. 22 (2017), br. 22, str. 29-33. Dostupno na:

<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/413/416> (31. 5. 2021.).

Tuzlak, Dženana. Predmetni katalog i predmetno pretraživanje. // *Bosniaca* God. 9/10 (2004/2005), br. 9/10, str. 32-35. Dostupno na:

<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/229> (31. 5. 2021.).

Tuzlak, Dženana. Univerzalna bibliografska kontrola. // *Bosniaca* God. 6/7 (2000/2002), br. 6/7, str. 33-37. Dostupno na:

<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/364> (31. 5. 2021.)

Ugričić, Sreten. JUBIN – status i perspektiva. // *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* God. 4 (2002), br. 1, str. 309-321.

Verona, Eva. Međunarodni ured za univerzalnu bibliografsku kontrolu (International Office for UBC). // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* God. 20 (1974), br. 1/4.

Verona, Eva. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka. // *Informatologia yugoslavica* 8 (1976), str. 1-28. Dostupno na: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/verona.htm> (20. 12. 2020.).

Vraneš, Aleksandra. *Od rukopisa do biblioteke : pojmovnik*. Beograd : Filološki fakultet, 2008.

Vraneš, Aleksandra. *Osnovi bibliografije*. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2001.

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti. // Službeni list Republike Bosne i Hercegovine Br. 37 (1995).
Dostupno na: <http://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/fbih/36.pdf> (15. 3. 2021.).

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine. // Službeni list SR BiH Br. 14 (1978).

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine. // Službeni list BiH Br. 26 (1986).

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bibliotečkoj djelatnosti Republike Srpske. Dostupno na:
<https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/printpdf/3016> (10. 5. 2021.).